

Slavsta – romartida bebyggelse och vikingatida kult

Arkeologisk undersökning

Dan Fagerlund & Robin Lucas

med bidrag av:
Örjan Matsson
Emma Sjöling
Ylva Bäckström

Arkeologisk undersökning 2005
Fornlämning 615
Kv. Boktryckaren
Årsta 64:1 och 11:233
Uppsala socken
Uppsala kommun

Omslagsbild: Amuletringen med vidfäst torshammare från undersökningen i Slavsta. Foto: Bengt Backlund, Upplandsmuseet

Baksidesbild: Vägen in mot Slavsta by. Undersökningsplatsen ligger i den öppna åkermarken till höger om vägen. Foto: Örjan Mattson, Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2009:01

ISSN 1654-8280

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

© Upplandsmuseet, 2009

Planer: Dan Fagerlund, Robin Lucas

Foton: Digital bearbetning av Bengt Backlund, Upplandsmuseet

Allmänt kartmaterial: Copyright Lantmäteriverket. Ärende nr MS 2006/1674.

Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00. Telefax 018 – 69 25 09
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Tidigare undersökningar	8
Historiska uppgifter och äldre lantmäterikartor	9
Frågeställningar och målsättning	10
Metod och teknik	11
Prioriteringar	12
Resultat	14
Arkeologiska objekt – en översikt	14
Grav	15
Gropsystem	19
Härdar, härdgrop och kokgropar	21
Kulturlager	24
”Slaktplatsen”	25
Mörkfärgningar	31
Nedgrävningar	31
Ugnar	34
Tegelugn	37
Stolphål, käpphål och stolpfärgningar	38
Bebyggelsen	39
Hus 2 – treskeppigt hus	40
Hus 3 – treskeppigt hus	41
Hus 4 – huskonstruktion	43
Hus 5 – treskeppigt hus	44
Hus 6 – mindre hus	46
Hus 7 – treskeppigt hus	48
Gårdsdiskussion	49
Gårdstun	50
Fynd	51
Ben	52
Bergart	52
Bränd lera	53
Harts	54
Keramik	54
Metall	55
Brons	55
Järn	55
Silver	58
Sandsten	58
Slagg	58
Tegel	59

Naturvetenskapliga analyser	60
Osteologisk analys	60
Vedartsanalys	61
¹⁴ C-analys	61
Diskussion och måluppfyllelse	63
Kronologi	63
Bebyggelsen – funktion	63
Bebyggelsen – karaktär och varaktighet	64
Boplatsens struktur	65
Stora nedgrävningar – tolkning	65
Ekonomi och miljö	65
Övergripande perspektiv	66
Slaktplatsen – ett resultat av kult eller ordinär köttproduktion	67
Utblick och konsekvenser	69
Sammanfattning	70
Summary	72
The slaughter site	73
Administrativa uppgifter	74
Referenser	74
Arkiv	74
Litteratur	74
Muntliga referenser	77
Bilagor	78
Bilaga 1. Anläggningstabell	78
Bilaga 2. Fyndtabell	83
Bilaga 3. Vedartsanalys	87
Bilaga 4. ¹⁴ C-analys	87
Bilaga 5a. Osteologisk analys av boplatsmaterial	88
Inledning	88
Metod och syfte	88
Material	89
Resultat	90
”Slaktplatsen”	92
Sammanfattning	100
Diskussion	102
Bilaga	104
Referenser	105
Bilaga 5b. Benkatalog Slavsta	106

Inledning

Under maj och juni år 2005 utförde Upplandsmuseet en arkeologisk undersökning i Slavsta inom kvarteret Boktryckaren. Platsen är belägen i den yttre kanten av staden Uppsalas östra stadsdelar (fig 1). Anledningen till undersökningen var planeringen av omfattande nybyggnation i området och att det vid tidigare utredningsmoment i flera steg (se nedan) påträffats överplöjda fornlämningar, belägna i hag- och åkermark inom området. Fornlämningarna som fått beteckningen RAÄ 615 ligger söder om och i direkt anslutning till Raä 626 som utgör Slavsta bytomt.

Undersökningen genomfördes av fyra arkeologer från Upplandsmuseet varav Dan Fagerlund var ansvarig undersökningsledare. Rapporten har sammanställts av Dan Fagerlund tillsammans med Robin Lucas och med bidrag av Örjan Mattson, samt redigerats av Hans Göthberg.

Tillstånd till undersökningen lämnades av Länsstyrelsen i Uppsala län 2005-03-16 (lstn dnr 431-13246-04). För undersökningens kostnader svarade JM AB, region öst.

Figur 1. Översiktsskarta över Uppsalas sydöstra delar med undersökningsområdet markerat med ett X.

Topografi och fornlämningsmiljö

Slavsta by ligger i Uppsalas närmaste omgivning i sydöst på ett mindre moränområde. Moränområdet utgör ett av flera liknande som sticker upp som förhöjningar i ett i övrigt relativt flackt och merendels uppodlat, eller numer bebyggt, slättland. Höjden uppgår allmänt till ca 15 m.ö.h. och de uppstickande höjderna når en nivå av 20 m eller mer.

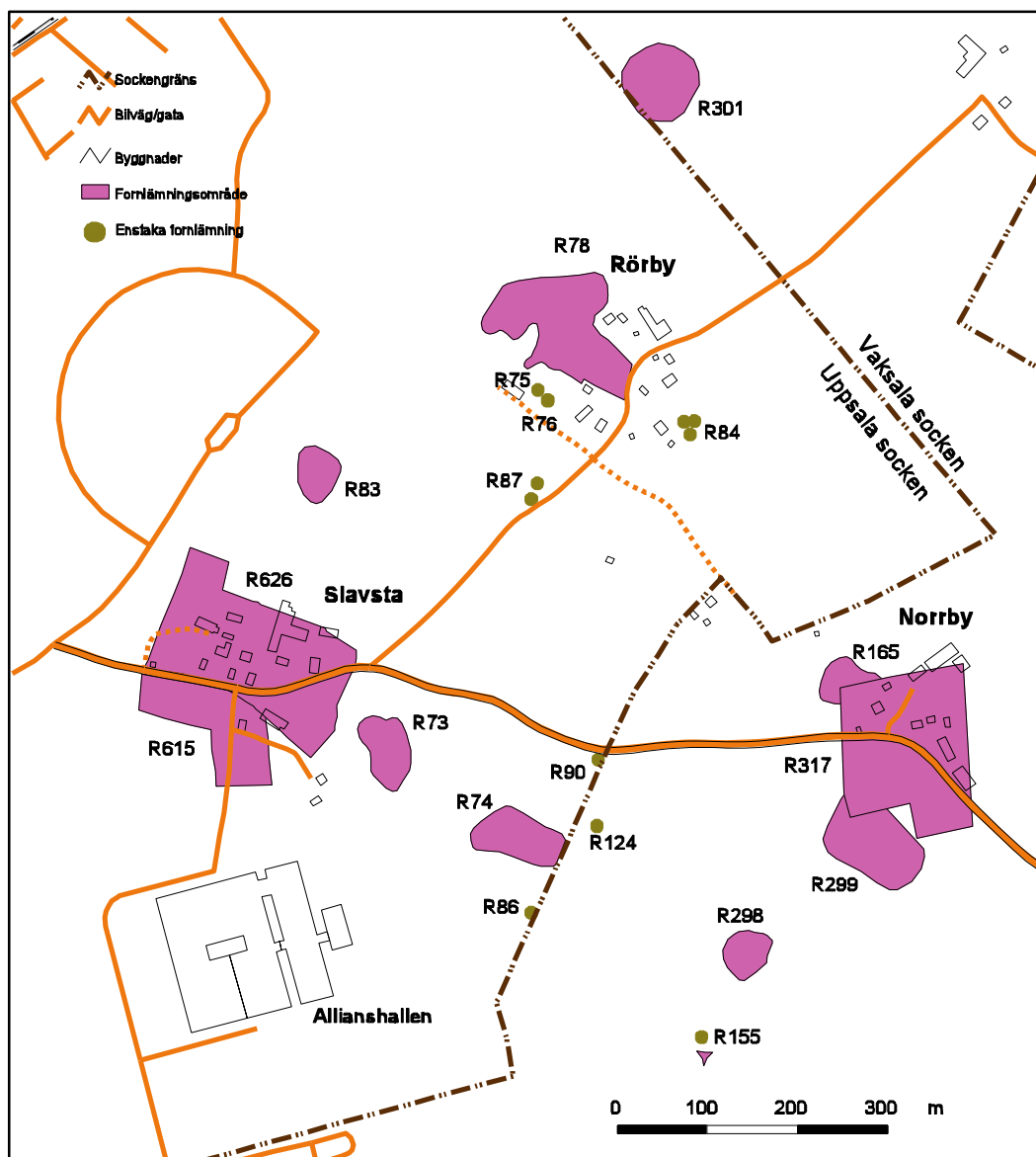
Undersökningsområdet berörde åker- och hagmark omedelbart söder om den väg som leder förbi Slavstas nuvarande bebyggelse och bort mot bl.a. Norrby, Rörby och Stångby (fig 2).

Figur 2. Flygfoto över undersökningsområdet och dess omgivningar. Nuvarande Slavsta by ligger mitt i bilden. Undersökningsområdet har markerats med en svagt grå linje nedanför bebyggelsen. I bakgrunden pågick för fullt projekteringen för den blivande väg E4. Foto Max Marcus, Hawkeye flygfoto.

I Slavstas närmaste omgivning finns förutom bytomten Raä 626, tre gravfält, Raä 73, 74 och 83 (alla i Uppsala socken), belägna på backar och i hagmark (fig 3). Det sistnämnda ligger norr om Slavsta by. Gravfältet, som kan anas som en lite stenig backe ovanför bebyggelsen i bildens mitt på figur 2, innehåller 25 registrerade gravar varav alla är runda stensättningar. Det finns också från en tidigare förundersökning uppgifter om bebyggelselämningar i anslutning till gravfältet och ytterligare gravar ett hundratal meter söder därom (se nedan). Gravfältet nr 73 ligger i den högra kanten av flygfotot, i dungen bakom bostadshuset i bildens högra kant (fig 2). Här finns 10 gravar registrerade och alla är runda stensättningar. Det tredje gravfältet, Raä 74, ligger några hundra meter längre österut på gränsen mot Vaksala socken. Här finns 20 registrerade gravar och alla utgörs av runda stensättningar. Ytterligare en stensättning, Raä 124 i Vaksala

socken, finns i gravfältets närhet, dessutom finns en milsten, Raä 90, och en grännssten, Raä 86, på gränsen mellan Uppsala och Vaksala socknar.

Figur 3. Översikt över fornlämningar i området kring Slavsta by.

Fornlämningssituationen i landskapet runt Slavsta är lite likartad. Byarna Rörby och Norrby som ligger närmast ligger även de på smärre moränområden. På Norrby finns ett gravfält, Raä 165 i Vaksala socken, med 10 runda stensättningar. Söder om Norrby bytomt, Raä 317, har vid tidigare förundersökningar flera boplatstyper lokaliserats (se nedan). En av dem, Raä 299, ligger omedelbart söder om bytomten och en annan finns några hundra meter söderut, Raä 298. Ytterligare ca 100 m söderut, på "Inhåleskullen" finns två gravar, en stensättning och en treudd, Raä 155 (fig 3). På Rörby finns ett gravfält, Raä 78, med ett 50-tal gravar (fig 3). De flesta är runda stensättningar, men det finns också stensättningar med andra former och några resta stenar. Ytterligare gravar finns i närområdet varav Raä 84 utgörs av tre runda stensättningar, Raä 76 av en hög och Raä 87 av två

osäkra stensättningar. Raä 75 utgörs av fyndplats för ett numera försvunnet stenklot, eventuellt ett gravklot. Drygt 200 m norr om Rörby, på Stångbys ägor, finns en boplatsslämning i åkermarken, Raä 301 i Vaksala socken. Den undersöktes år 2000 (se nedan).

Tidigare undersökningar

Inför den arkeologiska undersökningen i Slavsta gjordes utredningar i flera steg. Den första etappen bestod av ett fältmoment med en okulär besiktning av ett 200 000 m² stort markområde och av en byråinventering med genomgång av kamerala uppgifter, äldre kartor och olika arkiv, bl.a. för uppgifter om lösfynd. Indikationer på förekomst av fornlämning framkom i ett ca 30 000 m² område söder om Slavsta bytomt (Fagerlund 2002). I en andra etapp grävdes provschakt i det senare området. Ett tjugotal anläggningar framkom av både förhistorisk, t.ex. härdar och stolphål, och historisk karaktär. De senare, ett lager, några nedgrävningar och fynd bedömdes härröra från aktiviteter knutna till den historiska bytomten (Qviström 2002). Resultaten låg till grund för omfattningen och utförandet av den arkeologiska undersökningen 2005, dvs. utan att någon förundersökning gjordes.

Norr om Slavsta ligger gravfältet Raä 83. I samband med planerandet av bostadsbyggande i närheten av gravfältet gjordes år 1990 en förundersökning av området kring gravfältet. Den bebyggelse som senare uppfördes syns i flygfotots vänstra kant (fig 2). Vid förundersökningen konstaterades att det omedelbart söder om gravfältet fanns en yta med boplatsslämningar i form av stolphål, härdar, stenpackningar och urskiljbara lager. Ytterligare ett hundratal meter söderut på ett impediment gjorde man den bedömningen att det fanns ytterligare åtminstone fem gravar (stensättningar) (Annuswer & Karlenby 1990). Ambitionen var att avgränsa och karakterisera förekommande fornlämningar i området inför kommande utbyggnader och några ytterligare insatser har inte gjorts i området. Boplatsoområdet är ej heller daterat.

I åkermarken norr om Rörby (på Stångby ägor) fanns en boplatsslämning, Raä 301 (fig 3). Den undersöktes år 2000 inför framdragandet av den nya E4:an. Platsen för undersökningen kan lokaliseras till flygfotots (fig 2) övre mitt i anslutning till det pågående vägbygget. Man påträffade boplatsslämningar i form av hus, gropar, härdar och kulturlager. Lämningarna härrörde från såväl yngre bronsålder som äldre järnålder. Bronsålderslämningarna sågs som en strandnära bosättning i ett inneskärgårdslandskap och järnålderslämningarna sågs som en bebyggelse som etablerades under en tid när stora landarealer frilades i samband med landhöjningen. Den lilla boplatsten sågs som någon form av kortlivade ensamgårdar eller en utmarksbebyggelse med koppling till större bosättningar i närheten (Seiler 2003).

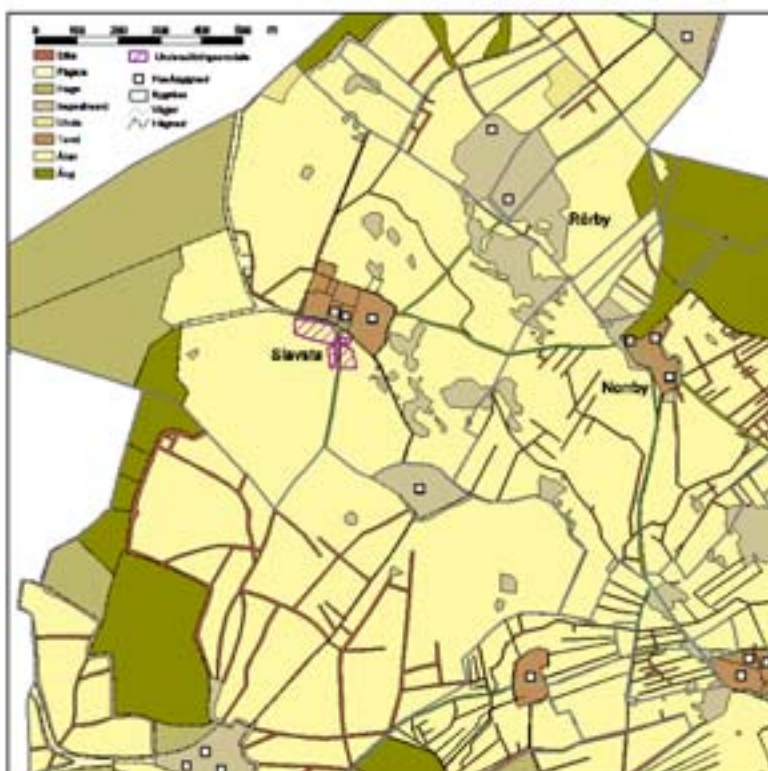
Även intill Norrby har man tidigare påträffat boplatsslämningar. En utredning gjordes under år 1991 för att utreda fornlämningsförekomster i ett vitt område i Uppsalas sydöstra ytterområden. Syftet var att utröna om utbyggnader i området skulle beröra fornlämningar (Frölund 1991). I samband med att förundersökningar genomfördes år 1993 inom utpekade fornlämningsindikerande områden hade också planområdet utökats så att Norrby inbegreps. Därmed förundersöktes också

områden söder om både Norrby äldre bytomt, Raä 317, och ett gravfält, Raä 165, liksom i anslutning till "Inhåleskullen".

Söder om gravfältet påträffades en förhistorisk boplats (Raä 299) med ett stort antal (60) anläggningar och lager. Det framkom också fynd, bl.a. en vävtyngd. En härd daterades till folkvandringstid eller tidig vendeltid. Ytterligare ett boplatsläge, Raä 298, påträffades norr om Raä 155, "Inhåleskullen" med de två gravarna. Ett trettiotal stolphål och härdar markerar platsen för bl.a. ett nordsydligt orienterat hus. I åkermarken observerades också löpare och eldslagningsflintor (Frölund 1995).

Historiska uppgifter och äldre lantmäterikartor

Enligt en geometrisk avmätning från 1640 och storskifteskarta från 1773 dominerade åkermark i anslutning till bytomten. Byns ängs- och hagmarker låg inom byns västra delar. Många av de vägar som ännu var i bruk vid undersökningstillfället stämmer väl överens med sträckningen för de vägar som också varit markerade på de historiska kartorna. I synnerhet kan man peka på den väg med ålderdomlig prägel som leder från Slavsta mot Årsta och vidare mot Vaksala kyrka. Undersökningsområdet ligger enligt kartorna helt på åkermark inom Slavstas historiska bydomän (fig 4). Det tangerar dessutom den södra delen av själva bytomten och den östvästligt gående vägen.

Figur 4. Historiskt kartöverlägg, bl.a. utgående från en storskifteskarta från 1773 över Slavsta (Lmv B72-29:1) Undersökningsområdet vid Slavsta (fyra delområden) ligger omedelbart söder om bytomten.

Det finns medeltida belägg för byn Slavsta som omnämns skriftligt första gången år 1316 (*in slaustum*). Under senare delen av medeltid fanns här 2 gårdar (DMS 1984 s 232). Enligt storskifteskartan från 1773 fanns tre gårdar.

Själva namnet Slavsta anses kunna härledas ur ett personnamn "Slaghver" och stad av fornsvenskans "stadher" som är plats eller ställe (muntliga uppgifter, Agneta Sundström).

Frågeställningar och målsättning

De frågeställningar som var aktuella inför undersökningarna i Slavsta formulerades i den undersökningsplan som tillställdes länsstyrelsen i Uppsala innan undersökningen påbörjades.

- En grundläggande fråga var fornlämningens kronologiska hemvist. Med tanke på fornlämningsmiljön och närheten till den historiska byn var det av särskild vikt att klarlägga i vilken omfattning det fanns lämningar från yngre järnålder och medeltid.
- Förväntningarna var att lämningar efter olika hus skulle framträda. Därmed var frågan hur gamla dom var och vilken funktion och karaktär de hade. Detta skulle ställas mot rådande kunskapsläge rörande huskronologi och byggnadstradition. En särskild uppmärksamhet skulle riktas mot mindre hus som ofta tolkas som uthus. Målsättningen var att försöka utröna bebyggelsens karaktär och att ställa den mot undersökta boplatser i närheten.
- En fråga gällde bebyggelsens karaktär och stabilitet. Målsättningen var att belysa en process där järnålderns bebyggelse flyttades från spridda lägen i nuvarande åkermark mot en koncentration till impediment där ofta bylägen återfinns under historisk tid.
- En annan fråga var hur boplatsens struktur såg ut - med bebyggelse markerad av stolphål och härdar inom vissa delar av området och annan verksamhet i anslutning till bebyggelsen och/eller på annan plats. Målsättningen var därmed att klargöra bebyggelsens utbredning och relation till annan verksamhet och hur de spåren kunde yttra sig, t ex i form av avfalls- och täktgropar, brunnar eller tjärgropar.
- Vid utredningen påträffades flera större nedgrävningar inom området. En specifik fråga var vad dessa anläggningar stod för. Syftet med undersökningen var att klargöra deras funktion, kontext och kronologiska hemvist.
- Ur ekonomisk synvinkel var frågor om naturliga förutsättningar och miljö av avgörande betydelse. Målsättningen var att belysa sådana aspekter genom naturvetenskapliga analyser av t.ex. vedarter, makrofossil och ben och analyser av fynd.

- I ett övergripande perspektiv var målsättningen att sätta in fornlämningen, och vad den står för, i den lokala bebyggelseutvecklingen med en utgångspunkt i förekommande fornlämningar, andra arkeologiska undersökningar och situationen under historisk tid. En viktig aspekt var effekterna av den påtagliga strandförskjutningen i närområdet och dess effekter på bosättningar och ägostruktur.

Efterhand som undersökningen fortgick gjordes upptäckter och fynd som föranledde dels vissa omprioriteringar dels ny- och omformuleringar av vissa frågor och målsättningar. Ett av de viktigare inslagen var upptäckten av en större stenpackning inbäddad i lera och med ett stort inslag av obrända ben och andra fynd (fig 5). Frågor uppkom om lagrets upphov, funktion och kronologiska tillhörighet. Frågorna gavs också en hög dignitet vilket har föranlett relativt stora omfördelningar av tid och resurser, bl.a. för naturvetenskapliga analyser.

En annan fråga har rört eventuella inslag av rituella aktiviteter på boplatsen och i vilket perspektiv och sammanhang sådana aktiviteter kan höra hemma. Målsättningen blev att i ett senare skede av undersökningen och under analysarbetet genom en mer riktad undersökning och fyndanalys få ett bättre underlag för att skärskåda komplicerade och svårtolkade företeelser av den här arten.

Figur 5. Stenpackningen låg inbäddad i ett kulturlager. I lagret fanns rikligt med obrända ben. Foto: Ivonne Dutra Leivas, Upplandsmuseet.

Metod och teknik

Undersökningsområdet låg huvudsakligen inom åker- eller vallmark. Undantaget var ett mindre område längst i nordöst som täcktes av en uppbyggnad av jord och sten samt mindre körvägar som gick dels från Slavsta till den i söder belägna Allianshallen (framgår av flygbilden, fig 2) dels från den vägen mot ett bostadshus i öster. Hela undersökningsområdet, exklusive jordupplaget och vägar, avbanades med grävmaskin så att all matjord avlägsnades ner till en orörd marknivå eller där

anläggningar eller antropogena lager framträdde. Ett inledande moment var att söka av ytan med metalldetektor.

Alla arkeologiska objekt som påträffades inmättes med totalstation och data har bearbetats i det digitala dokumentationssystemet Intrasis. Därutöver har undersökningsområden, diken och topografiska objekt mätts in. Även fynd och prover har mätts in med totalstation och där har stor vikt lagts på ett kontextuellt förhållningssätt.

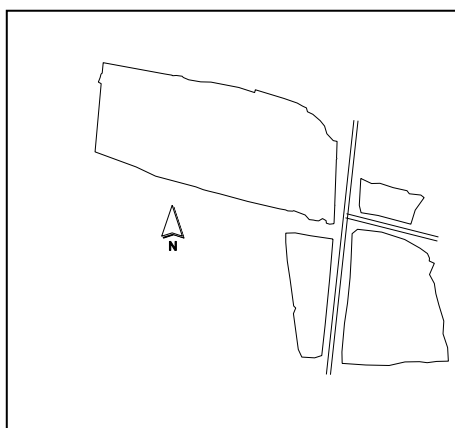
Undersökningen av anläggningar och lager har gjorts för hand. Beroende på objektets karaktär och utformning, men även på en bedömning av arkeologisk betydelse, har undersökningen gjorts på lite olika sätt. Generellt har de flesta anläggningar undersökts så att halva anläggningen grävts och ur den halvan har prover och fynd tillvaratagits och handritade profiler upprättats. Fotografering har gjorts när det varit befogat. Redan i undersökningsplanen betonades att lämningar från yngre järnålder och tidig medeltid skulle prioriteras och därför har vissa objekt och ytor undersökts mer ingående, bl.a. det lager som nämndes ovan.

I bearbetningsfasen efter fältarbetet har analyser av fornlämningens innehåll och utbredning rent fysiskt och kontextuellt varit avgörande vilket också legat till grund för hur omfattningen och inriktningen på andra analyser, t.ex. naturvetenskapliga, skulle kunna bidra till en avslutande tolkning.

Prioriteringar

Förutom olika prioriteringar av ambitionsnivå och arbetsinsats inom olika delar av fornlämningsområdet under det löpande fältarbetet gjordes också initialt vissa ställningstaganden som genomsyrade arbetet. Detta var också presenterat i undersökningsplanen. Ett viktigt sådant ställningstagande var, som nämndes ovan, att prioritera lämningar av bebyggelse eller annan verksamhet från yngre järnålder/medeltid. En annat högt prioriterat mål var att söka bestämma karaktär och funktion på vissa större gropar eller nedgrävningar.

Av rent praktiska och tidsbesparande skäl undantogs en yta i nordöst från undersökning. Det gällde också körvägarna som gick över området (fig 6). En annan prioritering blev att en andel av anläggningarna inom den sydöstra ytan enbart plandokumenterades.

Figur 6. Skissartad framställning av undersökningsområdet och de körvägar som avdelade detta i mindre delområden.

Efter att undersökningen i fält avslutats togs beslutet att göra en utvidgad osteologisk analys av benmaterialet från boplatsen. En särskild prioritering gjordes av det obrända benmaterialet från det ovan omtalade lagret och en stenpackning. Utöver denna gjordes ¹⁴C-analys och vedartsanalys i en omfattning som resurserna tillät. Av detta skäl gjordes ingen makrofossilanalys.

Vid undersökningen tillvaratogs, både vid den inledande metalldetektorundersökningen och i samband med grävning, ett mindre antal metallföremål. De som bedömdes ha något antikvariskt intresse har konserverats vid Stiftelsen för föremålsvård i Kiruna, bl.a. en amulettring med en torshammare (fig 7).

En annan prioritering av fyndmaterialet var att enbart större fragment av bränd lera tillvaratogs.

Figur 7. Det var knappt möjligt att urskilja det ursprungliga föremålet när det framkom djupt inbäddat i en tjock korrosion. Foto: Örjan Mattsson, Upplandsmuseet.

Resultat

Undersökningsytan låg i en flack sydostsluttning med ett underlag av glaciallera och anslöt i norr till impedimentmark, där Slavsta by är belägen. Den västra delen av undersökningsområdet utgjordes av uppodlad åker och den östra delen av åker i vall. Genom att undersökningsområdet genomkorsades av flera vägar kom undersökningen att bestå av fyra delytor (jfr fig 6). Som anfördes under avsnittet ”prioriteringar” undersöktes inte områdena under vägbankarna. Det var en prioritering av dels rent fältarbetsmässiga och tidsskäl dels rent praktiska skäl då vägarna användes av besökare och boende i området och som körvägar för grävmaskin och dumper.

Totalt avbanades en yta av 7 272 m², varav 4 255 i NV, 744 i SV, 310 i NO och 1965 i SO. Totalt inmättes 281 objekt som uppfattades som arkeologiska objekt, t.ex. mörkfärgning, lager eller stenpackning. Efter grävning och snittning kom ett ganska stort antal av dessa att utgå då de visade sig vara rotgångar, kvarvarande matjord eller recenta och i sammanhanget ej relevanta inslag som bortodlade stenar. Därmed återstod 217 objekt av antikvariskt intresse. Samtliga objekt redovisas i en anläggningstabell, bilaga 1, men endast de senare kommer nedan att redovisas på planer och i text.

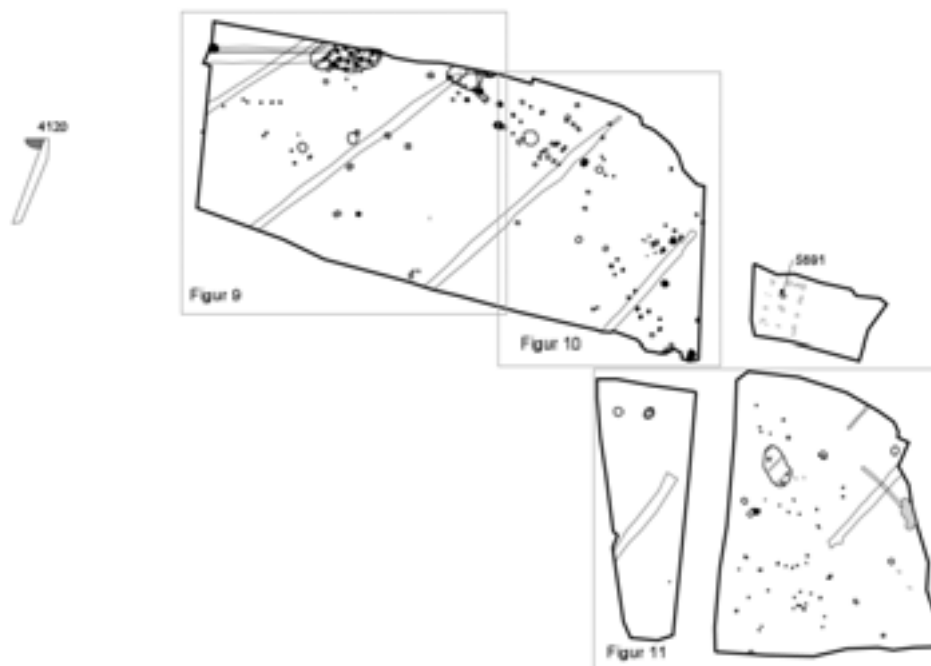
Arkeologiska objekt – en översikt

Varje arkeologiskt objekt kategoriseras enligt en deskriptiv eller funktionell typindelning. De senare kan till exempel vara stolphål eller härdar. En mer deskriptiv beskrivning rör kategorier som nedgrävningar, mörkfärgningar och lager och där en tolkning av funktionen inte kunnat göras närmare än att det rör sig om ett resultat av en mänsklig aktivitet. Samtliga kategorier eller typer av anläggningar redovisas i bilaga 1 och i tabell 1. Samtliga fynd redovisas i bilaga 2, samt analyser av vedart och ¹⁴C i Bilaga 3 respektive 4. Den osteologiska analysen av benmaterialet redovisas i Bilaga 5.

Typ	Antal
Grav	1
Gropsystem	1
Härd	14
Härdgrop	1
Kokgrop	2
Kulturlager	5
Käpphål	1
Mörkfärgning	29
Nedgrävning	22
Stenpackning	1
Stolpfärgning	13
Stolphål	116
Ugn	10
Övrigt	1
Totalt	217

Tabell 1. Sammanställning av anläggningstyper

Som framgår av uppställningen i tabellen var stolphål den mest vanliga anläggningstypen. De utgjorde mer än hälften av alla anläggningar. En mycket stor andel av alla stolphål ingick i de hus som lokaliserades på platsen. Anläggningarnas utbredning över undersökningsområdet syns av nedanstående schaktplan (fig 8).

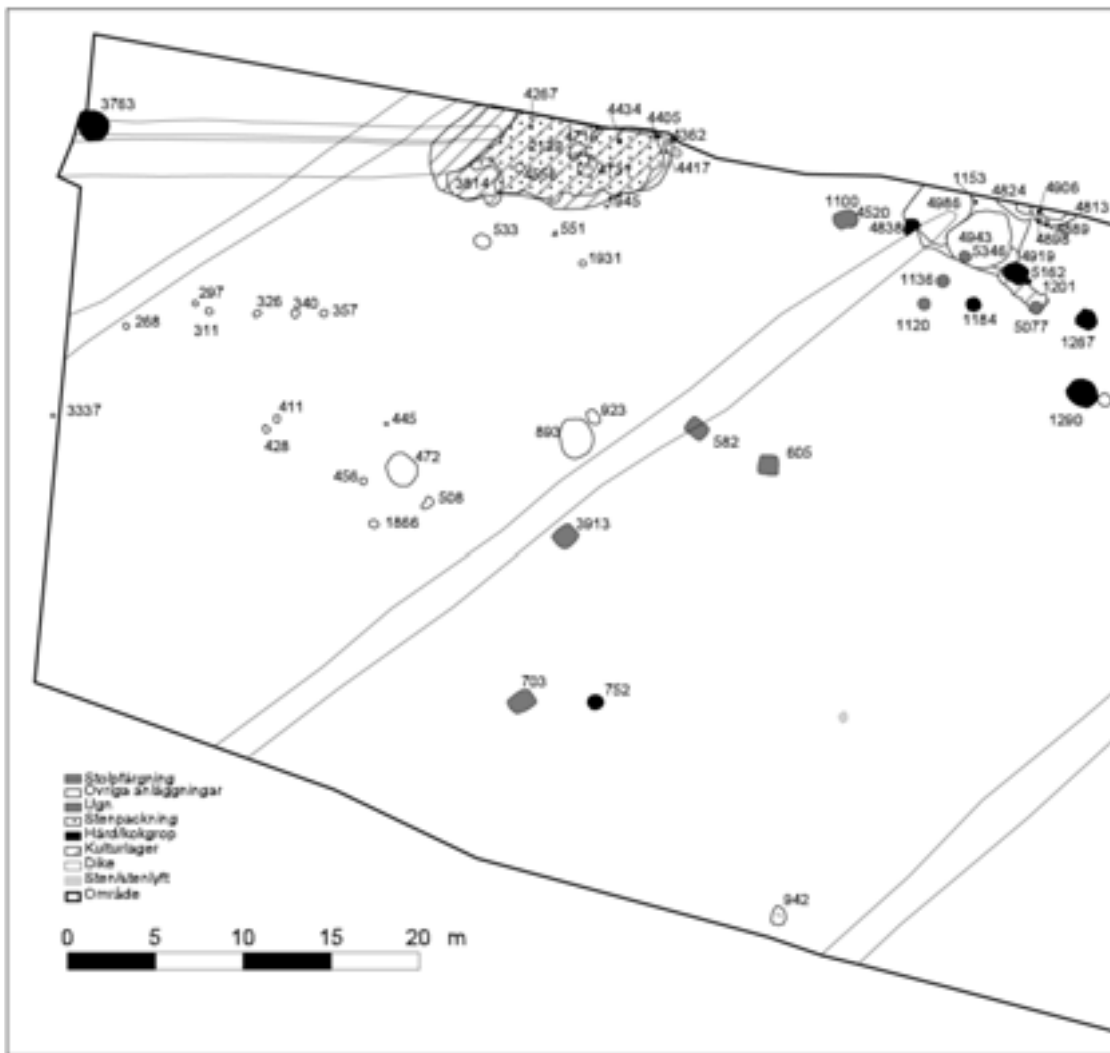

Figur 8. Översiktlig schaktplan som redovisar utbredningen av arkeologiska objekt, diken och stenar samt undersökningsytor. På figuren redovisas också utsnittet av de olika detaljplanerna.

Det mest anläggningsfrekventa området fanns i nordväst (fig 9 och 10). Det fanns relativt rikligt med anläggningar även i sydöst men en tydlig skillnad mellan dessa områden var att anläggningarna i den sydöstra delen var genomgående mindre och att det knappast gick att se några konstruktioner på ytan trots att merparten av anläggningarna faktiskt tolkats som stolphål (fig 11). Mycket talar för att området i sydöst hyst olika aktiviteter i anslutning till den bebyggelse och annan verksamhet som framträdde i nordväst, närmare vägen. Den ram av stenar som framträder på undersökningsytan i nordost (figur 8) härrör från syllstenarna till en mer sentida byggnad som revs i samband med undersökningen.

Grav

En anläggning, A3295, har tolkats som en grav. Den var belägen i det sydvästra undersökningsområdets norra del (se fig 11). Förutom graven fanns endast ett fåtal anläggningar inom denna undersökningsyta. Vid avbaning framkom en 2,2 x 1,8 m stor mörkfärgning. Ungefär en decimeter under ytan vidtog en delvis mycket välagd och välavgränsad stenpackning. Troligen har den ursprungligen varit rund med ett mått om ca 1 m. Delar av kanten verkade dock utdragen och omrörd så att formen mer var oval (se fig 12).

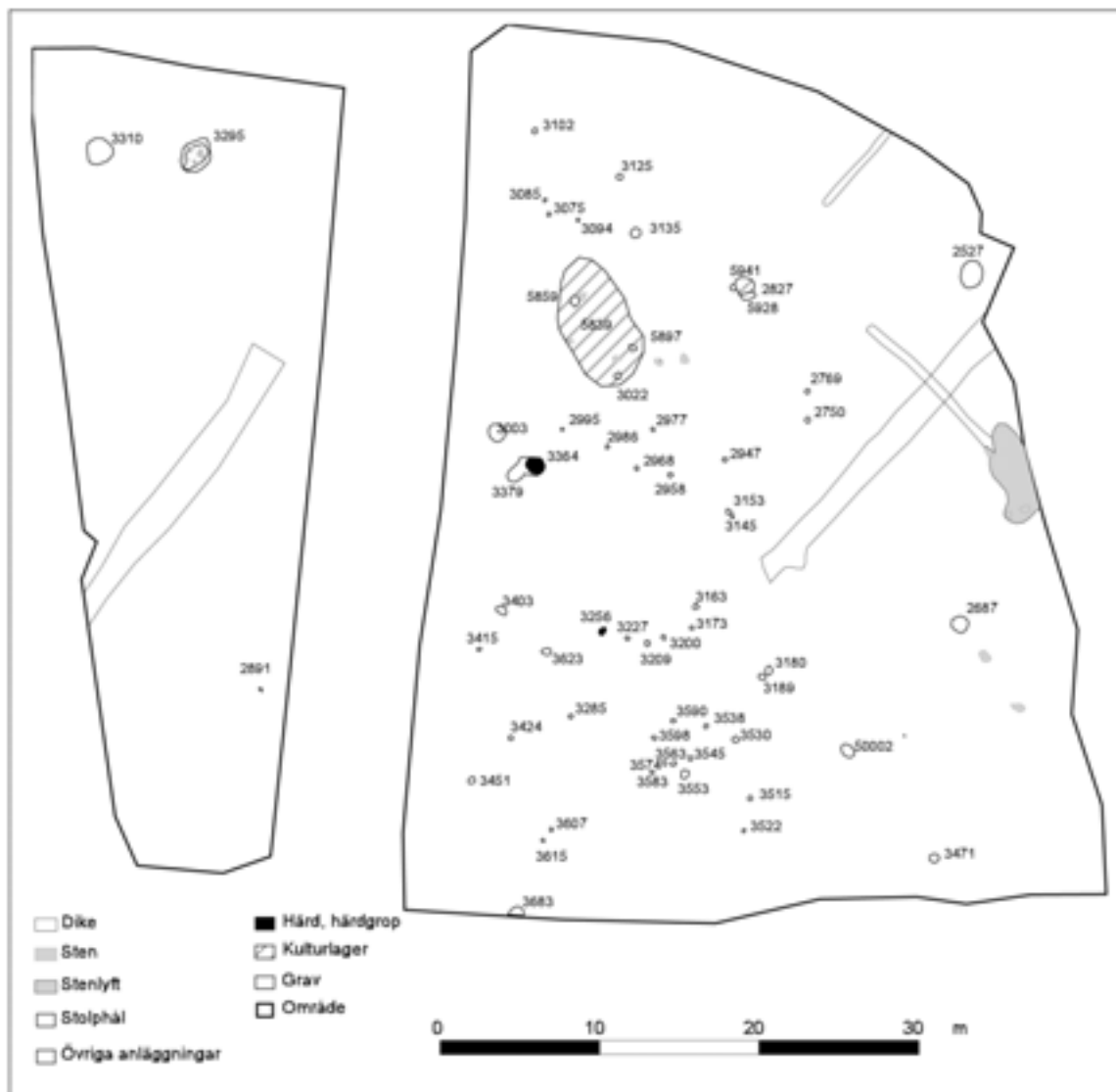

Figur 9. Utsnitt över den nordvästra delen av undersökningsområdet.

Stenpackningen låg i en ca 0,3 m djup skålformad fördjupning med en gråaktig kulturjordsblandad lera. Under denna vidtog uppenbarligen en nedgrävning med en fyllning med omblandad lera och enstaka fnyk av kol och bränd lera. Nedgrävningen var 0,6 m djup med plan botten och branta kanter. Avgränsningarna var dock mycket diffusa.

Fynd

Tolkningen av anläggningen har enbart kunnat göras med utgångspunkt på formen och utseendet. De få fynden eller andra inslag kunde inte bidra till en övertygande tolkning. I graven påträffades några få fragment av ben, varav ett obränt djurben (F60) och ett oidentifierat bränt ben (F75).

Figur 11. Utsnitt över den sydöstra delen av undersökningsområdet

Figur 12. Foto på stenpackningen i anläggning A3295, under utgrävning. Foto Robin Lucas, Upplandsmuseet

Gropsystem

I den nordvästra delen av undersökningsområdet omedelbart intill vägen (fig 9) påträffades en yta med kulturlager, några härdar och några svårtolkade ugnslignande gropar samt ett flackt gropsystem. Gropsystemet, A1153, framträdde inledningsvis som en närmast rektangulär yta med kulturlager med måtten 3,9 x 6,8 m. Ytan anslöt i norr till schaktkanten och lagrets totala utbredning kunde därmed ej avgöras. Fyllningen bestod av en gråbrun kulturjordsblandad lera med vissa inslag av kol, bränd lera, enstaka obrända ben och små skärviga stenar.

Vid undersökningen visade sig ytan bestå av flera olika nedgrävningar med grundare partier emellan. Det rörde sig om minst fem urskiljbara gropar, A4813, 4824, 4919, 4943 och 4986, med närmast runda former i plan (fig 9). De två förra låg dock intill schaktkanten och endast delar av groparna kunde dokumenteras. Den största gropen, A4943, hade en diameter om ca 3,5 m och den minsta var ca 1,6 m. Groparna hade genomgående flacka inte helt regelbundna bottnar och branta eller sluttande kanter. De djupaste partierna av groparna var närmare 0,7 m men det fanns grundare delar som ej översteg 0,2 m. I flera av groparna var fyllningen flerskiktad med en ljusare del mot botten.

Det finns tydliga spår av överlagringar inom ytan. En av de ugnslignande anläggningar, A5346, som fanns i anslutning till gropsystemet var överlagrad, och delvis bortgrävd, av den södra delen av gropen A4943 (fig 9). Samma anläggning hade också skurit den mindre gropen A4919 som i sin tur skar en härd, A5162.

Även över, eller i, gropsystemet fanns vissa andra anläggningar. Över den sydvästra kanten av A4986 fanns en härd, A4838. Den visar att verksamhet fortgått på ytan även efter att gropsystemet övergivits och fyllts igen. De två ungefärligen halvt framtagna groparna i norr mot schaktkanten, A4824 och 4813, uppvisade en något annorlunda form jämfört med de andra groparna. I synnerhet den ena av groparna hade en relativt plan botten omgiven av en grundare, brätteliknande, avsats i kanterna. På avsatserna fanns flera stolphål, A4889, 4898 och 4906 (fig 9). De var oregelbundet placerade och hade en grund något diffus profil men de skulle kunna indikera någon form av trästomme till en konstruktion över gropen.

Fynd

I anslutning till gropsystemet och de anläggningar som ingick i detsamma påträffades ett relativt begränsat fyndmaterial (bilaga 2). Merparten av fynden utgjordes av främst obrända men också enstaka brända ben, 201 fragment med en sammanlagd vikt av 1236 g (F15, 16, 19, 21, 28, 36, 46 51, 67, 77 och 84). Benmaterialet från gropsystemet utgjorde ca 5 % av det totala benmaterialet från boplatsen (bilaga 4). Nästan utan undantag rör det sig om slakt- och matavfall från de vanligaste köttproducerande tamdjuren, nöt, tamsvin och får/get.

Andra fynd som påträffades i lagret eller groparna var bränd lera och keramik samt två fragment av sandstensbrynen. Den brända leran (F111, 112, 113, 118 och 133) var i flera fall rester av någon form av förslaggade ugnsväggar. Det fanns flera ugnslignande anläggningar i direkt anslutning till gropsystemet varav en var skuren och överlagrad av detsamma. En av ugnarna, A1120, är daterad och verkar i det närmaste vara samtida med gropsystemet. Därmed är det inte onaturligt att rester av förslaggade lerstycken hamnat i gropsystemets fyllning.

Det förekom ett fåtal keramikfragment i gropsystemets fyllning (F166, 168, 176). F176 framkom i ytan av det lager som täckte groparna. F168 hade ett nästan genomgående reducerat bränt svart gods med en rödbrun utsida. Ett tredje

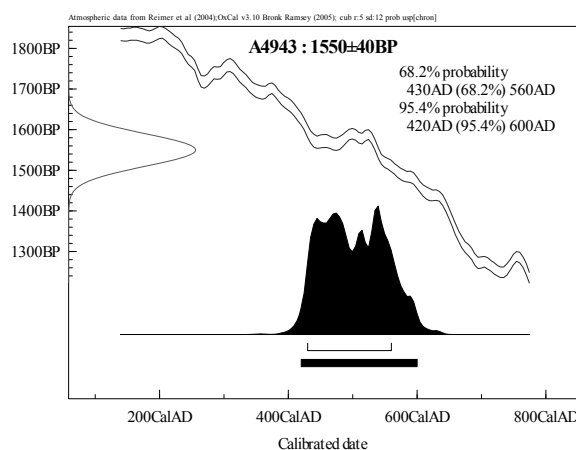
fragment, F166, hade ett helt reducerat svart gods med en mycket fin nästan glättad yta och tendenser till en ornering i form av grunda linjer.

Keramikfragmentet skulle kunna tolkas som ett s.k. AIV-gods, som kan höra hemma i yngre järnålder eller tidig medeltid (Joakim Kjellberg, muntligt). Möjligen kan det röra sig om östersjökeramik, som brukar hänföras till sen vikingatid och tidig medeltid (Roslund 2001 s 55).

Fragmenten av bryne i sandsten, F122 och F125, var små. Ett av dem framkom i ett dike i direkt anslutning till gropsystemet och ett av dem, A122, i A4986 (fig 9). Det senare tolkades som en del av ett nålbryne.

Analyser

I ett försök att relatera gropsystemet till övrig verksamhet på området gjordes en ¹⁴C-analys av kol ur en av de större groparna, A4943. Inför den analysen gjordes också en vedartsanalys. Kolprovet togs ur botten av gropen, i det undre av två lager som förekom i gropen. Därmed borde kolet representera en äldre fas än själva igenfyllningen av gropen. De träslag som förekom i provet var tall, en, och björk, varav enkol med den lägsta egenåldern utvaldes för ¹⁴C-analys.

Figur 13. Daigram över utfallet av ¹⁴C-analysen i A4943.

Dateringen av kolet (fig 13) visade att den undre fyllningen i gropen innehöll material från folkvandringstid, mellan år 420 och 600 f Kr (prob 95,4%).

Tolkning

Det har inte gått att utröna gropsystemets funktion. Formerna och storlekarna varierade vilket knappast ger några ledtrådar till en funktion. Det var också ett begränsat och enahanda fyndmaterial som mest vittnar om allmänt avfall i fyllningen. Vissa indikationer tyder också på att groparna har olika dateringar. Dels finns olika former av överlagringar inom komplexet, dels talar ett av keramikfragmenten i en av groparna på en mycket senare datering än vad som var fallet för den grop som daterats naturvetenskapligt till folkvandringstid. Fragmentet kan knappast förekomma djupt ner i fyllningen på en grop som var många århundraden äldre.

Troligtvis utgör åtminstone A4986, 4943 och 4919 någon form av täktgropar. De kan utgöra lertäkter för klining av de hus som finns i direkt anslutning öster om groparna. Detta motsägs dock av att den enstaka dateringen av en av groparna har en något yngre datering än husen i allmänhet (se nedan). En möjlighet är att det istället rör sig om lertäkt i samband med uppbyggnad av fyra snarlika ugnar som

finns i direkt anslutning till groparna. De fyra ugnarna, A1120, 1136, 5077 och 5346 (se närmare nedan) innehöll relativt rikligt med förslaggade rester av lerväggar.

De två gropar, A4813 och 4824, som fanns närmast schaktkanten skulle kunna tolkas annorlunda. De har en mer specifik form och med tanke på det nämnda keramikfyndet, F166 i A4824, i en av groparnas fyllning finns det anledning att tro att dessa gropar var betydligt yngre än övriga gropar. Formen på groparna och den troliga dateringen gör att dessa möjligen kan vara rester av små grophus eller arbetsgropar.

Härdar, härdgrop och kokgropar

Vid undersökningen påträffades 14 härdar, två kokgropar och en härdgrop (bilaga 1). Av *härdarna* framkom två inom det sydöstra undersökningsområdet (fig 11). Fyra härdar framkom i direkt anslutning till det gropsystem som beskrevs ovan (fig 9). Ytterligare sju härdar framkom i anslutning till ett område med bebyggelselämningar (fig 10). Dessa var belägna inom den norra delen av undersökningsområdet och det verkar röra sig om två bebyggelselägen, en i sydöst och en i nordväst (se närmare nedan). Sex av de sju härdarna var belägna i eller kring den förra bebyggelsen och en låg i anslutning till det senare läget. En härd var ensligt belägen i undersökningsområdets västligaste del.

Härdarna i anslutning till gropsystemet uppvisade olika former och storlekar. Formen i plan var rund eller rektangulär och storleken ca 0,9 till 1,15 m. I profil hade härdarna en baljformig eller plan form. Tre av härdarna var mycket enkla med en fyllning av kol sot och skärvigastenar. Däremot avvek härden A5162 på flera sätt (fig 9). Den hade ett kraftigare djup än övriga härdar i närheten och den var förbunden med en ugnsliknande anläggning i sydost, A5077, genom ett tunt kulturlager (A1201). A5162 hade också en tydligt markerad utbuktning åt sydost som kan vara resten av en lufttillförsel eller något liknande. I väster var A5162 skuren av den östligaste av groparna, A4919, i gropsystemet.

A1800 var en rund härd med en skålformad profil som fanns omedelbart öster om det nordvästra bebyggelseläget (fig 10). Anläggningen var relativt kraftig men utan några speciella särdrag. Den har uppenbarligen legat utomhus. I det här området saknades härdar inne i det som tolkats som olika hus.

Av de sex härdar som fanns i anslutning till det sydöstra gårdsläget verkar tre finnas på ett gårdstun, A2326, 2385 och 2350. Tre däremot, A2364, 2374 och 2222 har sannolikt förekommit i något av två hus som har funnits på platsen även om placeringen var något asymmetrisk och att en av härdarna, A2222, faktiskt överlagrade ett av de stolphål som ingick i huset, hus 5 (se nedan).

Med undantag av en härd, A2326, var samtliga härdar på den här ytan förhållandevis små och enkla. A2326 var större och hade en mer oregelbunden form med en diameter om ca 1,9 m. Anläggningen hade en plan botten med sluttande sidor och ett djup av som mest 0,12 m.

I områdets västligaste del låg ytterligare en härd, A3763 (fig 9). Anläggningen var minst 1,7 m i diameter och 0,2 m djup. Fyllningen bestod av en kompakt massa av skörbränd sten och kol. I kanterna utanför härden var leran rödbränd av värme. Härden var skadad av ett dike i den södra delen och ytterligare ett dike i den övre centrala delen.

De två härdarna på det södra undersökningsområdet, A3256 och 3364, var tunna nästan uttraderade härdar som avtecknade sig som lite sot och kol i ytan tillsammans med vissa skärvstenar.

En av anläggningarna, A4459, i ett av husen inom det sydöstra gårdsläget betecknades som *hårdgrop*. Det var en djupt nedgrävd härd med en kompakt kolhorisont i botten. Även denna anläggning ligger något asymmetriskt i förhållande till husets längdaxel. Anläggningen var ca 1,5 m i diameter och 0,24 m djup och hade en flat botten och rundade kanter.

På området fanns också två anläggningar som tolkats som *kokgropar*. En av dessa, A752, låg tillsammans med flera mycket speciellt utformade ugnar söder om gropsystemet (fig 9). A 752 var helt rund i plan och helt symmetriskt U-formad i profil (fig 14). Kokgropen hade en diameter på 0,8 m och ett djup av knappt 0,3 m. I botten fanns en kompakt kaka av kol och sot som bäddat in ett antal skärviga stenar. I överkant på stenpackningen fanns rikligt med obrända ben. Den övre delen av fyllningen var en mörk lerblandad kulturjord med kol och sot.

Närmare gropsystemet fanns ytterligare en kokgrop, A1290 (fig 9). Denna hade grävts genom en äldre härd. Även denna kokgrop hade en distinkt U-formad profil med en diameter på 1,5 m och ett djup av 0,35 m. Tolkningen av anläggningens funktion är osäker. Fyllningen bestod framförallt av omblandade sekundära massor och det fanns endast få inslag som tydde på att det ursprungligen varit en kokgrop. Däremot fanns ett kompakt kollager längs kanterna ner mot botten, vilket tyder på att eldning skett i gropen.

Figur 14. Kokgropen A752 i profil under utgrävning. På bilden framgår den tydliga formen. Även det rikliga inslaget av obrända ben i överkanten av kollagret och stenpackningen syns på bilden. Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet

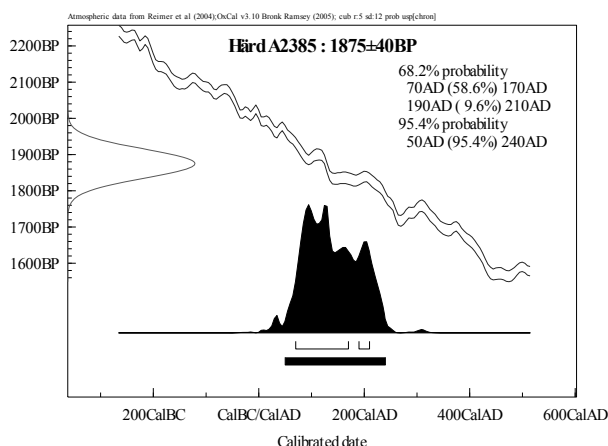
Fynd

I härdarna framkom enstaka fynd av brända eller obrända ben (F52, 63, 64, 67, 72, 79, 83 och 84), bränd lera (F123 och 144) och keramik (F170). En större ansamling av ben gjordes i kokgropen A752. Fyndet av 621 g obrända ben (F13) härrör från bog och stek från minst fyra lamm (bilaga 5). Även i hårdgropen A4459 förekom ett ganska stort benmaterial (F32). Fynden av ben ingår i de allmänt deponerade

avfallen som fanns i härdarnas och härdgropens fyllning. De säger mycket lite om härdarnas funktion mer än att de allmänt kan höra samman med eller härröra från matlagning i den närmaste omgivningen.

Analyser

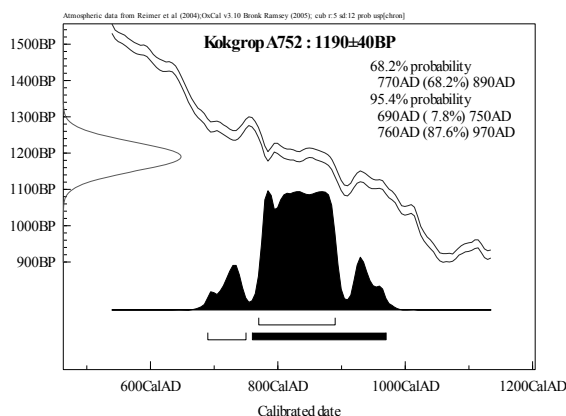
En härd och en kokgrop har vedartsanalyserats (bilaga 3) och daterats genom ^{14}C -analys (bilaga 4). Härden A2385 låg på vad som betecknats som ett gårdstun till ett litet bebyggelseläge. Allt kol som insamlades från härden härrörde från tall och ett prov med relativt ung (ca 50 år) tallved utvaldes för ^{14}C -analys.

Figur 15. Diagram över utfallet av ^{14}C -analysen i A2385.

Dateringen av kol i härden visar att den var i bruk under äldre romersk järnålder (fig 15).

Kokgropen A752 låg förhållandevis isolerad på ett område som annars dominerades av ett antal ugnslänkande anläggningar. Fyllningen i kokgropen tycks i det närmaste intakt utom det översta skiktet och det kol som analyserats torde representera det senaste eldningstillfället i gropen. Vid vedartsanalysen konstaterades att man utnyttjat björk och ek som bränsle i gropen (bilaga 3). Delar av en ekkvist användes vid ^{14}C -analysen (fig 16).

Figur 16. Diagram över utfallet av ^{14}C -analysen i A752

^{14}C -analysen visar att det senaste eldningstillfället skett under vikingatid.

Tolkning

De härddar som fanns i anslutning till gropsystemet var främst enkla och grunda anläggningar, där funktionen troligen varit att åstadkomma värme och ljus. A4836 var anlagd över kanten av en av groparna i gropsystemet och har alltså tillkommit efter att gropsystemet fyllts igen. En härd i komplexet, A5162 (fig 9), var dock helt avvikande. Med den rundat rektangulära formen och en något grundare utbuktning i den ena kanten och en kompakt fyllning av kol i botten och längs kanter synes den mer vara underdelen av en ässja eller ugn snarare än en härd. Den är därmed mer knuten till andra ugnslänkande anläggningar som finns i närheten. Härden har skurits i kanten av en av groparna i gropsystemet och torde vara något äldre än detta.

De härddar som finns i anslutning till de olika bebyggelselägena utmärker sig icke på några specifika vis. Även dessa bör i huvudsak ha varit avsedda för matlagning, uppvärmning och ljus och kan kopplas samman med rena boplagsaktiviteter. Det gäller även härdgropen i hus 5 även om det inte går att avgöra om anläggningen är samtida med huset.

Kokgropen A752 har en datering som förlägger den i en senare fas än de bebyggelselämningar som fanns i närheten. Den verkar mer höra samman med det speciella komplex som fanns något åt nordväst, ett lager och en stenpackning med rikligt med ben som under arbetets gång benämns för "slaktplatsen". Det verkar helt uppenbart att kokgropen representerar en särskild aktivitet knuten till matlagning men skild från den samtida bebyggelsen. Det finns inga spår av någon bebyggelse från yngre järnålder inom undersökningsområdet.

Kulturlager

Spridda inom undersökningsområdet har fem ytor med kulturlager dokumenterats. Två av dessa fanns inom det södra undersökningsområdet, en i anslutning till gropsystemet inom det norra området och de två sista vid den närbelägna "slaktplatsen". De två sistnämnda behandlas separat (se nedan).

En större och en lite mindre yta fanns på det södra undersökningsområdet, A5839 respektive 2827 (fig 11). Den mindre ytan var ca 1.2 m stor. I kanterna av kulturlagret fanns två smärre mörkfärgningar (A5928, 5941). Lagret bestod endast av tunn lins av kulturjord, med ett visst inslag av små skärviga stenar, på den i övrigt förekommande naturliga leran. Detsamma gällde de mindre mörkfärgningarna. Något längre västerut låg A5839. Detta var mer oregelbundet men ca 8 x 4 m stort. Tjockleken var som mest 0,05 m. Inom avgränsningen för lagret fanns tre förmodade stolphål, A3022, 5859 och 5897, vilka bildade något av en utdragen triangel. Ett av dessa grävdes och det visade sig vara ett relativt grunt men tydligt. Hela det södra området har tolkats som ett allmänt aktivitetsområde i närheten av bebyggelsen i norr. I det sammanhanget skulle kulturlagret och stolphålen kunna ses som resterna av en smärre konstruktion och verksamhet kring denna. Däremot går det inte att utröna vilken verksamhet det kan röra sig om.

En annan yta med ett mindre kulturlager, A1201, fanns i direkt anslutning till gropsystemet i norr (fig 10). Lagret fanns mellan den mycket kraftiga härden A5162 och en ugnslänkande anläggning A5077. Redan tidigare omnämndes att dessa anläggningar förmodligen hör samman kring någon aktivitet och lagret runt dem har säkerligen avsatts i samband med denna aktivitet.

Fynd

Från A5839 framkom små mängder obränt ben (F132) samt några fragment av keramik (F164). Keramiken bestod av några små skärvor av ett ljust kompakt gods med fin magring. Ett av fragmenten hade en bevarad del av ett hål genom godset och sannolikt rör det sig om ett silkärlsfragment.

Tolkning

Ytorna med kulturlager inom undersökningsområdet står för olika företeelser. De smärre ytorna inom undersökningsområdets södra delar kan troligen tolkas som spår av enkla boplatsanknutna aktiviteter. Fyndet av ett fragment av ett silkärl från A5839 passar väl in i ett sådant antagande.

"Slaktplatsen"

Redan inledningsvis, vid avbaningen, noterades i ett område nära den norra schaktkanten, i undersökningsområdets nordvästra del, förekomsten av ett större kulturlager och ett innehåll i detta av relativt stora mängder obrända ben.

Lagret A2129 var ca 13,9 m långt (V-Ö) och låg intill vägen förbi Slavsta (fig 17). Det har med största sannolikhet en fortsättning norrut utanför schaktkanten och kanske delvis in under vägbanken. Det var avsmalnande mot öster. I väster var det som bredast 5,7 m, men där hade det olyckligtvis berörts av ett förundersökningsschakt i södra kanten och av diken i västra kanten. I öster var det ca 3,2 m brett. P.g.a. störningarna var det oregelbundet till planformen, men de oskadade delarna antyder en avlångt oval form.

Figur 17.
Översiktsbild på
"slaktplatsen" från
öster. Av bilden
framgår lagrets
och
stenpackningens
belägenhet intill
vägen. Foto: Örjan
Mattsson
Upplandsmuseet.

Profilformen var flack. Djupet varierade från någon centimeter till kring 0,10 m. Under lagret fanns en stenpackning, men fyllningen i lagret skiljde sig inte från fyllningen mellan stenarna i stenpackningen. I fyllningen fanns obrända djurben,

rikligt i norr-nordväst-väst, måttligt eller enstaka i söder och öster. Dessutom fanns måttligt med sten, vanligen 0,05 - 0,1 m stora, de flesta skärviga, enstaka bitar bränd lera eller lerklining, enstaka brända ben, någon bit harts, enstaka järnföremål och enstaka stenar med slipad yta.

Stenpackningen A4267 under, eller kanske snarare i botten av lagret, var 11,1 m lång. Det var oregelbundet till formen, men hade i princip samma avlänga, närmast ovala form som lagret (fig 18, jfr fig 17). Den oregelbundna kanten berodde dels på att stenpackningen på ett oregelbundet sätt glesades ut söderut från en långprofil som sparades genom lagret, dels på att den i väster var skadad av ett dike och störd, eller påverkad, av en underliggande grop, A3814.

Figur 18. Detalj över komplexet med lagret och stenpackningen samt andra anläggningar som fanns i eller runt komplexet.

Djupet varierade från någon centimeter till ca 0,10 m. I den norra delen, i princip norr om långprofilen var stenpackningen till större delen homogent tät och bestod vanligen av ett enkelt skikt av mestadels skärviga stenar. Påfallande många av stenarna var klinkersliknande (fig 19) och låg direkt på den sterila leran. Stenarna var vanligen 0,05 - 0,10 m stora. Bland stenarna fanns enstaka med slipad yta, en med närmast polerad yta.

Figur 19. Litet axplock av de stenar som av de som undersökte komplexet uppfattades som ett medvetet val av flata stenar som lagts som ett golv på ytan (jfr fig 20). Foto: Örjan Mattsson Upplandsmuseet.

Fyllningen mellan stenarna, men ibland även under stenarna, var likartad med lagret ovanför stenpackningen, dvs. obrända djurben, rikligt i norr-nordväst-väst, måttligt eller enstaka i söder och öster. Dessutom förekom enstaka bitar bränd lera,

enstaka brända ben samt enstaka järnföremål. Djupet på lagret och stenpackningen tillsammans var vanligen kring 0,10 m (fig 20).

Figur 20. Detalj av lagret och den underliggande stenpackningen. Bilden är tagen på en av de tvärprofiler som sparades vid undersökningen av ytan. Foto: Örjan Mattsson, Upplandsmuseet

Förutom lagret och stenpackningen fanns även andra inslag på ytan som redovisas på figur 18. Hela komplexet avgränsades i väster av flera dikesstråk. Från stenpackningen A4267 och lager A2169 och västerut i öst-västlig riktning löpte två parallella diken, ett bredare och ett smalare. Det södra av dessa, som var det bredare av de bägge dikena, bildade en svårförklarad tvär sväng mot norr i kanten av lagret och stenpackningen. Det smalare av dikena fortsatte rakt fram till stenpackningen och lagret och upphörde där. Det smalare diket hade också överlagrat den krök norrut som det bredare diket gjorde i kanten av lagret. Dessa diken uppfattades till en början som en eventuell äldre väg. Men efter undersökning med profiler genom dikena konstaterades att det rörde sig om just diken. Bl.a. hade det smalare diket träslanor i botten i dikets riktning. Innehåll av bl.a. ben, skärvsten och kol i fyllningen i synnerhet i det bredare diket visade att detta grävts igenom delar av lagret och stenpackningen i den västra kanten. Det fanns ytterligare ett dike av mer recent karaktär som gick från schaktkanten mot sydsydväst. Detta var beläget några meter väster om lagret och stenpackningen (fig 18).

I sydväst fanns en större nedgrävning med två separata fördjupningar, A3814. Formen i plan var något oregelbunden med måtten 3,1 x 2,2 m. Den oregelbundna formen grundar sig främst på att det sannolikt rört sig om två nedgrävningar, en i

den västra delen och en i den östra, vilket delvis kan utläsas av bottenprofilen. Nedgrävningen täcktes av lagret 2129 som verkade utgöra också den övre delen av fyllningen i nedgrävningen. Även stenpackningen, A4267, i den undre delen av lagret täckte delvis nedgrävningen i dess norra och östra del (fig 18). Fyllningen i nedgrävningen var flerskiktad och i botten förekom en mörk siltig lera med visst inslag av skärvig sten samt ett obränt ben (strålben av häst, F27) vilket innebär att (häst)ben deponerats på ytan redan innan stenpackningen anlades.

Mer centralt under lagret fanns ytterligare några mindre nedgrävningar, A4715 och 4731. De låg tätt intill varandra och bågge skars av en recent störning. Bägge anläggningarna utgjordes av relativt grunda, 0,15-0,2 m djupa, nedgrävningar med en fyllning av gråaktig kulturjord men enstaka inslag av skärviga stenar, kol och något enstaka ben. De har liksom den större nedgrävningen, A3814, bedömts som äldre än det lager som täckte anläggningarna. Ytterligare en nedgrävning, A533, fanns strax söder om kulturlagret. Det rörde sig om en U-formad grop med branta sidor och en plan botten. Fyllningen var i ytan en mörkt grå siltig lera med inslag av obrända ben. A4556 var en svacka i lagret med samma fyllning som lagret.

På ytan söder om lagret fanns även några små stolphål, A551, A1931 och A1945. En liten klunga av ytterligare några små stolphål fanns närmast schaktkanten under eller utanför lagrets östligaste del A4362, A4405 och A4417. Ännu ett stolphål fanns några meter längre västerut under kulturlagret, A4434. Stolphålen var alla ganska små, omkring 0,3 m i diameter och mellan 0,1 och 0,25 m djupa.

Fynd

Från slaktplatsens kulturlager, A2129, och stenpackning, A4267, framkom ett mycket stort benmaterial. En särskilt viktig och för undersökningen starkt prioriterad *osteologisk analys* har gjorts på det omfattande benmaterial som framkom i komplexet. Totalt framkom 32 kg ben inom det område som refereras till som "slaktplatsen".

Av de olika arterna förekom hund, katt, fågel och människa endast i några enstaka fragment. Däremot dominerade nöt och häst stort med 41 respektive 37 % av de identifierade arterna. Får/get och tamsvin stod för 12 respektive 7 %. Vad som framförallt gav slaktplatsen en särprägel var den stora mängden hästben. Dessutom visade analysen att fragmenten från "slaktplatsen" hade en välbevarad ytstruktur och att det fanns stora välbevarade ben vilket tyder på en relativt snabb övertäckning av ett skyddande lager. Dock har benen legat exponerade så pass länge att hundar har lämnat gnagspår på många ben.

Därutöver fanns även andra fynd av intresse (se också avsnittet om "Fynd"). Det påträffades några fragment av keramik (F163, 165, 167, 169). F167 har en dekor med grova och fina parallella fåror som framställts på s.k. kavalett (fig 21). Troligen har det tillhört ett kärl ur en grupp som kallas AI, ett västeuropeiskt importgods. Kärltypen skulle kunna vara ett kokkärl, benämnt kugeltopf med utåtböjd mynning, och härrör från senare vikingatid eller tidig medeltid (Kjellberg, muntligt; jfr Stilborg m.fl. 2002 s 120f).

Figur 21. Foto på keramikfragmentet (F167) från kulturlagret A2129. Skärvan som är ca 30 mm i diameter har skarpa och tydliga drejfåror på skuldran omgivna av fint ristade parallella linjer. Det saknas mynning på kärnfragmentet men området strax under mynningen tenderar att visa på en utåtböjd sådan. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet

Här bör också omnämnas fyndet (F171) av en amulettring med en vidfäst torshammare (fig 22). Fyndet bör höra sannolikt hemma i vikingatid eller tidig medeltid och pekar även på en tydlig aktivitetsfas under den tiden som även pekas ut av andra fynd och den naturvetenskapliga dateringen (fyndet beskrivs närmare under avsnittet ”fynd”).

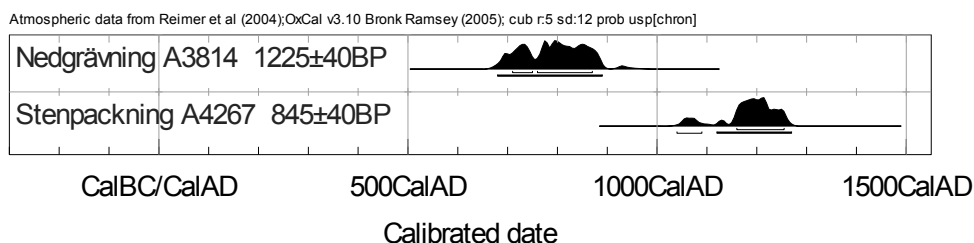

Figur 22. Amulettringen med vidfäst torshammare från Slavsta. Foto: Bengt Backlund Upplandsmuseet

Av övriga fynd i anslutning till slaktplatsen förekommer enstaka mer eller mindre recenta metallföremål, varav många framkom vid metalldetektoravsökning. Det förekom också små fragment av slagg (se avsnittet om ”fynd”). Bland några små fragment av bränd lera fanns ett som verkade lite format och som skulle kunna vara en enkel spelpjäs (F146).

Analyser

Två ^{14}C -analyser har gjorts på material från "slaktplatsen" (bilaga 4). Bägge analyserna har gjorts på obränt ben från stenpackningen A4267 (F6), respektive den överlagrade nedgrävningen A3814 (F27). Avsikten med analysen var att få dateringar från de huvudsakliga beståndsdelarna i komplexet (fig 23).

Figur 23. Daigram över utfallet av ^{14}C -analysen för de daterade anläggningarna från "slaktplatsen".

Den nedgrävning som fanns under lagret daterades till en senare del av vendeltid eller tidig vikingatid, 680 – 890 e Kr (prob. 95,4 %). Provet från själva lagret daterades till tidig medeltid, 1040 – 1270 e Kr. Detta kan inte tolkas på ett annat sätt än att man på platsen fortgått med en likartad verksamhet, knuten till slakt och köttantering, kanske under en period av ofattbara 400 år. Även några av de föremål, ett keramikfragment av drejat östersjögods och en amuletring med en torshammare (se nedan) som påträffades i lagret och stenpackningen stärker dateringen av i synnerhet den yngre fasen till en tid omkring tidig medeltid.

Tolkning

Ytan med en stenpackning dold av ett kulturlager i den norra delen, den s.k. slaktplatsen, har varit föremål för många diskussioner om hur det skall tolkas. Konstruktionen i sig var mycket speciell med en enskiktad tät stenpackning och ett kulturlager inom en nästan 60 m² stor yta, som dessutom kan ha varit mycket större. Stenmaterialet var dessutom utvalt på ett visst sätt och medvetet anlagt så att det leder tanken till att det har varit ett golv. Däremot har det inte gått att utröna om det funnits väggar och tak. De enstaka stolphål som fanns i eller i anslutning till lagret härrörde knappast från några konstruktionsbärande element.

Platsen ligger skild från bebyggelsen. Eftersom de två dateringarna ligger i vendeltid-vikingatid respektive 1000-1200-tal, antyder det en verksamhet på platsen under relativt lång tid. Det finns också få spår av någon samtida verksamhet i anslutning till konstruktionen. Man kan anta att den samtida bebyggelsen legat norr om vägen ungefär där den historiska bytomten ligger (fig 4).

Den osteologiska analysen av benmaterialet visar att det definitivt har varit en yta där man slaktat, flått och styckat de vanligen förekommande tamdjuren. Men det har också funnits stora avvikelser i det att nöt och häst dominerat materialet i stor omfattning. I den riktade analysen på benmaterialet från dessa djurslag, har det också framgått att slaktförfarandet inte varit detsamma.

Fyndet av en amuletring med Torshammare kan ses på olika sätt, även som en slumpmässig deposition. Det är dock troligast att amuletten speglar en närvaro

av kultutövande på en omsorgsfullt anlagd och utvald plats och att de olika slaktmönstren motsäger att det rör sig om en helt profan och vardagsnära verksamhet (se nedan ”Slutdiskussion”).

Mörkfärgningar

Det fanns 29 objekt inom undersökningsytan som dokumenterades som mörkfärgning (bilaga 1). Det innebär att objektet inte närmare har kunnat funktionsbestämmas. Med själva klassificeringen avses objekt utan egentligt spår av en nedgrävning.

Dessa anläggningar har haft rundade till helt oregelbundna former i plan i ett storleksintervall mellan 0,11 och 1,6 m. Djupet, där detta undersökts, uppgick till som mest 0,15 m. Flera av dessa anläggningar kan ha utgjort stolphål som hört samman med andra mindre stolphål som fanns på ytan.

Fynd

I flera av dessa anläggningar påträffades brända eller obrända ben i små kvantiteter (Bilaga 2 och 5).

Analys

Inga analyser har gjorts på den här gruppen av anläggningar.

Tolkning

Merparten av dessa anläggningar fanns i ett område i söder med ett ganska rikligt inslag av små anläggningar och lager som på olika sätt bildade små agglomerationer. Det har dock inte varit möjligt att fastställa hur eller om de t.ex. ingått i några konstruktioner. Hela det södra området får tolkas som en aktivitetsyta med diffusa inslag som i stor utsträckning troligtvis kan knytas till hushållsaktiviteter i anslutning till bebyggelsen. För detta kan inslaget av ben i många anläggningar tala.

Nedgrävningar

Liksom för mörkfärgningar har denna grupp av anläggningar en benämning som utelämnar en tolkning av vad anläggningen står för. Skillnaden är att här finns ett spår av en medveten handling, en grävd grop för något ändamål. Totalt har 22 anläggningar tolkats som nedgrävningar. Dessa fanns spridda över hela undersökningsområdet. De hade mycket olika utseenden och former såväl i plan som i profil. I plan kunde de vara allt mellan 0,4 och 3,5 m och formen varierade från rund till rektangulär. I profil förekom former som skålformad till U-formad, alltså en tydligt formad grop med plan botten och branta kanter. Djupet uppgick till som mest 0,72 m (bilaga 1). Några av nedgrävningarna har ingått i de redan beskrivna kontexterna med ett gropsystem och i anslutning till slaktplatsen.

Utöver dessa senare förekom ett antal större nedgrävningar med olika placering inom undersökningsområdet. A472 var en kraftig nedgrävning som fanns söder om ”slaktplatsen” i den nordvästra delen av undersökningsområdet (fig 9). Den hade en rund form i plan med en diameter om 1,8 m och ett djup av 0,72 m. Formen i profil var U-formad, med en plan botten och branta kanter. Fyllningen var flerskiktad och det förekom en hel del sten i centrum av gropen (fig 24). Det

rör sig rimligen om någon form av förrådgrop. I anslutning till gropen fanns ett antal smärre nedgrävningar och små stolphål som tyder på någon viss verksamhet runt den större gropen, kanske någon form av lätt överbyggnad eller hägnad.

Figur 24. Detalj av fyllningen i nedgrävningen A472 på en nivå där de kraftiga stenarna börjar framträda. Anläggningen undersöktes i fyra likstora kvadranter. Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

En anläggning i ungefär samma storleksordning var belägen något längre åt nordost (A893, fig 9). Det påträffades något fragment av bränd lera i ytan av anläggningen, men i övrigt bedömdes fyllningen vara recent. I och med att anläggningen låg i direkt anslutning till ett dike bedömdes den som ett sentida inslag, troligen en grop efter en borttagen sten.

På en liten anläggningstom yta mellan hus 2, 3 och 4 inom det norra gårdsläget (se nedan) fanns en nedgrävning med en rundat kvadratisk form, A1771. Anläggningen var mycket tydlig och distinkt med en plan botten och rundat branta kanter. Fyllningen var kraftigt kulturpåverkad med stora inslag av sot, kol och bränd lera, särskilt i ett övre skikt. Anläggningen har tolkats som en avfallsgrop i anslutning till något skede av den bebyggelse som fanns på platsen (fig 10).

Två närmast identiska nedgrävningar, A2291 och 4768, förekom på ett anläggningsglest område väster om hus 5 (fig 10). De hade rundade former i plan med en diameter om drygt 1 meter. Bägge anläggningarna hade en profil som var djupt rundad och ett djup omkring 0,6 m. Det går inte att fastställa till vilket kontext anläggningarna kan hänföras, men troligen kan de ses som någon form av igenfylld förvaringsgrop som hört till bebyggelsen närmast intill.

En större oval nedgrävning, A2527, förekom på det södra undersökningsområdet. Anläggningen var mycket tydlig med en mörk sotig fyllning. Denna anläggning har fungerat som en referens för ett ganska stort antal anläggningar som undersöktes mer översiktligt inom detta område, bl.a. har den daterats och fynd har tillvaratagits. Anläggningen var oval med måtten 1,6 x 1,3 m. I profil hade den en rundat plan botten och branta kanter. Djupet var ca 0,7 m. Fyllningen bestod av en kulturjordsblandad lera med enstaka kol. Däremot tycks hela ytskiktet utgöras av en sekundärt deponerad härdfylning med fynd av bl.a. flera löpare. Sannolikt utgörs hela fyllningen av sekundära fyllnadsmassor från området runt omkring. Formen på gropen var tydlig och distinkt och den tolkas som en ursprunglig förvaringsgrop som till sist fylldes med avfall.

Ytterligare en relativt stor nedgrävning förekom på det södra undersökningsområdet, A2687 (fig 11). Denna anläggning avvek helt från andra anläggningar genom sitt innehåll på tegelspill, rester av lerklining från en trolig ugnsvägg och sten samt en rödfärgad, bränd fyllning utöver detta (fig 25 och 26). Anläggningen var rund med en diameter om 1,1 m. Formen i profil var rundad med ett djup av 0,3 m. Anläggningen kan tolkas som en avfallsgrop för rester av en lokal tegelproduktion.

Figur 25. Nedgrävningen A2687 som den framträdde efter avbaning och framrensning. I ytan fanns större och mindre bitar av tegel, stycken av lerklining och sten med en rödbränd fyllning däremellan med kolinslag. Foto: Ivonne Dutra Leivas, Upplandsmuseet.

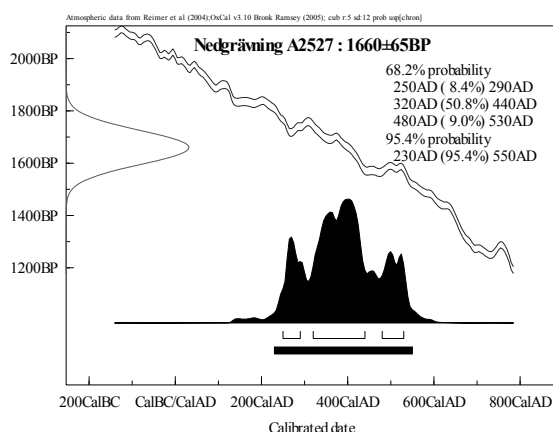
Figur 26. Tegelkross och lerklining från nedgrävningen A2687. Foto: Ivonne Dutra Leivas, Upplandsmuseet.

Fynd

De fynd som tagits tillvara i den här gruppen av anläggningar ter sig som ordinarie boplatsavfall. De vanliga fyndkategorierna var brända och obrända ben i olika kvantiteter samt smärre mängder lerklining samt det tegel som påträffades i A2687. I den daterade anläggningen A2527 påträffades dessutom flera löpare (F95) vilket tydligt pekar på en verksamhet i den närmaste omgivningen knuten till mat och matberedning.

Analyser

För att få en viss uppfattning om den kronologiska situationen gjordes en ^{14}C -analys på kol ur nedgrävningen A2527 (bilaga 4). Kolet som daterades var enligt vedartsanalysen av björk (bilaga 3). Eftersom kolet tillhör en sekundär fyllning bör analysen spegla en igenfyllningsfas av gropen samt en aktivitet med eldning i området närmast runt omkring. Resultatet av analysen visar med en rätt stor sannolikhet på en igenfyllningsfas av gropen till yngre romersk järnålder eller tidig folkvandringstid (fig 27).

Figur 27. Diagram med resultatet av ^{14}C -analysen av nedgrävningen A2527.

Tolkning

Det går ej att generellt knyta anläggningskategorin nedgrävningar till någon särskild aktivitet eller verksamhet. Många av de större nedgrävningarna har dock haft tydliga och distinkta former som anger att de grävts för specifika ändamål. Ofta rör det sig troligen om olika former av förråds- eller förvaringsgropar. De kan förmodligen kopplas till ordinära boplatsaktiviteter som förvaring av matvaror och liknande. I ett sista skede har de fyllts med avfall från verksamhet runt omkring och därmed säger innehållet knappast så mycket om själva gropen.

Ugnar

Två klart avgränsbara grupper av anläggningar påträffades inom två väl avgränsade ytor i norr. Det rörde sig om två typer av ugnar. Den ena typen representeras av A1120, 1136, 5346 samt 5077. Möjligen skall också A1100 räknas till denna grupp (fig 9). Alla var belägna i direkt anslutning till gropsystemet A1153 (se ovan). Åtminstone de fyra första var mycket snarlika. De hade en rund form i plan med ett mått på 0,7 till 0,75 m. I profil var de djupt rundade eller hade en rundat plan botten (fig 28). Även fyllningarna i anläggningarna var likartade. De hade en lerblandad, melerad fyllning med en rödaktig till rödbrun färg. I samtliga fanns ett

större eller mindre inslag av kraftigt sintrad lerklining i fyllningen (F99, 102, 109 och 139, bilaga 2). I A1120 och 1136 påträffades flera kg lerkliningsfragment och karaktären på dessa antydde att det rörde sig om delar av ugnsväggar. I flera fall bedömdes sådana ugnsväggsfragment ligga in situ, anbragt mot ytterkanten av gropen.

Figur 28. Foto på profil av ugn A1120, efter undersökning. Formen var djup rundad. Det var ett stort inslag av sintrad lerklining i fyllningen. Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet

Något längre mot sydost fanns ytterligare en yta med en ansamling av ugnslänkande konstruktioner (fig 9). Även dessa var sinsemellan närmast identiska. Anläggningarna A582, 605, 703 samt 3913 var tydligt rektangulära med rundade hörn. Storleken var 1,2 - 1,5 x 1 - 1,1 m. I ytan syntes de som en tydligt mörkfärgad yta med inslag av kol och ett helt eller delvis omgivande band av rödbränd lera (fig 29).

Figur 29. Foto på ugnen A703 under undersökning. Halva anläggningen har frilagts i plan. Ugnens form (halva) framgår tydligt av fotot. Man kan ana den rödbrända kant som omger anläggningen. Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Anläggningarnas form i profil var tämligen likartad liksom fyllningen. De hade alla en närmast plan botten och rundat branta kanter. Djupen uppgick till mellan 0,14 och 0,3 m. Fyllningen uppvisade i alla anläggningar likartade mönster. I botten fanns en kompakt "kaka" av kol och sot med ett större eller mindre inslag av skärvig sten. Tjockleken på kollagret kunde variera liksom kollagrets utbredning. Det fanns genomgående en klar gräns mellan kollagret och en gråaktig melerad fyllning som i övrigt fyllde anläggningarna. Framförallt i kanterna, ända upp till ytan, men ibland även under kollagret fanns en rödbränd lerlins.

I flera av anläggningarna uppvisade anläggningens botten en tendens till att vara något sluttande mot något av hörnen i anläggningen och i detta hörn kunde det finnas en fördjupning (fig 30).

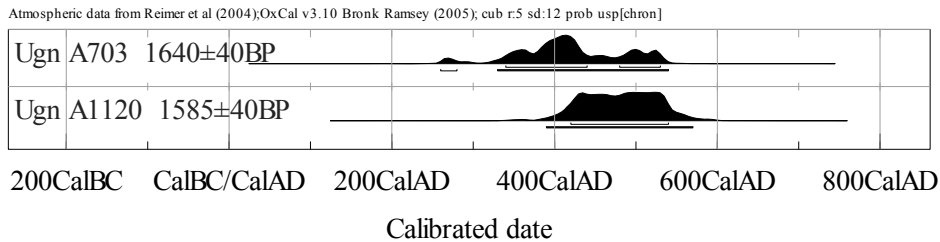
Figur 30. Foto på profil över A703. Av bilden framgår den plana men något sluttande botten som ändrar i en fördjupning mot kanten. Kollagret tunnare ut mot den delen av anläggningen. Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Fynd

Fyndmaterialet i de olika kategorierna av ugnar skiljer sig åt (bilaga 2). I de rektangulära ugnarna i söder dominerades fyndmaterialet av mindre mängder obränt ben (F30, 62, 76, 81, 82 och 88). Benmaterialet dominerades av nöt, får/get och svin. Det förekom också något enstaka fragment av bränd lera. I den andra kategorin av ugnar förekom stora mängder förslaggad lerklining som tolkades som fragment av ugnsväggar (F99, 102, 109, 110 och 139). Men även i dessa förekom ett visst inslag av obrända ben som F37, 50, 77 och 80. Beninslaget bör tillhöra den sekundära igenfyllningen.

Analyser

På en anläggning vardera ur dessa två grupper av ugnslänkande konstruktioner har det gjorts vedartsanalys och ¹⁴C-datering. Därmed skulle dessa verksamheter kunna jämföras med övriga delar av bopplatsen. De anläggningar som daterats var A1120 ur den norra ugnskoncentrationen och A703 ur den södra (fig 31).

Figur 31. Diagram över utfallet av ^{14}C -analysen på ugnarna A703 och A1120.

I ugnen A703 fanns enligt vedartsanalysen uteslutande tall (bilaga 3), vilket har gett en datering som ligger i sen romersk järnålder och folkvandringstid. I A1120, som är en annan typ av ugn, fanns enligt vedartsanalysen kol av tall och en. Enligt ^{14}C -analysen bör ugnen ha varit i bruk under folkvandringstid.

Tolkning

Den typ av ugn som tenderar att vara något äldre hade en rektangulär form och plan botten. De tolkas som en ugn för matlagning, eventuellt en rök. Ugnarna tycks ha värmts upp genom att en kolbädd av tall, eventuellt tillsammans med upphettade stenar placerats i botten av en grop. Eldningen tycks inte ha skett i själva gropen. Den lutning gropen hade och avslutning i en mindre fördjupning kan ha varit avsedd för att dränera och avleda köttsafter eller fetter. Vid användningen bör gropen ha varit övertäckt då en sådan temperatur har uppnåtts som bränt kanterna i själva kammaren. Den speciella utformningen av anläggningen bör ha varit klart medveten och haft ett särskilt syfte då mycket likartade anläggningar påträffats även på andra platser. En ugn med en likartad utformning och samma datering har påträffats i Skäve, öster om Uppsala vid en utredning (Hennius 2006 s 18).

Fyndmaterialet i groparna tillhörde i allmänhet den sekundära fyllningen i gropen, men dess enahanda inslag av obrända ben kan tyda på att ugnarna på något sätt haft med matlagning att göra. Ugnarna påminner starkt om utformningen och processen i en kokgrop.

Den andra typen av ugn skulle kunna tolkas som bottendelen av en ugn som haft en överbyggnad av en lerkupol, s.k. lågtemperaturugnar. ”De har sannolikt använts till bakning, stekning, torkning och rökning dvs. vid förhållandevis låga temperaturer – vanligtvis under 500°C ” (se Stilborg m.fl. 2002 s 144). Det finns inget i materialet som avslöjar närmare till vad och hur ugnarna använts.

Tegelugn

Tegel har producerats på platsen. En tegelugn, A4120, påträffades i dåligt bevarat skick väster om och utanför undersökningsområdet, i samband med byggnationer som pågick parallellt med den arkeologiska undersökningen (fig 8). Lämningen kunde delvis dokumenteras i plan. Den var ca 3,5 m stor och bestod av ett lager av hårt rödbränt tegelkross med inslag av kol. Ugnen skars av eller var anlagd intill ett dike. Karaktären på anläggningen och storleken tyder på att den var av en typ som dokumenterats även i andra sammanhang. En tegelugn som liknade ugnen i Slavsta undersöktes i t.ex. Kättsta, norr om Uppsala i samband med E4-undersökningarna.

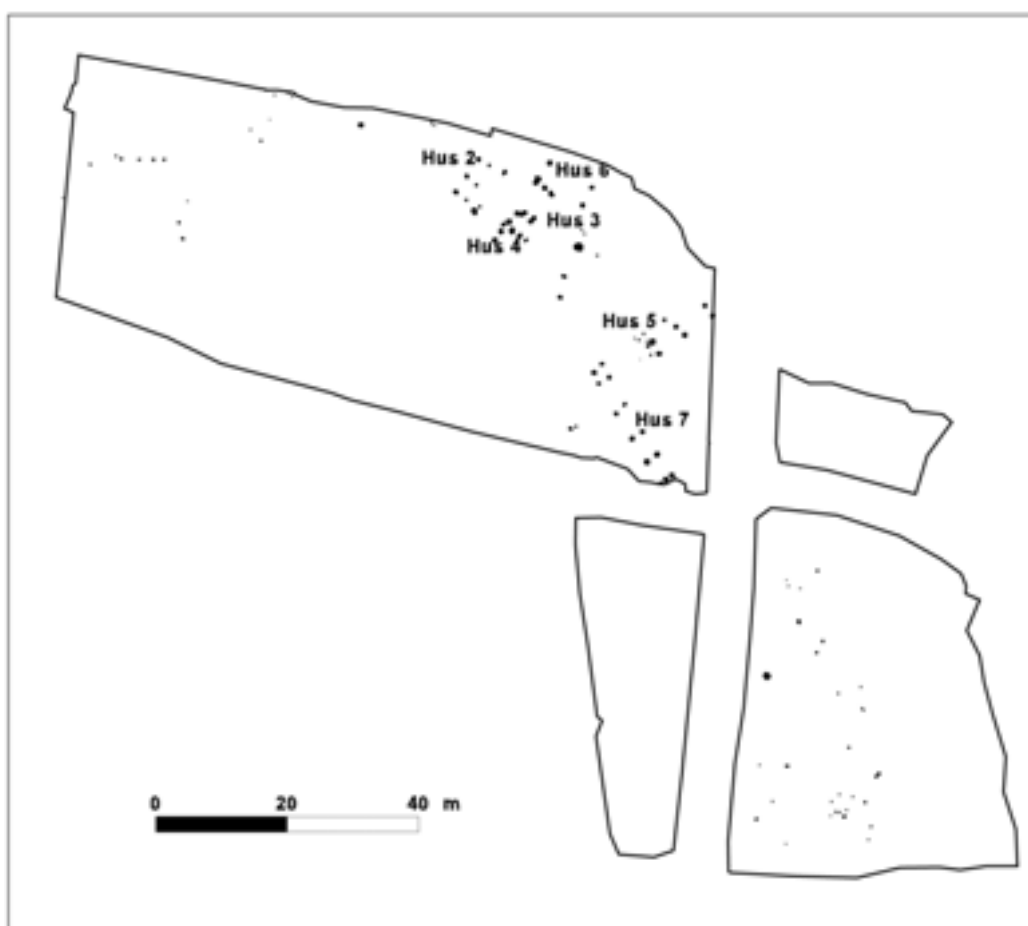
Ugnen daterades till senare delen av medeltid eller tidig historisk tid (Gustafsson m.fl. 2006 s 165f).

Stolphål, käpphål och stolpfärgningar

Den dominerande anläggningskategorin från undersökningen var stolphål, totalt 116 st. En anläggning har också benämnts som käpphål. I vissa stolphål, 13 st., fanns tydliga avtryck eller spår av själva stolpen vilket dokumenterats som stolpfärgning (bilaga 1).

Generellt fanns ett vitt spektrum på stolphålets dimensioner och utseenden. Storleken i plan varierade mellan 0,15 och drygt 1 m och formen varierade mellan rund och oregelbunden. Djupet kunde vara allt mellan 0,05 och 0,4 m. Formen i profil varierade mellan svagt skålformad till djupt U-formad. Vanligtvis förekom de kraftigare stolphålen i de huskonstruktioner som dokumenterats och de mindre tillhörde gruppen av spridda anläggningar.

Merparten av alla stolphål fanns i de huskonstruktioner som låg inom ett tydligt avgränsat avsnitt i den norra delen av undersökningsområdet (fig 32). Men ett ganska stort antal stolphål har också funnits mer spritt inom andra delar av området.

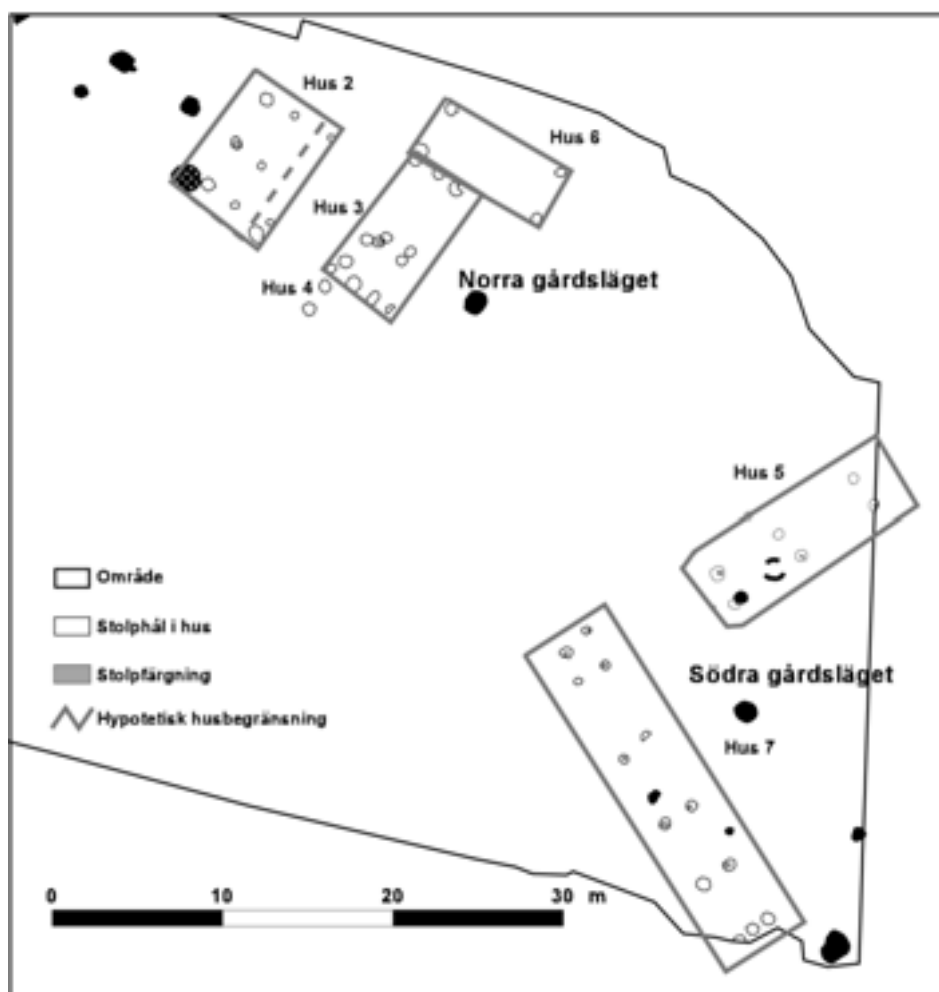

Figur 32. Spridning av stolphål över undersökningsområdet. De huskonstruktioner som fastslagits har markerats med respektive husnummer (se nedan).

Här och var finns ansamlingar och rader av stolphål som säkerligen på ett eller annat sätt hör samman men det har inte gått att utläsa utseendet på några konstruktioner eller till vad de skall kopplas. T.ex. finns en rad av små stolphål längst i väster. Det kan inte uteslutas att det rör sig om en tvåskeppig byggnad eller delar av en hägnad, men det är inte möjligt att relatera detta till fornlämningen i stort. Likaså finns en ansamling av smärre stolphål i söder som bildar något av en halvcirkel som också innesluter ytterligare några stolphål.

Bebyggelsen

Inom undersökningsområdets norra del identifierades sex hus, rumsligt fördelade på två lägen, placerade 25 - 55 m från varandra. I det norra bebyggelseläget ingick fyra byggnader (hus 2, 3, 4, 6). Minst tre av dessa överlagrade varandra, dvs. har inte existerat samtidigt. Två av husen låg i nordost – sydvästlig riktning, det tredje i nordväst – sydöstlig riktning, medan riktningen för det fjärde inte kunde fastställas (fig 33). Det södra bebyggelseläget bestod av två hus (hus 5, 7) och saknade spår av överlagring. Husen låg i vinkel till varandra så att de bildade ett gårdstun. Eftersom den norra bebyggelsen anslöt till byvägen och Slavstas bytomt kan bebyggelsen ha fortsatt inom den sistnämnda.

Figur 33. Översikt över bebyggelsen.

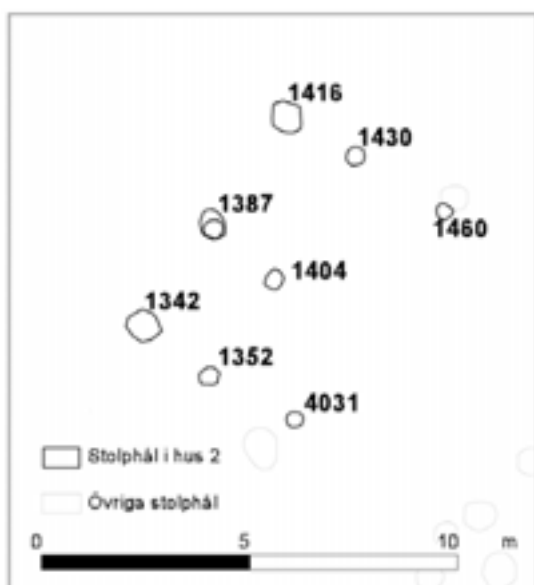
Hus 2 – treskeppigt hus

Takbärande stolpar från nordost: A1416, 1430, 1387, 1404, 1342, 1352.

Eventuella utbyggnadsstolpar från nordost (sydöstra sidan): A1460, 4031.

Orientering: nordost – sydväst.

Hus 2 var det hus som var beläget längst bort i nordväst och låg i en svag sydvästlig sluttning. Huset identifierades i sin helhet vid undersökningstillfället. Huset tycktes relativt oskadat av senare anläggningar, även om den stora avfallsgropen A1771, belägen öster om huskroppen kan ha stört konstruktionen (fig 10). I sydost utgjorde två grunda stolphål möjligen rester av vägg eller en sorts utbyggnad. Inte heller några tydliga gavelkonstruktioner var synliga. Mittskeppet var uppbyggt av tre bockar. Husets inre takbärande konstruktion var ca 6,35 m lång. Mittskeppet var 1,9 – 2,1 m brett (figur 34).

Figur 34. Hus 2 i plan.

Bockbredd från nordost

Par 1	1,92 m
Par 2	2,01 m
Par 3	2,03 m

Spannlängd från nordost

Par 1-2	3,35 m
Par 2-3	2,86 m

De ingående stolphålen var inte de största eller djupaste som framkom vid undersökningen. Hålen efter de takbärande stolphålen var mellan 0,46 m och 0,80 m stora i plan och mellan 0,18 m 0,30 m djupa. Stolphålen efter stolparna i väggen eller utbyggnaden var något grundare, 0,12 m. Allmänt skilde sig stolphålen från de i andra hus genom att de hade mer och kraftigare stenskoningar (fig 35). I två stolphål var trä från möjligen stolprester bevarat.

Figur 35. Foto på profilen ur stolphålet A1430 i hus 2, efter undersökning, Foto Robin Lucas, Upplandsmuseet.

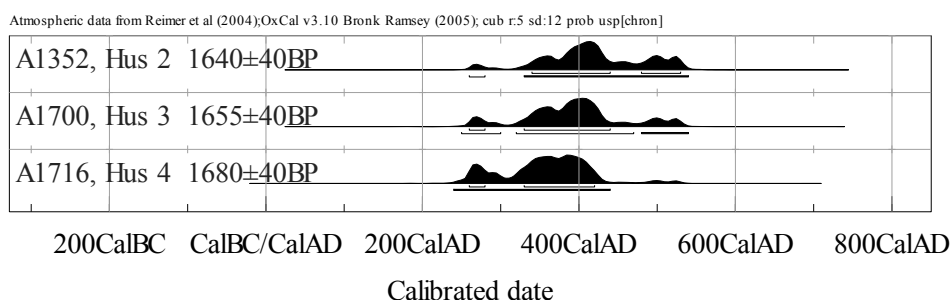
Fynd

Fyndmaterialet var mycket begränsat och bestod av mindre mängder ben i stolphålen 1352 (F85) och 1387 (F143). I samtliga stolphål påträffades dessutom bränd lera, som inte sparades.

Analyser

På kol eller trä från ett stolphål i vardera ett av husen 2, 3, 4, 5, 6 och 7 gjordes ¹⁴C-analyser. Tyvärr misslyckades analysen av hus 7.

Från hus 2 analyserades bevarat trä som härrörde från själva stolpen i A1352 (fig 36). Materialet var tall från en yngre stam (bilaga 3). Resultatet visade att huset var i bruk under sen romersk järnålder eller folkvandringstid (bilaga 3 och 4).

Figur 36. Diagram över utfallet av ¹⁴C-analysen av stolphål i hus från den norra husgruppen.

Tolkning

De tre takbärande bockarna är de enda konstruktioner som med säkerhet kan kopplas till huset. De två eventuella väggstolparna utgör alternativt rester av något slags vindskydd eller svalgång. Huset tillhör den typ av mindre hus som av Göthberg betecknats som hustyp B5a (Göthberg 2000 s 76). Av få daterade hus med liknande grundutförande och storlek kan t.ex. hus II från Görla i Frötuna socken, hus 9 vid Väsby i Vänge socken och hus 20 vid Täby i Vänge socken omnämnas (Eriksson 1995 s 84ff; Fagerlund m.fl. 1999 s 90 & 131). Hustypen förekommer under ett långvarigt intervall mellan åtminstone romersk järnålder och vikingatid (Göthberg 2000 s 76).

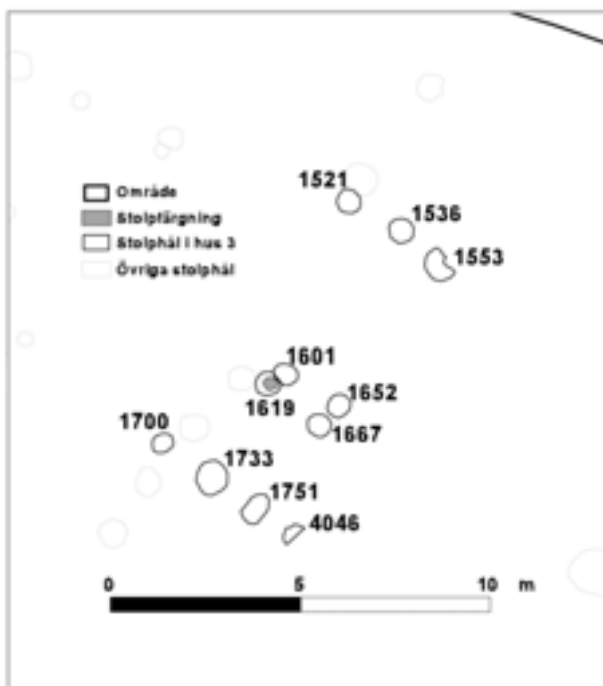
Hus 3 – treskeppigt hus

Takbärande stolpar från nordost: A1521, 1536, 1553, 1601, 1652, 1601, 1652, 1619, 1667, 1700, 1773, 1751, 4046.

Orientering: Nordost – sydväst.

Hus 3 låg parallellt med och 5 m sydost om Hus 2 (fig 33). Huset identifierades i sin helhet vid undersökningstillfället. Huset hade störts i öster av ett dräneringsdike, varvid ett stolphål skadats. Troligtvis hade ett stolphål försvunnit helt och hållet i den nordöstra gaveln (fig 37). Gavelkonstruktionerna omfattade sju av de elva ingående stolphålen. De fyra övriga var placerade i två bockar mitt i mittskeppet, i omedelbar anslutning till varandra, sannolikt spår av en ombyggnad eller omstolpning. Inga väggstolpar kunde konstateras.

Mittskeppets längd, inklusive gavlar, var drygt 8 m. Mittskeppet var 1,5 – 1,7 m brett. Bredden på de bevarade gavlarna var 2,98 m respektive 4,28 m. Huset tycktes överlagra det fragmentariska hus 4 och överlgrades i sin tur av hus 6.

Figur 37. Hus 3 i plan

Bockbredd från nordost

Par 1	1,40 m (ingår i gaveln)
Par 2	1,65 m
Par 3	1,75 m
Par 4	1,40 m (ingår i gaveln)

Spannlängd från nordväst

Par 1-2	4,80 m
Par 2-3	-
Par 3-4	2,95 m

De stolphål som ingick i gavlarna var mellan 0,58 och 1,05 m stora i plan och mellan 0,10 och 0,17 m djupa. De stolphål som låg i mittskeppet var något mindre; 0,57 - 0,6 m i plan och 0,1 - 0,22 m djupa. Sex av stolphålen hade någon form av stenskoning, överlag betydligt mer blygsam och mindre framträdande än i Hus 2. Däremot hade fyra av stolphålen bevarat trämaterial efter själva stolpen.

Fynd

Fynden utgjordes huvudsakligen av mindre mängder obrända ben i stolphålen 1521 (F68), 1619 (F92), 1652 (F57) och 1751 (F89). I A1652 påträffades även en fragmentarisk malsten i bergart (F94).

Analyser

Även i hus 3 gjordes en ¹⁴C-analys på bevarat trä från en av stolparna i konstruktionen. Stolpen var den västligaste i den södra gaveln, A1700. Materialet var tall från en yngre stam. Analysen angav en datering till sen yngre romersk järnålder eller folkvandringstid med riktvärden som var nästan identiska med stolpen i hus 2. Dessa hus kan mycket väl ha stått på platsen samtidigt (fig 36).

Tolkning

Huset har ett grundutförande som i stort sett överensstämmer med hus 2. Några skillnader består i att hus 3 är några meter längre och att det haft gavlar av typen "rak 4". Därmed motsvarar det i stort sett hustyp B5b (Göthberg 2000 s 76). Dateringen stämmer också mycket väl överens med dateringar av andra liknande hus t.ex. hus V i Göråla i Frötuna socken (Eriksson 1995 s 76ff; Göthberg m.fl. 1995

s 204). Den enda bocken, mellan gavlarne i husets mittdel, var förskjuten åt husets södra del vilket kan tolkas som att den haft en rumsindelnde funktion. Huset skulle därmed ha haft ett större och ett något mindre rum. I likhet med hus 2 har hus 3 knappast utgjort ett bostadshus.

Hus 4 – huskonstruktion

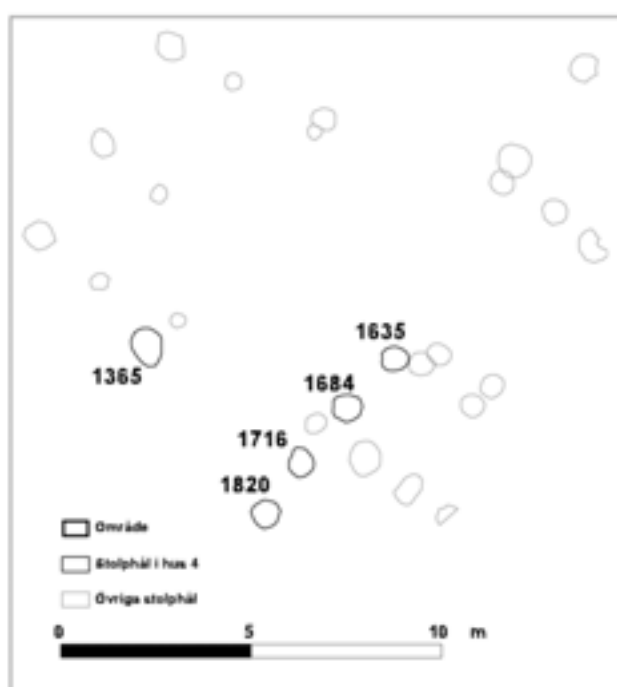
Stolpar på rad från nordost: A1635, 1684, 1716, 1820.

Ytterligare stolphål: A1365.

Huvudsaklig orientering: Nordost – sydväst.

Konstruktionen låg i den norra husgruppen och var märklig på flera sätt. Den utgjordes huvudsakligen av fyra kraftiga stolphål i nordost – sydvästlig riktning. Dessa anläggningar kan antingen ha utgjort en takbärande stolprad efter ett hus som legat i samma riktning som Hus 3, eller gaveln till ett hus som legat i närmast nordväst – sydöstlig riktning. Gavelbredden bör i så fall ha varit ca 5,5 m. Avståndet mellan stolphålen varierade mellan 1,65 och 1,95 m. Vinkelrätt mot denna rad, ca 5 m åt nordväst, fanns ytterligare ett stolphål med samma dimensioner som dessa. Denna anläggning, som inte passade in i något annat hus, bör tillhöra samma konstruktion (fig 38).

Stolphålen var de kraftigaste på boplatsen. De var mellan 0,69 och 1,0 m stora och mellan 0,30 och 0,41 m djupa. Alla utom ett var stenskodda. Stolpfärgningar fanns, men inga stolprester eller ens trä. Sot och kol framkom däremot i alla stolphål.

Figur 38. Hus 4 i plan. De stolphål som tillhör övriga konstruktioner på ytan har markerats med en ljusare grå nyans, t.ex. hus 2 i NV och hus 3 i SO.

Fynd

I stolphålet A1820 påträffades en mindre mängd djurben (F90). I A1635 påträffades ett fragment av en ugnsvägg (F136). I A1365 framkom en bit lerklining med ett eventuellt nagelavtryck (F117).

Analys

För att få en uppfattning av husets ålder gjordes en ¹⁴C-analys av kol ur ett av dess stolphål, A1716. Det analyserade provet var kol av al (bilaga 3) vilket betyder att det knappast representerar själva stolpen men material som bör ha funnits i dess anslutning när huset övergavs. Enligt analysen bör detta ha skett under yngre romersk järnålder, möjligen under tidig folkvandringstid (fig 36, bilaga 4).

Tolkning

En möjlig tolkning av konstruktionen är att stolphålsraden utgör den västra takbärande vägglinjen i ett enskeppigt nordsydligt hus och att en östlig vägglinje förstörts av det närbelägna diket (jfr fig 10). Huset verkade överlagras av hus 2 och 3. En yngre verksamhet och byggnation kan förklara att konstruktionen är ofullständig.

Hus 5 – treskeppigt hus

Takbärande stolpar från nordost: A1970, 1981, 1990, 4443, 2116, 4496.

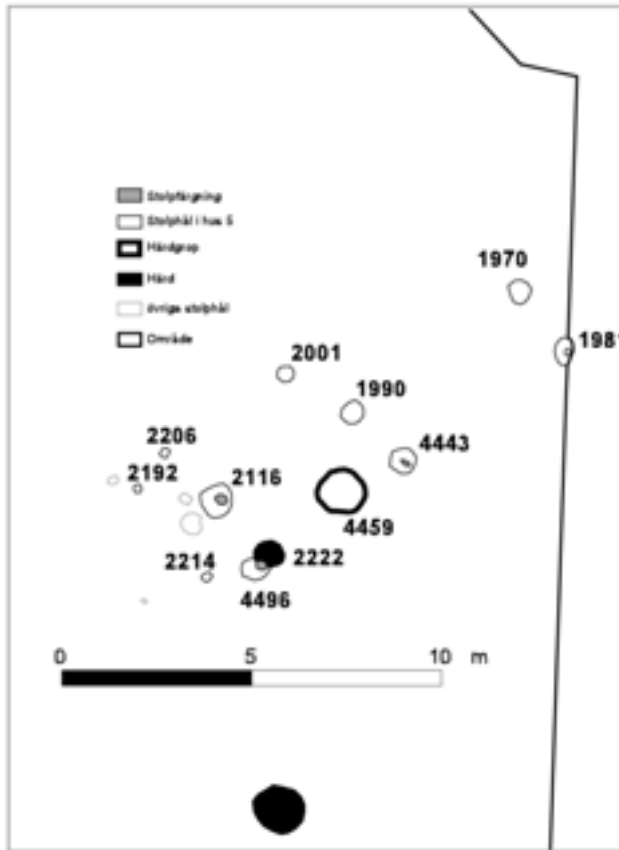
Väggstolpar från nordost: A2001, 2206, 2196.

Stolpe i eventuell väggkonstruktion kring gavel: A2214.

Orientering: nordost-sydväst.

Huset låg i den södra husgruppen, i en svag nordostsluttning. Det identifierades i sin helhet vid undersökningstillfället, även om en del av huset troligen fortsatte utanför schaktkanten. Huset var relativt oskadat av senare tiders anläggningar, förutom att ett större sentida dräneringsdike löper över den sträcka där en sydöstlig vägglinje kan ha varit placerad. Centralt i huset fanns även ett par härdar som hade överlagrat konstruktionen. I nordväst fanns en mindre del av vägglinjen kvar. I sydväst fanns ett ensamt stolphål som kan ha ingått i en väggkonstruktion till en gavel. Den inre takbärande konstruktionen var 9,8 m lång (fig 39).

Mittskeppet var uppbyggt av tre bockar och 1,9 – 2,0 m brett. Avståndet mellan den nordvästra takbärande stolphålsraden och den bevarade väggsektionen var 1,85 – 2,0 m. Eftersom ingen sydöstlig vägglinje var bevarad kunde husets totalbredd på 5,7 – 6,0 m bara extrapoleras från avståndet mellan takbärande stolpar och väggstolpar i den nordvästra långsidan.

Figur 39. Hus 5 och överlagrande hård/hårdgroppar i plan.

Bockbredd från nordost

Par 1	1,98 m
Par 2	1,97 m
Par 3	2,06 m

Spannlängd från nordost

Par 1-2	5,33 m
Par 2-3	4,60 m

Stolphålen efter de takbärande stolparna var överlag kraftiga, mellan 0,68 och 1,02 m stora. Endast stolphålen i Hus 4 var större. Djupet varierade huvudsakligen mellan 0,29 och 0,32 m. Undantagen var de stolphål som låg i schaktkanten, A1970 och 1981, som endast var 0,15 respektive 0,18 m djupa.

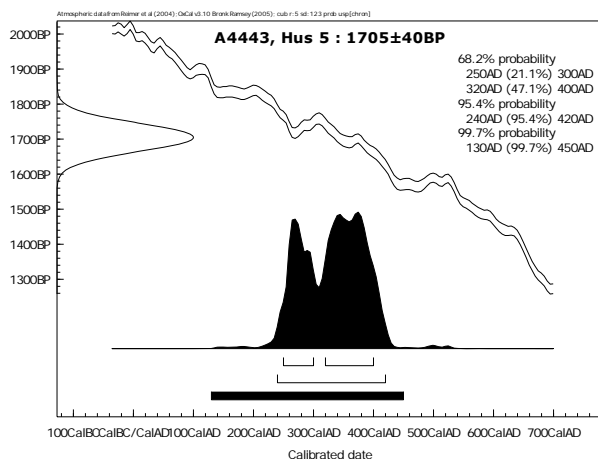
Detta berodde på att dessa anläggningar, som utgjorde ett bockpar, låg i åkerkanten och hade skadats mer av plogen. Samtliga takbärande stolphål hade kraftiga stenskoningar som inramade tydliga stolpfärgningar. De bevarade stolphålen från väggen var 0,23 till 0,44 m stora och 0,10 till 0,13 m djupa.

Fynd

Fyndmaterialet utgjordes huvudsakligen av obrända djurben från större gräsätare. Dessa påträffades i fyra anläggningar: A1981 (F66), 2116 (F56), 4443 (F29) och 4496 (F74).

Analyser

För att få en uppfattning av husets ålder gjordes en ¹⁴C-analys (fig 40) av kol ur ett av dess stolphål, A4443.

Figur 40. Diagram över utfallet av ¹⁴C-analysen för stolphålet A4443 i hus 5.

Det analyserade provet, som härrörde från botten av själva stolpfärgningen, var kol av al (bilaga 3) vilket betyder att det knappast representerar själva stolpen, men material som bör ha funnits i dess anslutning när huset övergavs. Enligt analysen bör detta ha skett under yngre romersk järnålder och möjligen under tidig folkvandringstid, mellan år 240 och 420 f.Kr.

Tolkning

Huset var ett av de få på boplatsen som hade något av en bevarad vägglinje, och där därmed även en totalbredd kunde uppskattas. Bredden och proportionerna mellan mittskepp och vägg tydde på att huset hade en balanserad konstruktion. Förutom att huset var något längre har det ett grundutförande som i stort sett överensstämmer med hus 2 och 3 på det norra gårdsläget, bland annat med ett större och ett något mindre rum.

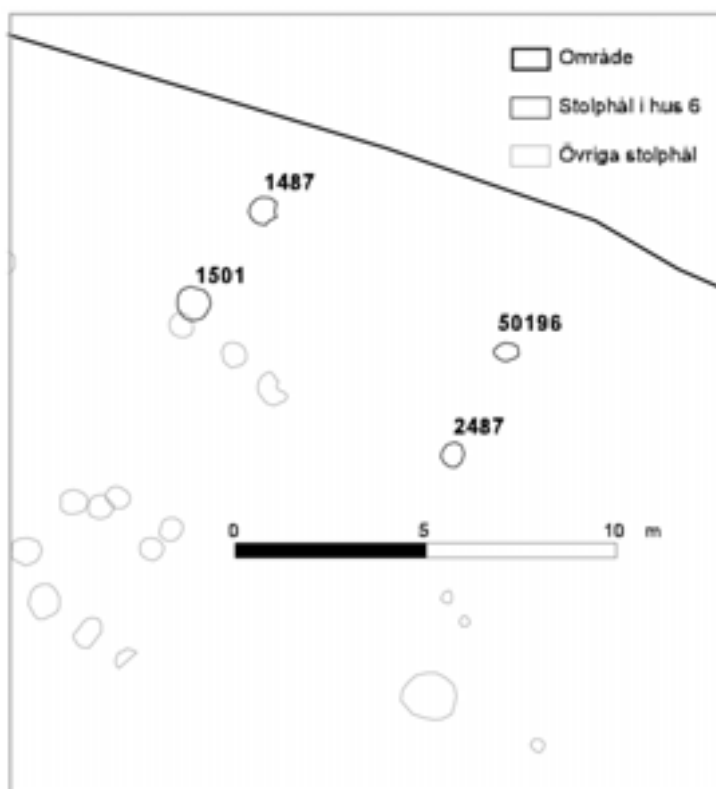
Huset motsvarar hustyp B₅ (Göthberg 2000 s 76). Dateringen stämmer väl överens med dateringar av andra liknande hus, se ovan hus 2 och 3. I likhet med hus 2 och 3 rör det sig knappast om ett bostadshus, snarast någon form av ekonomibyggnad.

Hus 6 – mindre hus

Takbärande stolpar från nordväst: A1487, 1501, 2487, 50196

Orientering: nordväst – sydost.

Huset låg direkt nordost om hus 3 i den norra husgruppen och var dåligt bevarat. Det utgjordes av fyra stolphålar, vilka troligtvis utgjort hörnstolpar i en rektangulär mindre byggnad (fig 41). Ett av stolphålen påträffades vid en besiktning långt efter undersökningens avslutats och huset rekonstruerades först vid analysarbetet. Storleken på huset (den takbärande grundkonstruktionen) var ca 3 x 8m. Konstruktionen hade störts både av ett dräneringsdike och eventuellt av ett förundersökningsschakt. Två av anläggningarna, A1487 och A1501, undersöktes och de var 0,6 respektive 1,03 m stora och 0,2 respektive 0,28 m djupa. Vidare överlagrade A1501 stolphålet A1521 i Hus 3.

Figur 41. Hus 6 i plan.

Bockbredd från nordväst

Par 1 3,08 m
 Par 2 3,08 m

Fynd:

Fynd påträffades endast i A1501 och utgjordes av obrända djurben (F54). Även bränd lera påträffades, men tillvaratogs inte (F137).

Analyser

Tyvär misslyckades försöket att ¹⁴C-analysera träkol ur ett av stolphälarna, A1501.

Tolkning

Med utgångspunkt från det knapphändiga materialet var det omöjligt att säga något närmare om husets konstruktion och utseende. Den rätt stora bockbredden antydde att det kunde röra sig om ett enskeppigt hus av något slag. Det finns liknande hus från perioden romersk järnålder och folkvandringstid som undersökts t.ex. vid Åslunda i Odensala socken och Väsby i Vänge socken (Hamilton & Sieurin-Lönnqvist 1998 s 67 f; Fagerlund m.fl. 1999 s 85f). Utformningen av huset gör att det närmast skulle kunna klassas som ett hus av typ D5b (Schütz & Frölund 2007 s 156f). I flera fall har man tolkat det som någon form av bod för redskap eller förråd eller liknande. En sådan tolkning bör vara relevant även för hus 6 i Slavsta.

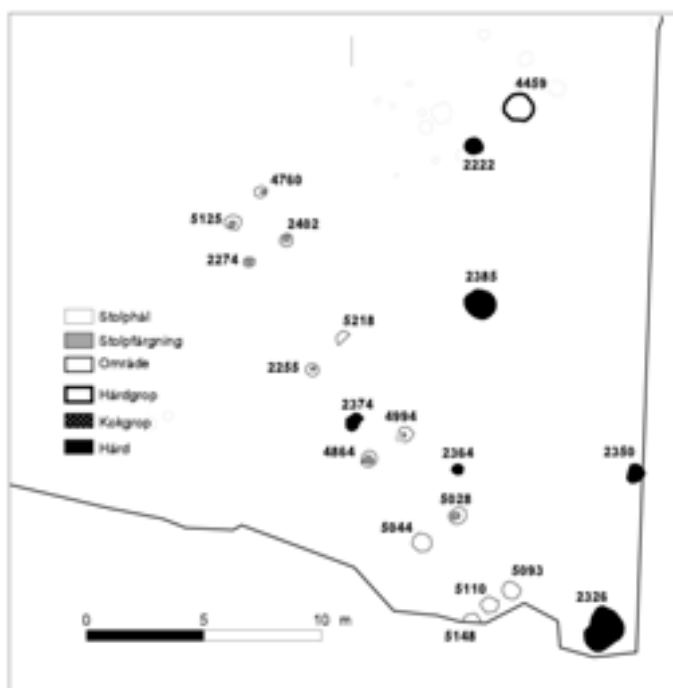
Hus 7 – treskeppigt hus

Takbärande stolpar från nordväst: A5125, 4760, 2274, 2402, 2255, 5218, 4864, 4994, 5044, 5028, 5093, 5110, 5148.

Orientering: nordväst – sydost.

Huset 7 låg i den södra husgruppen och avgränsade med Hus 5 vad som skulle kunna ses som ett gårdstun med flera härdar. Huset identifierades i sin helhet vid undersökningstillfället. Möjligen fortsatte huset in i den södra schaktkanten, även om det fanns indikationer på en gavelkonstruktion i dess sydöstra ände. Ingen vägglinje var bevarad, men mittskeppet var relativt opåverkat av senare tiders odling och övrig markanvändning. Ett dräneringsdike hade dock skurit vinkelrätt genom husets mittparti och förstört stolphålet A5218.

Det bevarade mittskeppet var uppbyggt av fem bockar och var 1,8 – 1,9 m brett. Den eventuella gavelkonstruktionen, som utgjordes av tre stolphål, var 2,1 m bred. Mittskeppet var 20,12 m långt, vilket gjorde konstruktionen till boplatsens längsta hus (fig 42).

Figur 42. Hus 7 i plan.

Bockbredd från nordväst

Par 1	1,94 m
Par 2	1,88 m
Par 3	1,88 m
Par 4	1,90 m
Par 5	1,87 m
Gavel	2,18 m

Spannlängd från nordväst

Par 1-2	2,59 m
Par 2-3	5,70 m
Par 3-4	4,66 m
Par 4-5	4,13 m
Par 5-Gavel	3,99 m

De stolphål som ingick i huset en var överlag runda och 0,46 – 1,01 m stora. En tydlig skillnad i djup fanns mellan de tre nordliga bockarna (0,08 – 0,24 m) och de tre sydliga (0,28 – 0,31 m). De tre stolphålen i gavelkonstruktionen var endast 0,11 m djupa. En annan inbördes skillnad var spannlängden för de två nordligaste bockarna som var betydligt mindre än de övriga, vilket delade in huset i två sektioner.

I husets mitt, i ett av de längre spannen fanns en härd, A2374. Härden låg inte helt symmetriskt placerad, men det är ändå troligt att den hört till huset. Den tolkningen är mer osäker för ytterligare en härd, A2364, som dokumenterades i sidoskeppet, mellan de takbärande stolparna och väggen. Några spår av husets vägg finns dock inte och det går inte att avgöra husets totala bredd.

Fynd

I A2272 påträffades obrända djurben (F78). I A4864 påträffades brända ben (F73) Ett intressant fynd som påträffades i Hus 7 var annars en järnspik (F174) som framkom i A2402 (se kap, "Fynd").

Analyser

Genom den tydligt rumsliga kopplingen mellan hus 7 och hus 5 tolkades dessa hus som mer eller mindre samtida (se nedan). Av det skälet och av besparingsskäl gjordes ingen ¹⁴C-analys på material från hus 7.

Tolkning

Huset har möjligen utgjorts av två sektioner, en med ett kort spann i nordväst och en med flera längre spann i sydost. Sektionsindelade hus av liknande typ förekommer återkommande i Mälardalen och benämns hustyp B2 (Göthberg 2000 s 56ff). En förklaring till den tydliga skillnaden i djup mellan stolparna i den norra och södra delen av huset kan vara att de tillhört olika tillkomstskeden, eller att delar av huset haft en lättare konstruktion.

Huset utgör förmodligen det enda inom hela gårdskomplexet som haft en bostadsfunktion. Denna har legat i den del av huset som haft längre spann. I liknande hus från andra platser förekommer ofta en härd i något av spannen som då också tydligare pekar ut den troliga bostadsdelen. Den härd som fanns i hus 7 låg i husets mittdel i ett av de längre spannen, om än skevt, men förstärker tolkningen att det dels rör sig om ett hus med bostadsdel, dels att denna var centralt placerad i huset.

Gårdsdiskussion

Husens rumsliga placering i två grupper pekar på en funktionell indelning i två närliggande gårdar. Den södra husgruppen hade en sammansättning av ett större och ett mindre treskeppigt hus, hus 7 respektive 5. Eftersom det större huset hade en tendens till en indelning i två sektioner har det troligen rymt en bostadsdel. Det mindre huset har förmodligen haft en ekonomifunktion, bl. a. förråd. Det är en mycket vanlig sammansättning under romersk järnålder (Göthberg 2000 s 94ff; Eklund m.fl. 2007 s 381ff).

Den norra gårdgruppen har enbart bestått av mindre hus, varav merparten varit treskeppiga av typ B5, om än av något olika storlek och utformning. Det skulle främst antyda att de haft ekonomifunktioner. Om bebyggelsen haft en vanlig sammansättning med ett större hus med bostad bör detta ha varit beläget utanför undersökningsområdet, dvs. under vägen eller den befintliga bebyggelsen. Alternativt har denna bebyggelse haft en annan struktur och enbart bestått av små hus, vilket innebär att de mindre husen också inrymt bostadsfunktion. Ytterligare ett alternativ är att man kan tolka konstruktionerna inom denna husgrupp som olika former av arbetsbodas, skjul och förråd som använts i samband med hantering eller produktion av mat och/eller annat hantverk.

Till detta kan läggas att den södra gården uppenbarligen bara representerar ett bebyggelseskede. Detta kontrasterar mot sekvensen i den norra husgruppen, där hus 4 var äldst och avlöstes av hus 3, vilket i sin tur ersattes av hus 6. Den norra husgruppen eller gården uppvisade därför en väsentligt större stabilitet. Detta underbyggs också av dateringarna, enligt vilka hus 4 främst bör ha tillhört yngre

romersk järnålder. Dateringarna från hus 3 och hus 2 var något yngre då de tillhörde övergången mellan yngre romersk järnålder och folkvandringstid. Hus 6 är däremot odaterat, men bör därför tidigast tillhöra folkvandringstid. Detta kan kontrasteras med dateringen från hus 5 i den södra gården som främst tillhörde yngre romersk järnålder, dvs. antyder en samtidighet med hus 4.

Gårdstun

I den södra gården avgränsade husen en yta. Denna yta tolkades tidigt som ett kringbyggt gårdstun. Tunet var cirka 17 x 16 m stort. Förutom tre större härdar fanns få anläggningar på ytan.

Inom den norra gården var hus 2 och 3 av dateringarna att döma relativt samtidiga. Mellan dessa fanns en motsvarande yta som var ca 4 x 8 m stor.

Fynd

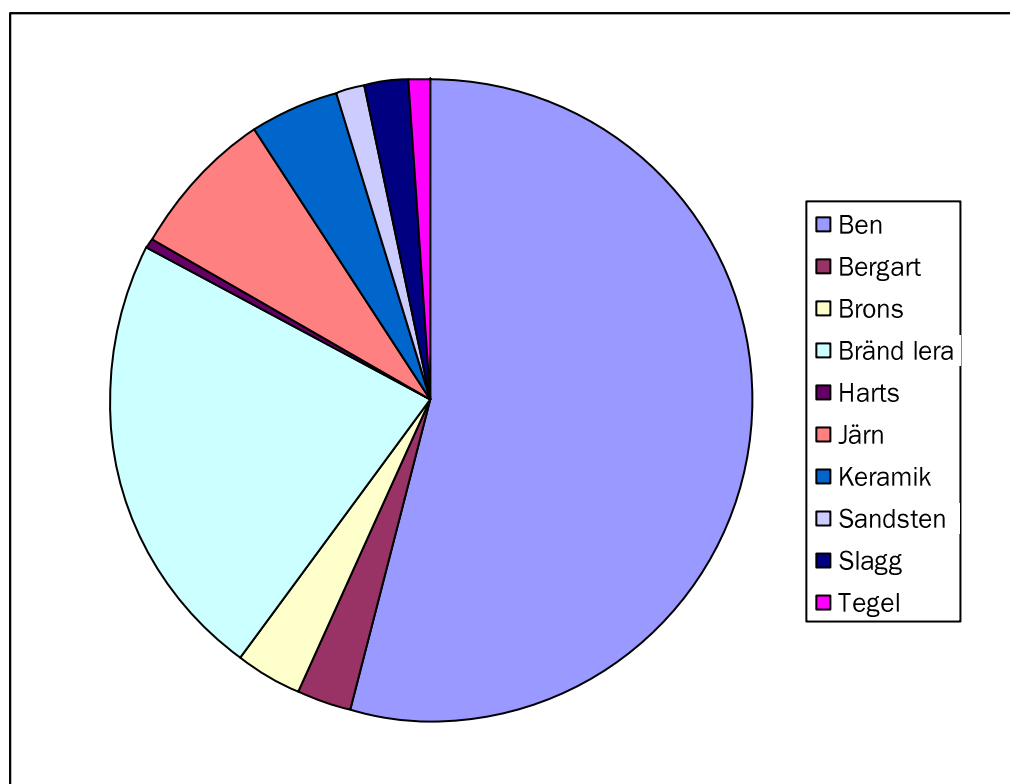
Fyndmaterialet från Kv. Boktryckaren överensstämde på flera punkter med mönstret från andra överplöjda boplatser i Uppsala län. Material från undersökningar av denna typ av fornlämningslokaler domineras i regel av ben, lerklining och andra former av bränd lera. Tolkningen av dessa typer av material kompliceras av tafonomiska faktorer, alltså hur materialet påverkats från det att det deponerats och fram till att det påträffats. En av de faktorer som styr utvärderingen är hur marken använts under lång tid, med kontinuerlig påverkan från människor och djur (Frölund & Larson 2002 s 79).

Vid undersökningen tillvaratogs ca 50 kg fyndmaterial, fördelat på 176 fyndposter i 9 olika kategorier, se tabell II. Fyndmaterialet var huvudsakligen koncentrerat till "slaktplatsen"/harget och gropsystemet, med mindre koncentrationer i ett par av husen. Däremellan fanns stora områden med få eller inga fynd. Detta stämde väl överens med anläggningstätheten i dessa områden. Endast en handfull lösfynd påträffades, flera av dem vid metalldetektorundersökning.

Fynd	Poster	Vikt (g)
Ben (totalt)	94	34 403
<i>Bränt avfall</i>	13	104
<i>Obränt avfall</i>	80	34 298
<i>Gravmtrl?</i>	1	1
Bergart	5	5 880
Bränd lera (totalt)	39	4 612
<i>Föremål</i>	1	4
<i>Lerklining</i>	18	893
<i>Ugnsvägg</i>	12	3 771
<i>Övrig bränd lera</i>	8	14
Harts	1	3
Keramik	9	118
Metall	20	200
<i>Brons</i>	4	21
<i>Järn</i>	14	164
<i>Silver</i>	2	15
Sandsten	2	166
Slagg	4	352
Tegel	2	4 311
Summa	176	50 095

Tabell 2. Fyndkategorier

Den södra delen av den nordvästra undersökningsytan uppvisade spår av kraftig överplöjning, vilket kan förklara den relativa fyndfattigdomen i detta område. En dryg tredjedel av fyndposterna påträffades på "slaktplatsen". Denna andel var dock missvisande eftersom dessa fynd inkluderar alla de stora benposterna. Av totalt 34 kg ben återfanns drygt 30 kg på slaktplatsen (fig 43).

Figur 43. Cirkeldiagram över fyndsammansättning

Ben

Med drygt 34 kg, fördelade på 94 poster, var ben var den dominerande fyndkategorin vid undersökningen. Över 80 % av benmaterialet, drygt 32 kg påträffades vid den så kallade slaktplatsen. Benen analyserades av Emma Sjöling och Ylva Bäckström, SAU. En utförlig osteologisk rapport återfinns bland bilagorna till denna rapport (bilaga 5a, 5b). Se även Osteologisk analys.

Bergart

Sex föremål i bergart påträffades vid undersökningen, varav två utgjorde delar av samma post. Det rörde sig om två löpare med mycket tydliga facetteringar (F95) vilka påträffades i nedgrävningen A2527 på den sydöstra undersökningsytan. Löparna är liknande i utformning, med en kubisk form och storlek på 62 – 74 mm. Liknande föremål har hittats på många uppländska boplatser, exempelvis Skämsta i

Tierps socken (Frölund & Larsson 2002 s 91, fig 63), och Kättsta i Ärentuna socken (Gustafsson m.fl. 2006 s 71f). Ytterligare en löpare, utan lika distinkta facetteringar, påträffades som lösfynd ett par meter öster om Hus 7 (F97).

I stenpackningen på slaktplatsen påträffades ett stycke slipad porfyr som tolkades som ett fragment av en glättsten (F98). Föremålet var 80 x 50 mm stort och vägde 329 gram. Endast en yta var slipad, de övriga ojämna. Slipade stenar i boplatmaterial har även påträffats på Skämsta (Frölund & Larsson 2002 s 91).

En fragmentarisk malsten (F94) påträffades bland stenskoningen i stolphålet A1652 i Hus 3. Föremålet var 114 x 113 x 70 mm stort och vägde 1 800 gram. Det hade antagligen hamnat i stolphålet sedan det kasserats som malsten. Möjligtvis har föremålet utgjort överliggaren till en vridkvarn. Vridkvarnar utgjordes av under- och överliggare, mellan vilka kornen maldes. De är kända i Sverige sedan 200 – 300 talen (Welinder m.fl. 1998 s 341f). Från Mälardalen är de främst kända från yngre järnålder, men finns också från folkvandringstid, bl. a. på Helgö (Zachrisson 2004 s 358f). I närområdet finns fragment av vridkvarnar från äldre järnålder vid Lövestaholm i Gamla Uppsala (Häringe Frisberg m.fl. 2007 s 42). Ett annat exempel där en uttjänt malsten använts som stenskoning i ett stolphål är Norra Gärdet i Gamla Uppsala (Ljungkvist 2000 s 37).

Bränd lera

En av de större fyndkategorierna var bränd lera, 4 612 gram påträffades, fördelade på 39 poster. Materialet delades huvudsakligen upp i lerklining, ugnsväggar och övrig bränd lera.

Med lerklining menades bränd lera som använts som byggnads- eller isoleringsmaterial och uppvisade frö- halm- hand- eller andra avtryck. Drygt 19 %, eller knappt 900 gram, av materialet utgjordes av lerklining, vilken huvudsakligen påträffades i lagret A2129 på slaktplatsen (F101, 107, 116, 119, 120, 121, 124, 126, 134, 135 och 145). Större mängde lerklining, 204 gram, påträffades även i avfallsgropen A1771 (F100, 149) och i avfalls/förrådsgropen A472 (F96). Mindre mängder lerklining påträffades i en härd (F123), ett stolphål (F136) och en större nedgrävning (F142). Detta betydde att *nästan ingen* lerklining påträffades i sin ursprungliga kontext, i vägglinjer, stolphål, ugnar eller andra anläggningar där lera kan ha använts som byggnads- eller isoleringsmaterial. Att tolka den tillvaratagna lerklining i funktionellt hänseende blir därför vanskligt. Ett undantag var F136 som påträffades i ett av stolphålen till Hus 4, en konstruktion som troligen brunnit då det förekom rikligt med sot och kol i stolphålens fyllningar. Det var dock inte omöjligt att lerklining deponerats i anläggningen sekundärt.

En kategori av bränd lera som lämnat ett betydligt mer kontextuellt avtryck var den sintrade lera som påträffades i antal ugnar och tolkades som fragment av ugnsväggar. Sammanlagt påträffades ca 3 771 gram ugnsväggsfragment. Den allra största mängden, 1 935 (F99) respektive 1 254 gram (F109), framkom i de två ugnarna A1120 respektive A1136, belägna väster om den norra gården. I den närbelägna ugnen A5346, vilken överlagrats av en större nedgrävning påträffades en mindre bit (F110). De fynd av ugnsväggsfragment som gjordes i den överlagrande nedgrävningen (F111, 113) härrörde antagligen också från denna förstörda ugn, möjligen även en mindre post från nedgrävningen A4813, belägen i den norra schaktkanten norr om ugnarna. Mindre poster av bränd lera påträffades

även i ugnen A5077, belägen några meter öster om de övriga ugnarna (F102), i avfallsgropen A1771, belägen mellan Hus 2 och Hus 3 (F148) samt i stolphålet A1635 i Hus 4. Två poster påträffades även i kulturlagret (F104) respektive stenpackningen (F105) på slaktplatsen. Även på den sydöstra ytan påträffades en mindre bit sintrad lera i en liten nedgrävning (F130).

De enda poster som med säkerhet kunde sägas härröra från en ursprunglig kontext var de två från ugnarna A1120 och 1136. Fragmenten var bitvis mycket stora, det största 210 x 85 x 65 mm och i sådan mängd och koncentration att det knappast var troligt att de flyttats någon längre sträcka. Leran var inte homogent påverkad; bitvis var den endast smuligt bränd, bitvis helt förslaggad, vilket tydde på en mycket ojämn värmedistribution. Stora delar av den var genomsintrad.

Bränd lera som vare sig kunde definieras som lerklining eller ugnsväggsfragment påträffades i de flesta anläggningar. Vikten låg vanligtvis på mellan 1 och 4 gram. Ett mindre, representativt urval registrerades, men inget sparades (F112, 137-141, 143, 144).

Ett sista, lite märkligt fynd av bränd lera påträffades i stenpackningen på slaktplatsen (F146). Föremålet var 21 x 15 mm stort, oregelbundet kvadratisk i form och vägde 4 gram. Det var format av fingrar och på mitten hade det tunnats ut. Möjligtvis var föremålet något slags enklare spelpjäs.

Harts

En bit harts påträffades i kulturlagret vid slaktplatsen (F150). Föremålet var 21 x 17 x 12 mm stort, vägde 3 gram och hade en lätt avsmalnande form. Det var för klumpigt för att utgöra rester av en hartstättningsring och saknade dessutom avtryck, vilket är karaktäristiskt för denna kategori (jfr Gustafsson m.fl. 2006 s 231ff). Möjligtvis kan föremålet utgöra en plugg eller kork till något kärl av något slag.

Keramik

Åtta fynd av keramik gjordes vid undersökningen, varav fyra framkom vid slaktplatsen.

Det förekom ett fåtal keramikfragment i fyllningen av gropsystemet A1153 (F166, 168 och 176). F176 var ett litet fragment som framkom i ytan av det lager som täckte groparna. F168 var ett större fragment om 25 g, med ett nästan genomgående reducerat bränt svart gods med en rödbrun utsida. Tjockleken var ca 11 mm. Ett tredje fragment, F166, var ett helt reducerat svart gods med en mycket fin nästan glättad yta och tendenser till en ornering i form av grunda linjer. Tjockleken på godset som var mycket kompakt var ca 10 mm. Godset förefaller identiskt med vad som ofta kallas för östersjökeramik. Sådan keramik brukar hänföras till sen vikingatid och tidig medeltid. Keramiken kan ha tillverkats lokalt eller importerats från slaviska länder (Roslund 2001 s 55).

Det sistnämnda förefaller också rimligt med tanke på att det i ett näraliggande lager och en stenpackning påträffades ett drejat fragment av svartgods som kan vara importerat från samma område. Den enda ¹⁴C-datering som gjorts på någon av groparna i gropsystemet angav dock en äldre datering, till folkvandringstid (se

ovan). Det kan dock inte uteslutas att några av groparna var yngre, särskilt de något annorlunda utformade groparna A4813 och 4824 närmast schaktkanten. Keramikfragmentet kom också från den sistnämnda

Från slaktplatsens kulturlager, A2129, och stenpackning, A4267, påträffades några fragment av keramik (F163, 165, 167). Det förra var ett grovmagrat starkt fragmentariskt gods med en gråsvart färg. F167 hade ett förhållandevis tunt gods, 4-6 mm, med en närmast svart färg, men med vissa gråbruna inslag (fig 21). Fragmentet saknar mynning, men man kan ana att den bör ha varit utåtböjd. Fragmentet har troligen tillhört ett kärl ur en grupp som kallas A1, ett västeuropeiskt importgods med en dekor med grova och fina parallella fåror som framställts på s.k. kavalett. Kärltypen skulle kunna vara ett kokkärl, benämnt kugeltopf med utåtböjd mynning. och härrör från senare vikingatid eller tidig medeltid (Joakim Kjellberg, muntligt; jfr Stilborg m.fl. 2002 s 120f). Fynd nr 165 var ett mynningsfragment från ett kraftigt kärl med en rak avslutning, utom själva mynningsdelen som tummats ut till en liten vulst. Kärl med fingerintryck förekom på anglo-skandinaviska, tidigmedeltida kärl (jfr Stilborg m.fl. 2002 s 120f), men tummade mynningar har också förekommit under andra tidsperioder.

Fyndnummer 164 var några fragment som framkom i kulturlagret 5839. Ett av fragmenten var troligen en del av ett silkkärl. Fyndnummer 170 slutligen var några anonyma keramikfragment som framkom i en härd, A5162.

Metall

Brons

Endast fyra föremål i brons, koppar eller annan kopparlegering påträffades vid undersökningen. Samtliga påträffades vid en inledande metalldetektorundersökning. Fynden framkom alla i den östra delen av den nordvästra ytan. Ett av fynden utgjordes av en bältessölja (F153) som påträffades i matjorden mittemellan stolphål A1619 i Hus 3 och stolphålet A1635 i Hus 4. Söljan var 30 x 28 x 5 mm stort och vägde 8 gram. Fyndet var svårttolkat, då just bältessöljor förändrats lite från yngre järnålder och framåt. Lika troligt som att fyndet har en vikingatida datering med liknande föremål i Birkamaterialet (jfr Arbman 1940 taf 86) var att fyndet härrörde från 1800-tal.

På en i övrigt fynd- och anläggningstom del av den nordvästra ytan påträffades en knapp i brons eller mässing (F156). Knappen var rund med en dimension av 20 mm, och vägde 3 gram. På framsidan hade knappen ett sirligt bakvänt S instansat. Knappen är antagligen en klädespersedel från 1800-tal.

I övrigt hittades två bronssmältor i den sydöstra delen av den nordvästra ytan (F160 och F162).

Järn

Sammanlagt 14 järnföremål påträffades. Av dessa återfanns tio på slaktplatsen. Denna koncentration känns igen från undersökningarna vid Kättsta i Årentuna 2002 där huvuddelen av järnföremålen påträffades i undersökta kulturlager (Gustafsson m.fl. 2006 s 63ff). Endast ett fåtal av föremålen från Kv. Boktryckaren var recenta och dessa framkom vid avbaning och rensning.

Amuletring med torshammare

Ett mycket intressant järnfynd framkom vid undersökningen av "slaktplatsen"/harget. Det utgjordes av en amuletring med vidfäst torshammare (F171). Föremålet bestod av en ring som var 49 mm i diameter, 3-4 mm tjock och hade ett runt tvärsnitt (fig 7, 22). Ringen var hopsatt med omvridna ändar. På ringen var en torshammare uppträdd. Torshammaren, som var fastkorroderad vid ringen, var 28 mm lång och 11 mm bred vid fästet. Huvudet hade en vinklad form och var 23 mm brett. Vid fästet var den 11 mm tjock, vid hammarhuvudet 5 mm. På ömse sidor av hammaren hade ringen två mindre runda vulster med en diameter på 13 respektive 12 mm, och en bredd av 8 respektive 7 mm. Amuletringen vägde 24 gram.

Amuletringar är inte okända på boplatser från yngre järnåldern. Det största fynd av amuletter som gjorts i Sverige kommer från Borg i Östergötland, där närmare 100 eldstålsliknande amuletringar framkom invid vad som tolkats som ett kulthus (Lindeblad 1996 s 66 f). En uppländsk lokal med avsiktligt deponerade amuletter är Pollista i Övergrans socken. Där påträffades tre ringar i anslutning till ett hus (Hållans & Svensson 1998 s 49f). Även vid Upplandsmuseets undersökning vid Kättsta påträffades en amuletring med miniatyrskärör (Gustafsson m.fl. 2006 64f).

Amuletringar med torshammare, liknande den aktuella, har påträffats i Birka, både i gravar (jfr Arbman 1940 Taf 107:5), i boplatlager i Svarta Jordan (jfr Price 1995 s 73) och i den s.k. garnisonen (jfr Ahlin Sundman 2002 s 19).

Torshammare förekommer redan före vikingatiden i både Skandinavien och England, men blir mycket vanligare under vikingatiden. Torshammare gjordes av järn, brons, i enstaka fall bärnsten och, från 900-talet, även av silver. Att hammarsymbolen kan kopplas till guden Tor styrks av samtida ikonografi och från senare, tämligen tillförlitligt skriftligt material. Torshammarnas snabba spridning under 900- och 1000-talen kan ses som en hednisk reaktion på kristna korshängen. Fynd av gjutformar har visat att torshammare och kors tillverkats i samma kontexter (Fuglesang 1989 s 17f).

Torshammare kan ses som en materiell manifestation av konkurrerande ideologiska, religiösa och politiska krafter i det skandinaviska samhället under vikingatiden. De vittnar om övergången mellan hedniska traditioner och inlemmandet i den kristna europeiska kultursfären (Price 1995 s 70).

Beslag

Ett beslag, möjligtvis från en dörr eller lucka framkom vid rensning av ytan på avfallsgropen A1771. Föremålet utgjordes av ett ursprungligen rektangulärt, numera strakt förrostat bleck, 52 x 40 mm stort med en vikt av 15 gram. Centralt fanns ett rektangulärt hål 30 x 14 mm stort. Ett hörn var bortrostat, i två fanns spår efter nitar och i ett var en 21 mm lång nit bevarad. Beslaget hade med största sannolikhet en sentida datering.

Brodd

En hästbrodd påträffades i lagret A2129 på slaktplatsen (F173). Brodden utgjordes av en 95 mm lång ten som hamrats ut i mitten, så den bildade en platta på 31 x 25 mm. Ändarna, varav en är avbruten, har bänts upp för att forma skänklar med

rektangulärt tvärsnitt. På undersidan av plattan fanns en 6 mm lång dubb. Brodden vägde 14 gram. En liknande brodd hittades i ett lager på den vikingatida boplatsen i Kättsta i Ärentuna socken (Gustafsson m.fl. 2006 s 65).

Fingerborg

I matjorden påträffades med metalldetektor en fingerborg i järn (F177).

Föremål

Två järnföremål vars ursprung och funktion inte närmare kunde klargöras påträffades. Det första påträffades mycket ytligt vid metalldetektorundersökning av lagret A2129. Det utgjordes av en ring, 32 mm i diameter som rostet fast vid en rund, ihålig ten, 433 mm lång (F129). Föremålet vägde 32 gram och tolkades som en recent sprint, troligen från en jordbruksmaskin.

Det andra föremålet hittades i stenpackningen på slaktplatsen (F175). Föremålet var 30 x 10 x 3 mm stort, vägde 3 gram. Föremålet var avsmalnande på bredden och kunde möjligtvis ha utgjort spetsen på en mejsel.

Hästkosöm

I ett brett äldre dike, som skär slaktplatsen i öster, påträffades en starkt förrostad hästkosöm, 40 mm lång och med ett huvud på 14 x 8 mm. Dess vikt var 9 gram och var av sentida datering (F157).

Nit

En båtnit (F172) påträffades vid avbaning i det annars tämligen fynd- och anläggningstomma området sydväst om Gårdsläge 1. Niten vägde 29 g och var 58 mm lång. Tvärsnittet var närmast kvadratisk med 6 mm breda sidor. Huvudet var oregelbundet runt med en diameter på 25-31 mm. Brickan var rombisk till formen, med dimensionerna 41 x 28 mm.

Nitar av denna typ tillhör den absoluta vanligaste fyndkategorierna från vikingatiden. Järnnitar har tidigare främst diskuterats i gravsammanhang (jfr Arbman 1940 taf 281) och är typiska för yngre järnålder i Mälardalen (Ambrosiani 1964 s 69). De förekommer dock även i andra sammanhang, och kan ha använts i andra konstruktioner än båtar (Sigvallius 1997 s 76). Formen på nitbrickor är vanligen romisk eller kvadratisk. Formen förändras inte nämnvärt över tid; järnnitar förekommer under folkvandringstid, men är vanligare under vendel- och vikingatid (Ambrosiani 1964 s 70). Flera liknande nitar påträffades på den vikingatida boplatsen i Kättsta i Ärentuna (Gustafsson m.fl. 2006 s 66).

Nål

En fragmentarisk nål påträffades vid metalldetektorundersökning av lagret A2129 på slaktplatsen (F159). Fragmentet hade ett runt tvärsnitt och var 22 mm långt och 3 mm brett. Det vägde 1 gram. Fyndet var för fragmentariskt för att ges någon närmare tolkning.

Spik

De mängder av recent spik som brukar vara legio vid undersökningar av boplatser i åkermark lyste med sin frånvaro. Endast två spikar påträffades. Den ena, som framkom vid metalldetektorundersökning av slaktplatsen, var en sentida spik (F161). Den andra påträffades i stolphålet A2402 i Hus 7 och gav ett betydligt ålderdomligare intryck (F174). Föremålet var 52 mm långt och hade en vikt av 14 gram. Huvudet var oregelbundet runt med en diameter av 10 – 21 mm. Själva tenen hade ett rektangulärt tvärsnitt som smalnade av från 11 x 9 mm vid huvudet från 3 x 1 mm strax ovanför spetsen. Själva spetsen är flat. Vad föremålet skulle tolkas som var oklart. Järnstift med liknande utseende har påträffats i gravmaterial på Birka (Arbman 1940 taf 281).

Ten

Tre tenar påträffades (F154, 155, 158). Samtliga var ytliga detektorfynd från slaktplatsen, varför det kan diskuteras om de var av recent datering. F155 och F158 hade båda ett utplattat tvärsnitt på 6 x 2 mm och var 40 – 45 mm långa medan F154 hade ett runt tvärsnitt på 3,5 mm och var 60 mm långt. Ingen närmare funktionsbestämning kan göras för någon av tenarna.

Silver

Två sentida föremål i nysilver påträffades i matjorden vid metalldetektorundersökning i höjd med det södra gårdsläget. Det rörde sig om fragment av bestickhandtag. Det större är 34 x 21 mm stort, vägde 9 gram och var punktornerat kring kanten. Centralt på handtaget fanns även en fransk lilja (F151). Det mindre fragmentet var 26 x 21 mm och vägde 6 gram. En mycket otydlig punktornering fanns bevarad mitt på handtaget. Mönstret kan ha omringat ett monogram, vilket dock var otydbart (F152).

Sandsten

Två fynd av bearbetad sandsten påträffades inom gropsystemet i den norra delen av yta A. Det större av föremålen (F122) vägde hade två tydligt nötta ytor. En mindre skåra på en sida ledde tanken till att fyndet kunde vara ett fragment av ett nålbryne. Det andra föremålet (F125) var mindre och en, inte lika tydligt nöt, yta.

Slagg

Fyra fynd av slagg gjordes vid undersökningen, samtliga inom slaktplatsen (F103, 106, 128 och 131). Förutom dessa påträffades inga spår av järnhantering på boplatserna. Ett möjligt undantag är det ugnar som påträffades strax öster om harget, men den totala avsaknaden av slagg i dessa anläggningar talar knappast för den tolkningen.

Tegel

I det i sen tid igenlagda dike som gick igenom slaktplatsens/hargets södra delar påträffades en del fragmentariskt tegel med gräsavtryck (F108). Teglet har varit av en stor dimension och har möjligtvis en medeltida datering.

Naturvetenskapliga analyser

Osteologisk analys

En osteologisk analys av det ovanligt stora benmaterialet gjordes av Emma Sjöling och Ylva Bäckström, SAU (bilaga 5a, 5b). Benmaterialet uppgick till 34 kg, varav över 80 %, drygt 32 kg, påträffades vid den så kallade slaktplatsen.

På grund av att mängden ben som påträffades vida översteg det förväntade (detta orsakades helt och hållet av den så kallade "slaktplatsen") var budgeten för osteologisk analys ytterst begränsad. Detta resulterade att analysen inte kunde utföras på konventionellt vis, alltså att alla möjliga parametrar registrerades för hela materialet, och därför gjordes analysen i två steg. I steg 1 gjordes en översiktlig genomgång av hela materialet, där art, benslag, sida och ålder registrerades. Steg 2 inleddes efter samråd med rapportförfattarna där det beslöts att fokus skulle läggas på slaktplatsen, och de bägge arter som var dominerande i detta material, nämligen häst och nöt. Premisserna för steg 2-analysen var att reda ut dessa frågeställningar:

- Hade häst och nöt använts för samma ändamål?
- Åt man bägge djuren?
- Kan man se spår av detta på djurbenen?
- Finns det skillnader i slaktprocessen?

Analysens steg 1 visade vilka djurarter som förekom, här redovisade i kvantitativ ordning, dvs. räknat efter antalet fragment. Nöt, häst, får och/eller get, tamsvin, fågel (höns- och gåsfågel?), hund, katt, och människa. Hund, katt och människa förekom endast i några enstaka fragment och samtliga härrörde från slaktplatsen. Också antalet fragment av fågel var fåtaliga, men sådana förekom även på boplatsen utanför slaktplatsen. Av de tre köttproducerande djuren nöt, får/get och tamsvin stod nöt för 2/3 av alla identifierade fragment vilket generellt är en relativt hög andel. Det fanns totalt sett en viss övervikt för ett benmaterial från köttrika delar. Om man ser strikt till slaktplatsen dominerade nöt och häst stort med 41 respektive 37 % av de identifierade arterna. Får/get och tamsvin stod för 12 respektive 7 %. Vad som framförallt utmärkte slaktplatsen var den stora mängden hästben (bilaga 5a).

Steg 2-analysen visade att de identifierade hästbenen på platsen uppvisade ytterst få slakt- eller snittspår. En möjlig tolkning till detta var att hästarna inte hade använts till föda, utan endast hade flåtts på platsen. Häst utgjorde hela 37 % av det identifierade benmaterialet, en mycket hög siffra för vikingatida material. Som jämförelse kan sägas att andelen häst på den vikingatida boplatsen i Pollista endast utgjorde 15 % av det totala materialet (Hållans & Svensson 1998 s 93). En annan vikingatida boplats med en hög andel identifierade hästben var Kättsta i Årentuna, där andelen ben uppgick till cirka 25 % (Gustafsson m.fl. 2006 s 58ff). En avgörande skillnad mellan Kättsta och Slavsta var dock att hästbenen på Kättsta uppvisade samma sorts slaktspår som övrigt material. I kontrast till hästmaterialet uppvisade benen från nöt tydliga och rikliga märken efter kötthantering, som slakt- och snittspår. Till skillnad från hästbenen hade nötbeneden även spår efter mörghälvning.

Överlag var benen från slaktplatsen mycket välbevarade, vilket tydde på att benen täckts över strax efter slakten, och på så viss undgått många av tafonomiska processer som bryter ner benmaterial. Tydligt hundgnag på benen visar dock att detta inte skett omedelbart, utan att benen legat öppet en kortare tid.

Vedartsanalys

Vedartsanalysen gjordes av Thomas Seip Bartholin, Scandinavian Dendro Dating (se Bilaga 3). Elva prover analyserades från gropsystem, härdar, kokgrop, nedgrävning, ugnar och stolphål.

Avsikten med analysen var att bestämma provets kvalitet och ålder. Ett annat syfte var att få information om närområdets vegetation och vilka träslag man valt för olika ändamål och verksamheter.

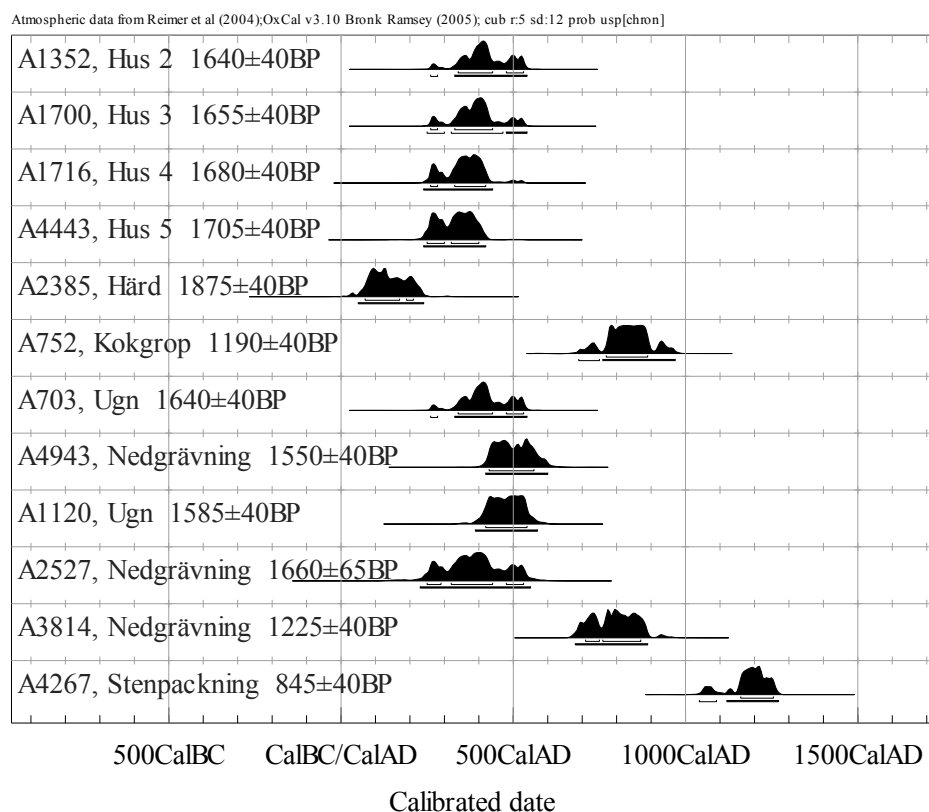
Proven bestod av kol, med undantag för två prov ur stolphål som bestod av obränt trä, i båda fallen av tall. I prover från de tre andra analyserade stolphålen bestod av kol av tall och i två fall av al. I härd och kokgrop bestod proverna av tall, respektive ek och björk. I gropsystem, nedgrävningar och ugnar bestod proverna av tall, en och björk. Sammantaget var tall den mest vanliga arten enligt proverna, medan björk var den mest vanliga lövträdsarten, som i övrigt representerades av al och ek. Detta avspeglar sannolikt inte närmiljöns utseende, utan snarare en preferens för tall för olika ändamål.

¹⁴C-analys

Tolv prover av träkol, obränt trä och ben ¹⁴C-analyserades vid Ångströmlaboratoriet, Uppsala Universitet (Bilaga 4). Dateringarna har kalibrerats i Oxcal v3.10. Åtta av analyserna gjordes på träkol, två på obränt trä och de två sista på obrända ben. Därtill gjordes ytterligare en analys av ett prov av träkol, vilket dock misslyckades. I likhet med vedartsanalysen var proverna fördelade på olika typer av lämningar, fyra från hus, två från härd och kokgrop, två från ugnar och de fyra återstående, däribland de två proverna av ben, från nedgrävningar och stenpackning. Två av de sistnämnda härrörde från anläggningar med anknytning till slaktplatsen. Rumsligt härstammade alla prover från olika delar av den nordvästra ytan, med undantag för ett prov från en nedgrävning på den sydöstra ytan.

Dateringarna kan uppdelas i två grupper, en äldre och en yngre (fig 44). Den äldsta dateringen i den förra gruppen ligger i äldre romersk järnålder och härrörde från härden A2385 på gårdstunet till den södra gården. Därefter kom dateringar från de tre husen 3, 4 och 5, från yngre romersk järnålder och övergången mot folkvandringstid. Samtidigt är hus 4 pga. sitt ofullständiga skick sannolikt äldre än hus 3. Dessa två hus ingick i det norra gårdsläget, medan hus 5 ingick i det södra. Aningen yngre dateringar till slutet av yngre romersk järnålder och folkvandringstid finns från hus 2 och den avses belägna ugnen A703. Dateringen från hus 2 tyder också på att husen i det norra gårdsläget bildar en sekvens och avlöst varandra. Samtidig med dessa två grupper är en datering till yngre romersk järnålder och folkvandringstid från nedgrävningen A2527 på den sydöstra ytan. Till dessa kommer ytterligare två dateringar som ligger i folkvandringstid från

nedgrävningen A4943 i ett gropsystem och ugnen A1120 strax invid gropsystemet, samt nära det norra gårdsläget.

Figur 44. Diagram med kalibrerade ¹⁴C-dateringar från undersökningen i Kv. Boktryckaren.

Den yngre gruppen av dateringar är väsentligt mindre. Dateringar från kokgropen A752 och nedgrävningen A3814 under slaktplatsen ligger i sen vendeltid och tidig vikingatid. Den tredje och sista dateringen härrör från stenpackningen A4267 och ligger i tidig medeltid, 1000-1200-tal. Dessa yngre ¹⁴C-dateringar stöds också av dateringar av keramik och en torshammarring. Dessa härrör förutom från slaktplatsen även från en nedgrävning i ett gropsystem. Verksamheterna från denna tid har därmed en rumsligt sett begränsad utbredning som inte sammanföll med bebyggelsen. De verksamheter som slaktplatsen m.fl. lämningar representerade var också väsentligt yngre än den undersökta bebyggelsen.

Diskussion och måluppfyllelse

Resultatet av undersökningarna i Slavsta visar på en fornlämning med vitt skilda inslag som en begränsad bebyggelse från romersk järnålder och en slaktplats eller offerplats från vikingatid/medeltid. Inför undersökningarna formulerades ett antal frågeställningar med en huvudsaklig inriktning på den bebyggelse som förväntades framkomma i Slavsta. Redan under fältarbetet och under det efterföljande analysarbetet har dock stora omprioriteringar gjorts där fokus har inriktats på den s.k. slaktplatsen. Denna var rumsligt förbunden med den lilla bebyggelseenheten men det skiljer flera århundraden mellan de olika aktiviteterna. Tidsspannet däremellan saknar i stort sett några påträffade lämningar.

Under avsnittet ”Frågeställningar och målsättning” formulerades de frågor som inledningsvis avsågs att bearbetas och försöka besvaras. Detta har fullt ut inte kunnat göras. Hela fornlämningskomplexet är ändå till sin helhet dokumenterat och stora delar av de påträffade lämningarna har undersökts. Det betyder att många av de frågor som ställdes på materialet ändå åtminstone delvis kan besvaras.

Kronologi

Oräknat de delar av komplexet som hör till ”slaktplatsen” rör det sig om en bebyggelse, troligen två gårdar, från sen romersk järnålder t.o.m. folkvandringstid. Åtminstone på en av gårdarna visar överlagringar och små skillnader i dateringarna att det funnits flera generationer av bebyggelse på samma plats. Däremot tyder inget på att det förekommit någon bebyggelse på platsen efter folkvandringstid.

Bebyggelsen – funktion

En av de hustyper som fanns på båda gårdarna var tre kortare, c:a 6-9 meter långa, treskeppiga byggnader med ofta förhållandevis kraftiga stolphål i förhållande till husens storlek. Husen hade mycket snarlika planlösningar med en takbärande konstruktion uppbyggd av tre stolphålspar. Det mittre stolphålspar i alla tre husen var förskjutet åt husets södra del, vilket kan tolkas som att det haft en rumsindelade funktion. Husen har då haft ett större och ett något mindre rum. Ett av husen hade en gavelavslutning betecknad som rak 4, där det tredje stolphålspar ingick i gaveln. Dessa hus motsvaras i hög grad av den hustyp som betecknats som typ B5 eller B5b. Husen är daterade till yngre romersk järnålder eller möjligen tidig folkvandringstid vilket stämmer mycket väl överens med dateringarna av liknande hus på andra platser. Den gängse tolkningen, vilket också gäller för husen i Slavsta, är att de får ses som någon form av ekonomibygnader som kan knytas till den ordinära verksamheten. Förekomsten av obrända ben i många stolphål och närheten till härdar och olika former av ugnar kan tolkas som att just dessa små hus har att göra med matproduktion och förvaring. En tolkning som ekonomibygnad gäller också för ett hus med en konstruktion uppbyggd av två par stolpar, hus 6 på det norra gårdsläget.

På den södra gården fanns den enda byggnad som tolkats som ett, helt eller delvis, bostadshus. Huset var ett 20 m långt och treskeppigt med en trolig uppdelning i två sektioner, vilket skulle motsvara ett hus av typ B2

Den södra bebyggelsen med en större och en mindre byggnad har en sammansättning som visat sig vara den mest vanliga på gårdar från romersk järnålder och folkvandringstid (Eklund m.fl. 2007 s 381ff; Göthberg 2007b s 416ff).

Under slutet av äldre järnålder var klungor bestående av två eller flera gårdar, belägna på avstånd av 100-250 m relativt vanliga (Göthberg 2000 s 115ff; Göthberg 2007b s 436ff). Däremot var gårdar belägna så nära varandra som vid Slavsta relativt ovanliga, men motsvarigheter fanns bl. a. vid Skäggesta, Bredåker och Norslunda i Uppland (se Göthberg 2000 s 117).

En möjlig tolkning är att det rör sig om mindre gårdar i närheten av större bosättningar. Sådana har undersökts nyligen t.ex. i Säby (muntligt, Andreas Hennius) och Berget i Gamla Uppsala socken (Frölund 2005; Fagerlund & Åberg 2005).

Bebyggelsen – karaktär och varaktighet

Trots den överlagring som förekom inom bebyggelsekomplexet visar lämningarnas omfattning och dateringar på att det rört sig om en bebyggelse som funnits under en relativt kort tid. Detta korrelerar inte så väl med den förväntning som fanns inledningsvis att det kunde röra sig om en yngre bebyggelse som var ursprunget till den historiska byn på impedimentet omedelbart intill (fig 45).

Figur 45. Foto taget från öster längs med vägen in mot Slavsta by. De undersökta boplatslämningarna ligger i den öppna åkermarken till höger om vägen. Av bilden framgår närheten till den nuvarande byn som finns till vänster om vägen. Foto: Örjan Mattson, Upplandsmuseet.

Huruvida det förekommer yngre järnåldersbebyggelse uppe på samma impediment är i nuläget inte möjligt att avgöra, men ”slaktplatsen” och enstaka lämningar från vikingatid och medeltid tyder på att det bör ha funnits en bosättning i närheten.

Boplatsens struktur

Den rumsligt väl avgränsade bosättningen från romersk järnålder eller tidigaste folkvandringstid bestod av dels de bebyggelselämningar som framkom nära vägen dels av flera områden med andra aktivitetslämningar. Söder om husen fanns ett område med ett antal smärre stolphål som i vissa fall bildade svårtolkade kluster, små ytor med kulturlager samt en större nedgrävning. Den generella tolkningen av detta område var att det utgjort en aktivitetsyta i anslutning till bebyggelsen. Nedgrävningen hade en datering som i stort sett sammanföll med spåren av bebyggelsen, d.v.s. yngre romersk järnålder eller tidig folkvandringstid. I denna påträffades också flera löpare.

Direkt väster om bebyggelsen undersöktes ett antal härdar och ugnslänkande konstruktioner. En av dessa har daterats och också den dateringen sammanföll med spåren av bebyggelsen. Ugnarna kan tolkas som spåren av matproduktion i direkt anslutning till de små husen på gården i nordväst. Fyndmängderna var mycket små och vad som förekom var ett fåtal enkla keramikbitar, sporadiskt förekommande obrända ben och enstaka bitar bränd lera. Sammantaget får man bilden av en småskalig bebyggelse med en gårdsanknuten vardagsnära verksamhet. Med ledning av fynden tycks det i huvudsak ha handlat om boskapsskötsel och odling.

Stora nedgrävningar - tolkning

Spritt över undersökningsområdet fanns ett antal större nedgrävningar. Det går inte att generellt tolka denna anläggningskategori till någon särskild aktivitet eller verksamhet. Många av de större nedgrävningarna har dock haft tydliga och distinkta former som anger att de grävts för specifika ändamål. Ofta rör det sig troligen om olika former av förråds- eller förvaringsgropar. De kan förmodligen kopplas till ordinära boplatsaktiviteter som förvaring av matvaror och liknande. I ett sista skede har de fyllts med avfall från verksamhet runt omkring och därmed säger innehållet knappast så mycket om själva gropen. Dateringen av kol från nedgrävningen A2527 på det sydöstra delområdet och innehållet visar dock att den generella tolkningen av hela det området som ett aktivitetsområde knutet till bebyggelselämningarna norr i huvudsak kan vara relevant.

Den ursprungliga ambitionsnivån att särskilt skärskåda denna svårtolkade anläggningskategori har inte fullföljts utöver vad som omnämns ovan. Av prioriteringsskäl har merparten av alla resurser i bearbetnings- och analysarbetet istället lagts på en analys och en tolkning av komplexet kring ”slaktplatsen”.

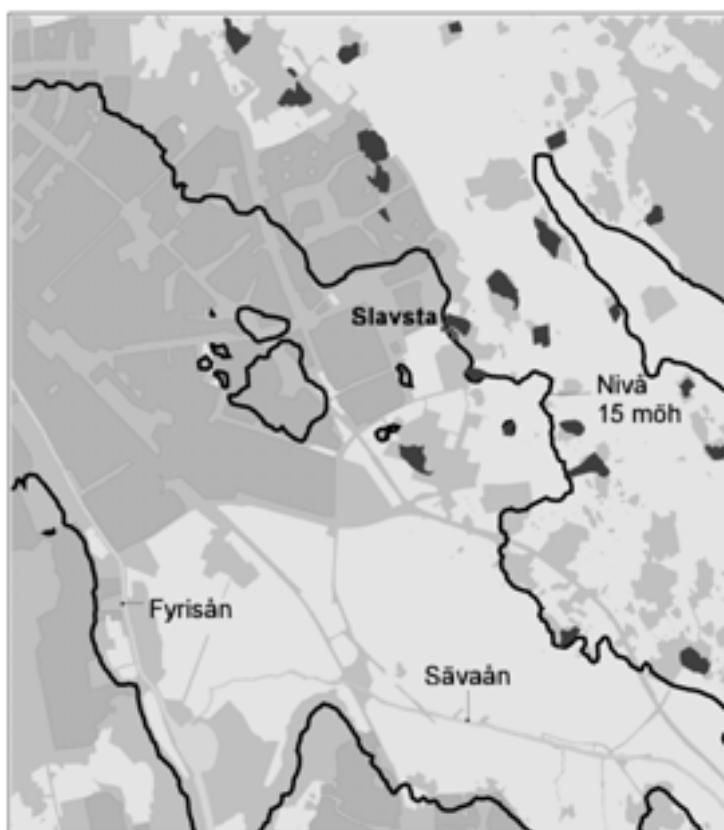
Ekonomi och miljö

Bebyggelsens ekonomi kan delvis utläsas av de rent arkeologiska spåren av bosättningen och de fynd av främst ben som påträffades. Inget motsäger att det

rört sig om en rent agrar, småskalig, miljö med inslag av boskapsskötsel och odling. Av de ben som identifierades från undersökningen och inte härrörde från slaktplatsen var det stor dominans av nöt (knappt 60 %). Får/get, tamsvin och häst uppvisade en sinsemellan likartad förekomst (mellan 11 och 18 %). I övrigt har ingen tonvikt på analysarbetet lagts på frågor om ekonomi och miljö när det gäller de bebyggelse lämningar som fanns på platsen.

Övergripande perspektiv

Bebyggelse lämningarna i Slavsta ligger strax över 15 möh. (fig 46). Under romersk järnålder när bosättningen var i bruk låg den i kanten av ett relativt flackt, låglänt och vidsträckt lermarksområde öster om Fyrisån.

Figur 46. Utsnitt av landskapet rund undersökningsplatsen i Slavsta. Nivån 15 möh. har markerats med en linje. Även de historiska bylägena i de närmaste omgivningarna har utplacerats på kartbilden.

Förutsättningarna bör ha varit ytterst goda för såväl bete i lägre liggande terräng som odling på högre liggande partier. Det kan ses som att ”bebyggelse och åkermark har troligen anlagts när nivåskillnaden till stranden var minst omkring 5 m och marken därmed hade torkat upp” (Göthberg m.fl. 2002 s 73). Vid såväl Slavsta som flera andra kända mer eller mindre undersökta boplatser i omgivningarna med dateringar i romersk järnålder och folkvandringstid/vendeltid, t.ex. Rörby, Norrby och Stångby etablerades de historiskt kända byarna (fig 46, jfr fig 1 och 2) i närheten av boplatserna från äldre järnålder (Göthberg 2007a). I Slavsta har undersökningarna visat att området de facto var i bruk under den

senare delen av yngre järnålder och medeltid, även om spåren av någon bosättning inte påträffats. Med största sannolikhet finns bebyggelsen från den tiden högre upp på intilliggande impedimentmark i direkt anslutning till den historiska bytomten. Byarnas etablering i den här zonen på impedimentmark minst 15 m över havet har säkerligen att göra med att stora arealer frigjorts, och torkat upp, och att detta ger goda möjligheter för mer storskalig såväl betesdrift som odling.

Under senare tid har det i takt med att resultaten av stora undersökningar redovisats också diskuterats hur bosättningar från bronsålder och äldre järnålder har en viss topografisk spridning från höjdlägen till flacka marker. De senare kontrasterar också mot bosättningar och byar under yngre järnålder och historisk tid då mer eller mindre utpräglade höjdlägen tycks dominera. Bland bosättningarna i flack mark finns också sådana som var påtagligt lågt belägna, ofta i anslutning till mark som under historisk tid varit äng (se Göthberg 2007b s 424). Boplatsernas skilda belägenhet väcker därför frågor om det kan ha funnits skillnader i brukning för bosättningarna från äldre järnålder. För Slavstas del talar de fynd av obrända ben som förekom i anläggningar knutna till bebyggelselämningen för att köttproduktion varit en viktig del och att den flacka lerslätten västerut erbjuder goda möjligheter för detta genom stora betesarealer.

Slaktplatsen – ett resultat av kult och offer eller ordinär köttproduktion

Dateringar både från ¹⁴C-analyser och från föremål tyder på att verksamheten vid slaktplatsen har skett under relativt lång tid, från 700/800-tal till 1100/1200-tal. Från denna tid fanns inom den undersökta ytan i övrigt lämningar på ytterligare några platser, däribland en kokgrop och en nedgrävning i ett gropsystem. Karaktären av dessa lämningar har i likhet med slaktplatsen en koppling till någon form av beredning och anrättning av köttprodukter, avskild från bebyggelse.

Den osteologiska analysen av det stora benmaterialet från slaktplatsen visar att nöt och häst dominerade stort. Jämfört med andra liknande boplatser var nöt något överrepresenterad, medan häst var starkt överrepresenterad. Andra benmaterial från järnålder/tidigmedeltid har oftast en ringa mängd hästben (se bilaga 5 och där anförd litteratur). Vid den osteologiska analysen kunde också några tydliga skillnader konstateras mellan dessa två arter. Benen från nötboskap däremot uppvisade en mängd märken efter kötthantering och dessa spår representerade hela slaktprocessen. Hästfragmenten uppvisade däremot ytterst få slakt- eller snittspår, och dessa kan främst ses som spår av skinnborttagning.

I en artikel har Robin Olsson diskuterat några speciella lämningar från en boplatser och ett gravområde i Kättsta norr om Uppsala. I och i anslutning till en gravliknande anläggning på ett gravfält påträffades stora mängder brända och obrända ben från djur varav hästben utgjorde hälften av materialet. Detta daterades till övergången mellan vikingatid till och med 1200-tal (Olsson 2007 s 445ff). Anläggningen ses som en kultplats där djuroffer varit en av de viktiga funktionerna, ett harg. Placeringen på ett äldre gravfält och utformningen av anläggningen, skapade en samhörighet med det förflutna. Liknande offerplatser kunde vara lokaliserade såväl i gravfälts- som boplatsermiljöer och för den senare kategorin anføres flera exempel varav boplatser i Slavsta utgör ett. Som andra exempel nämns Uppåkra i Skåne och Borg säteri utanför Norrköping i

Östergötland. Därtill anges också flera uppländska exempel som Säby i Norrsunda socken, Sanda i Fresta socken och Pollista i Övergrans socken (Olsson 2007 s 454 och här anförd litteratur).

Bland annat Borg i Norrköping får i detta sammanhang ses som en intressant jämförelse till lämningarna i Slavsta. Här dokumenterades en golvyta stensatt med kullersten, ett stort antal amuletringar samt en mängd djurben som en rest av en trolig kultbyggnad. Benmaterialet var företrädesvis från häst och svin. En viss skillnad mot Slavsta låg i att benmaterialet främst kom från köttfattiga delar av djuren som skallar och käkar. Detta har tolkats som att det inte främst rörde sig om slaktavfall utan var rester av offer (Lindeblad & Nielsen 1997 s 381ff).

Även undersökningen av en yngre järnåldersboplats i Hämringe bör omnämnas i det här sammanhanget. Här förekom tre grophus, ett gropsystem som tolkats som ett lertäktsområde samt två stenlagda ytor som tolkats som slaktplatser tillsammans med ett rikligt benmaterial. Benmaterialet representerade många djurarter men nöt, häst och svin dominerade. Det var också en stor dominans av vad som kan kallas för ett slaktavfall (Evanni 2007 s 206ff). Till exempel förekom på slaktplatsen nästan uteslutande ben från köttfattiga delar av kropparna som kranium och yttre extremiteter. Speciellt benmaterialet låg till grund för att man tolkat de olika anläggningarna som delar av ett specialiserat hantverk knutet till skinnhantering där olika produktionsled finns representerade. De stenlagda ytorna eller själva slaktplatsen, har utgjort själva arbetsytorna till skinnbearbetningens olika faser och grophusen har fungerat som förvaringsutrymmen för hudar innan de garvats (Evanni 2007 s 215). Även rituella aspekter har funnits med då bendepåer i grophusen tolkades som husoffer.

Även om man tar med den senare aspekten på materialet från Hämringe så skiljer sig tolkningarna markant mellan de trots allt likartade materialen från t.ex. Borg och Hämringe. I Borg såg man anläggningarna och fynden som ett material som i grunden härrörde ur ett sakralt eller kultiskt sammanhang. I Hämringe var utgångspunkten att materialet emanerat ur en mer profan och vardagsnära verksamhet, även om den omgetts med kultiska inslag. Frågan är då hur man ska se på lämningarna i Slavsta med dessa jämförelsematerial som utgångspunkt.

En bedömning och tolkning av detta kan lämpligtvis utgå från resultaten av den osteologiska analysen och särskilt dess steg 2. Häst och nöt har delvis använts för olika ändamål. Avsaknaden av slaktspår på hästbenen tyder på att detta kött ej producerats som matvara i samma omfattning som nötkött. Det kan ha att göra med att hästkött inte ingått i gårdarnas basföda annat än i rituella sammanhang varför det senare också fick till följd att hästkött blev tabu efter kristendomens inträde (se bilaga 5; Egardt 1962 s 35; Näsström 2002 s 189f). Det motsäger dock inte att man utnyttjat t.ex. skinn, hovar och tagel från hästen. Det skall också framhållas att ett av hästbenen, ett mellanhandsben, från slaktplatsen bedömdes som en påbörjad islägg.

Skillnaden i hanteringen av de två djurarterna förklarar dock inte varför stora delar av köttet kvarlämnats på slaktplatsen. Depåerna av ben, oavsett om det varit mer eller mindre nedslaktat, måste ju antyda att allt kött inte tillvaratagits. Det kan ju knappast vara fallet att benavfallet återplacerats på slaktplatsen efter att köttet konsumerats. Det är mycket svårt att fastställa om köttet producerats för ordinär konsumtion eller om det varit avsett för något specifikt ändamål och/eller tidpunkt. Kan det t.ex., så som man tolkat det i Borg, röra sig om kött för speciella offermåltider? En sådan tolkning skulle kunna förklara varför stora delar av köttet

lämnats orört. Offerdjuren var avsedda för ett specifikt tillfälle och de köttdelar som ej konsumerades fick under en tid ligga öppet innan de helt enkelt täcktes över. Kan detta också förklara att gårdarnas hundar under en tid fick tillfälle att gnaga på benen, men att övertäckningen låg bakom benmaterialets "orörda" karaktär? Förutom gnagspåren bedömdes benen som väldigt välbevarade och en anledning till detta skulle absolut kunna vara att platsen fick ligga orörd efter själva slakten och de utvalda köttdelarna hade plockats ut. Denna i så fall sakrala inriktning på slaktplatsen kanske också ligger bakom förekomsten av ben av hund, katt och till och med människa där.

För detta tolkningsscenario måste dess osäkerhet ändå framhållas. Det saknas helt spår av själva måltiderna och anrättandet av dessa med ett undantag. Kogropen A752 låg i närheten av slaktplatsen. Den visar att matberedning och matkonsumtion skett utanför bebyggelsen vilket skulle kunna tolkas som en måltid för något särskilt syfte.

Något som däremot mer tydligt talar för en sakral inriktning på slaktplatsen var fyndet av amulettringen med en torshammare. Verksamheten på slaktplatsen under dess senare fasar faller under brytningstiden mellan hednisk tid och kristendomen. Förekomsten av en torshammare borde ses i detta sammanhang som en reaktion mot kristna ritualer och sedvänjor.

Utblick och konsekvenser

Resultaten och tolkningen av den s.k. "slaktplatsen" öppnar för en mycket vidare diskussion som inte kunnat tas upp i det här sammanhanget. Många frågor kvarstår som behöver skärskådas i ett mycket större perspektiv. Under undersökningens gång har flera frågor ständigt återkommit. Vad har platsen för betydelse i ett horisontellt plan, d.v.s. vilket upptagningsområde täcker en verksamhet av det här slaget, rör det de närmaste gårdarna, byn, eller en hel trakt. En lika viktig fråga, på ett lodrätt plan, är vilka som berörs i ett hierarkiskt perspektiv. Är det en angelägenhet för alla gårdens innevånare eller är det en verksamhet enbart för vissa sociala skikt.

En förutsättning för att kunna närma sig dessa frågor är att ta dem med sig inför kommande undersökningar och att formulera frågeställningar som tillåter studier av sådana material med den här utgångspunkten och att skapa förutsättningar för bredare jämförande studier med liknande material från andra platser.

Sammanfattning

Under försommaren år 2005 utförde Upplandsmuseet en arkeologisk undersökning i Slavsta som ligger i den östra delen av Uppsala stad. Slavsta by ligger på ett mindre moränområde. I omgivningarna finns flera gravfält belägna på backar och i hagmark. I Slavstas omgivningarna i ett något vidare perspektiv finns näraliggande byar som Rörby, Stångby och Norrby. Genom begränsade arkeologiska undersökningar är det känt att bebyggelse lämningar i liknande lägen som vid Slavsta förekommer även på dessa platser.

Slavsta är förbundet med omgivningarna av ett vägnät med en ålderdomlig prägel och de vägar som var i bruk vid undersökningstillfället stämmer väl överens med de vägar som var markerade även i det historiska kartmaterialet. Slavsta, ur "Slaghver", ett mansnamn, och "Stadher", plats, har medeltida belägg och omnämns skriftligt första gången år 1316.

Just detta var också skälet till att en av de grundläggande frågeställningarna inför undersökningarna var att se eventuell förekomst och omfattning av lämningar från yngre järnålder och medeltid. Olika följdfrågor var frågor om bebyggelsens funktion och tradition och om själva boplatsens karaktär, stabilitet och näringsgrund ställt mot landskapsförändringar och dess effekter på bosättningarna i området.

Resultaten var dock något överraskande och de bebyggelse lämningar som påträffades var äldre än förväntat, från romersk järnålder/folkvandringstid. Däremot påträffades yngre lämningar men av en karaktär som inte direkt kan härledas till boplatsverksamhet. Dessa lämningar, från yngre järnålder och medeltid, härrör från slakt och möjligen kultiska aktiviteter i anslutning till bebyggelsen.

Denna omsvängning i resultaten har också medfört vissa omprioriteringar både i fält och i det efterföljande analysarbetet. Så har t.ex. merparten av de analysmedel som stått till förfogande avsatts för en riktad osteologisk analys av ett överraskande stort benmaterial som framkom på den s.k. "slaktplatsen".

De boplatslämningar som undersöktes i Slavsta härrörde från romersk järnålder och tidig folkvandringstid. Lämningarna bestod av stolphål, härदार, kokgropar, enkla ugnar och nedgrävningar i lite olika former. Det ter sig som att platsen hyst två tätt liggande mindre gårdar bestående, åtminstone i ett fall, av ett bostadshus och en mindre ekonomibyggnad. På den andra gården är det sannolikt att själva bostadshuset inte rymts inom undersökningsytan. Karaktären på bebyggelsen och de fynd som påträffades talar för att det rört sig om en ordinär och småskalig jordbrukshushållning med huvudsaklig inriktning på boskapsskötsel och odling.

Ur en helt annan verksamhet och från ett yngre skede, från vikingatid och medeltid härrörde ett område med kulturlager och en stenpackning samt vissa andra anläggningar som några stolphål och nedgrävningar. I direkt anslutning till detta påträffades ett förhållandevis stort obränt benmaterial samt vissa andra fynd av stort intresse. Det är ännu inte helt klarlagt hur komplexet, som benämns som den s.k. slaktplatsen, skall tolkas men vissa inslag talar för en religiös inramning av hela lämningen.

Lagret låg omedelbart intill vägen förbi Slavsta. Det hade med största sannolikhet en fortsättning norrut utanför schaktkanten och kanske delvis in under vägbanken. Under lagret fanns en stenpackning, med en fyllning mellan stenarna som var identisk med lagret. I fyllningen, såväl i som över stenpackningen, fanns rikligt med obrända djurben, enstaka bitar bränd lera eller lerklining, enstaka brända ben, någon bit harts, enstaka järnföremål och bland stenarna i stenpackningen fanns vissa med slipad yta. Under stenpackningen och lagret i väster fanns bl.a. en större nedgrävning med likartad fyllning och inslag av obrända ben. Därutöver fanns även andra fynd av intresse som keramikfragment av vikingatida eller tidig medeltida importgods och en amulettring med en vidfäst torshammare, säkerligen från ungefär samma tid.

En osteologisk analys har gjorts på det omfattande benmaterial, drygt 30 kg, som framkom i komplexet. Nöt och häst dominerade stort med 41 respektive 37 % av de identifierade arterna, får/get och tamsvin stod för 12 respektive 7 % och av det återstående förekom hund, katt, fågel och även människa men endast i några enstaka fragment. Vad som framförallt gav slaktplatsen en särprägel var den stora mängden hästben. Vid analysen konstaterades vidare att fragmenten hade en välbevarad ytstruktur och att det fanns stora välbevarade ben vilket tyder på en relativt snabb övertäckning av ett skyddande lager. Dock har benen legat exponerade så pass länge att hundar har lämnat gnagspår på många ben.

I en fördjupad studie av benmaterialet konstaterades att häst och nöt delvis använts för olika ändamål. Avsaknaden av slaktspår på hästbenen tyder på att detta kött ej producerats som matvara i samma omfattning som nötkött. Det kan ha att göra med att hästkött inte ingått i gårdarnas basföda annat än i rituella sammanhang. Skillnaden i hanteringen av de två djurarterna förklarar dock inte varför stora delar av köttet kvarlämnats på slaktplatsen. Tolkningen är att det rört sig om kött för speciella offermåltider. Offerdjuren var avsedda för ett specifikt tillfälle och de köttedlar som ej konsumerades fick under en tid ligga öppet innan de helt enkelt täcktes över. Det kan också förklara varför det funnits gnagspår på benen. Gårdens hundar har getts tillfälle för att gnaga på benen. Dessa var för övrigt väldigt välbevarade och en anledning till detta skulle absolut kunna vara att platsen fick ligga orörd efter själva slakten och de utvalda köttedlarna hade plockats ut. Denna i så fall sakrala inriktning på slaktplatsen kan också ligga bakom förekomsten av ben av hund, katt och till och med människa där.

En svårighet med denna tolkning är att det med något undantag saknas spår av själva måltiderna och anrättandet av dessa. Något som däremot talar för en sakral inriktning på slaktplatsen var fyndet av amulettringen med en torshammare som skulle kunna ses som en reaktion mot kristna ritualer och sedvänjor.

Summary

During spring and early summer 2005 Upplandsmuseet conducted an archaeological investigation in Slavsta, situated on the southern outskirts of Uppsala. The village is located on a low moraine outcrop, and in its surrounding hillocks and pastures there are a number of burial grounds. In the wider vicinity there are neighbouring villages, such as Rörby, Stångby and Norrby. Limited archaeological excavations in these villages have unearthed settlement remains in locales similar to the Slavsta site.

Slavsta is connected to its surroundings via a network of ancient roads. Many of these are found on historical maps, and were still in use at the time of excavation. The name Slavsta, derived from *Slaghver*, a male first name, and *stadher*, meaning 'a place', is known from the Middle Ages, and was first mentioned in writing in 1316.

Subsequently, one of the main tasks of the investigations was to identify the presence and distribution of any remains from the Late Iron Age and Middle Ages. Further queries were connected to the function and tradition of the settlement, as well as its character, stability and basis of subsistence. This was then compared with landscape changes and their effects on settlements.

The excavation results were however somewhat surprising; some of the remains discovered were older than expected, dating from the Roman Iron Age and the Migration Period. Younger remains were found, but these were not directly connectable to settlement activities. These remains, dating from the Late Iron Age and Middle Ages, are connected to slaughter and possible cultic activities adjacent to the settlement.

This unexpected turn of events necessitated some reprioritisation during the fieldwork, as well as in the subsequent report writing process. One such priority involved reallocating most of the funds for analysis to a targeted osteological study of the surprisingly large bone material found on the so-called 'slaughter site'

The settlement remains investigated at Slavsta dated from the Roman Iron Age and early Migration Period. They consisted of postholes, hearths, cooking pits, simple kilns or ovens and various forms of pits. It seems as if there have been two separate small farmsteads. At least one of these consisted of a dwelling house and a smaller outbuilding. On the second farmstead, the dwelling house was presumably located outside the investigated area. Judging from structures and finds, the settlement was of a standard type, with an economy based on small scale agriculture.

A completely different activity, from a later, Viking Age and medieval stage, was represented by a cultural layer, a stone packing and a few pits and postholes. Also, a large amount of unburnt bone and a few other items of some interest were found. It is not yet completely clear how this complex feature, known as the 'slaughter site', should be understood. However, certain aspects point towards a religious interpretation of the entire site.

The slaughter site

The cultural layer was located immediately south of the road past Slavsta, and presumably continued north of the investigated area, beneath the road bank. Below the layer was a stone packing. The fill between the stones of this was identical to the material in the layer. The fill contained large amounts of unburnt animal bones, some burnt clay or daub, a few pieces of burnt bone, infrequent fragments of resin and a small amount of iron objects. In addition, some stones in the stone packing had honed or polished surfaces. Below the layer and stone packing, in the western part of the site, was a large pit with similar fill to that of the layer and as some unburnt bone. Other finds of interest were fragments of Viking and early medieval imported pottery, as well as an amulet ring with attached Thor's hammer, doubtlessly dating from the same period.

An osteological analysis has been performed of the vast bone material, in excess of 30 kg, found in the feature. Bovine cattle and horse dominated among identified species, accounting for 41 and 37 percent respectively. Other prominent species were sheep/goat, amounting to 12 percent, and domesticated swine, with 7 percent of the identified species. In addition there were sporadic occurrences of dog, cat, poultry and even human bone fragments. The single most distinguished aspect of the slaughter site was the vast amount of horse bone. The analysis further showed that the fragments had well-preserved surface structures, and that there were large well-preserved bones, indicating that they had rapidly been covered by a protective layer. However, the bones had been lying exposed long enough for dogs to leave gnaw marks on some of them.

An in-depth study of the bone material showed that horse and bovines to some extent had been put to different uses. The absence of butcher marks on the horse bones indicates that this meat had not been intended for food consumption to the same degree as beef. This could mean that horse meat had not been included in the basic diet of the farmsteads, but rather consumed at ritual occasions only. However, the difference between the handling of the two species does not explain why large portions of the meat were left lying on the slaughter site. The interpretation is that this was meat for special sacrificial meals. The sacrificial animals were to be consumed on specific occasions, and meat not eaten was for a time left to lie in the open before simply being covered over. This might also explain the gnaw marks. This ritual utilisation of the slaughter site could also account for the presence of dog, cat and even human bones.

A problem with this interpretation is that there were almost no traces of the actual meals or preparation of meals. The amulet ring with a Thor's hammer does however imply a ritual interpretation of the site. This find could be seen as a reaction against Christian rituals and customs.

Administrativa uppgifter

Fastighet: Årsta 64:1, 11:233, Uppsala socken, Uppsala kommun
Fornlämningsnummer: Uppsala nr 615
Fornlämningstyp: Boplats.
Undersökningstyp: Slutundersökning
Orsak till undersökning: Bostadsbygge
Fältarbetsperiod: 10/5 tom 30/6 år 2005
Koordinatsystem: Uppsala lokala
Höjdsystem: Uppsala.
Projektdeltagare: Dan Fagerlund, Robin Olsson, Ivonne Dutra Leivas, Örjan Mattsson.
Upplandsmuseets diarienummer: Ar-1423-2004
Upplandsmuseets projektnummer: 8146
Beställare: JM AB, region öst.
Handläggare på länsstyrelsen i Uppsala län: Jan Helmer Gustafsson.
Länsstyrelsens beslutsdatum och diarienummer: 16 mars 2005, dnr 431-13264-04.
Fynd: Förvaras i Upplandsmuseets magasin med UM-nummer 33 757
Arkivmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

Referenser

Arkiv

Lantmäterimyndigheten, Uppsala
Lantmäteriakter
Vaksala socken, Slavsta
Akt nr 13 geometrisk avmätning, verkställd 1640-41
Akt nr 57 storskifte, verkställd 1773, fastställd 1774
Akt nr 140 laga skifte, verkställd 1847-48, fastställd 1850.

Litteratur

Ahlin Sundman, E. 2002. Smycken av järn från Birkas garnison. CD-uppsats i Universitet laborativ arkeologi 01/02. Arkeologiska forskningslaboratoriet. Stockholms.
Ambrosiani, B. 1964. Fornlämningar och bebyggelse. Studier i Attundalands och Södertörns förhistoria. Uppsala.

- Annuswer, B. & Karlenby, L. 1990.* Rapport. Fornlämning nr 83. Slavsta. Fyrislund NÖ DP L. Uppsala stad och kommun, Uppland. Riksantikvarieämbetet, byrån för arkeologiska undersökningar.
- Arbman, H. 1940.* Birka I. Die Gräber. Tafeln. KVHAA. Uppsala.
- DMS 1984.* Det medeltida Sverige. 1 Uppland: 2 Tiundaland: Ulleråker, Vaksala, Uppsala stad. Dahlbäck, G. Ferm, O. & Rahmqvist, S. Riksantikvarieämbetet Stockholm
- Egardt, B. 1962.* Hästslakt och rackarskam. En etnologisk undersökning av folkliga fördomar. Nordiska museets handlingar:57. Stockholm.
- Eklund, S., Onsten-Molander, A. & Wikborg, J. 2007.* Hem till gården – förhistoriska gårdsstrukturer i Tiundaland. I: Hus och bebyggelse i Uppland. Delar av förhistoriska sammanhang. H. Göthberg (red). Arkeologi E4 Uppland – Studier. Volym 3. RAÄ UV-GAL, SAU, Upplandsmuseet. Uppsala.
- Eriksson, T. 1995.* Hus och gravar i Görla. Arkeologisk undersökning, Raä 23, Frötuna socken, Uppland. Raä, UV Stockholm, Rapport 1995:29.
- Evanni, L. 2007.* Grophusen i Hämringe. I: Hus och bebyggelse i Uppland. Delar av förhistoriska sammanhang. H. Göthberg (red). Arkeologi E4 Uppland – Studier. Volym 3. RAÄ UV-GAL, SAU, Upplandsmuseet. Uppsala.
- Fagerlund, D. 2002.* Arkeologisk utredning, etapp 1. Kvarteret Boktryckaren. Planerad nybyggnation. Årsta 64:1 och 11:233. Uppsala stad och kommun, Uppland. Rapport 2002:1. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Upplandsmuseet.
- Fagerlund, D., Göthberg, H., Qviström, L. & Åberg, K. 1999.* Förhistoria och medeltid i Vänge. Arkeologiska undersökningar 1998. Upplandsmuseets skriftserie nr 1. Uppsala.
- Fagerlund, D. & Åberg, K. 2005.* Gårdar och bebyggelse från yngsta bronsålder och äldre järnålder i Samnans dalgång. Anläggning av vattenledning mellan Storvad och Gränby. Upplandsmuseet, Arkeologiska avdelningen, Rapport 2005:05.
- Frölund, P. 1991.* Arkeologisk utredning. Uppland, Danmarks, Gamla Uppsala, Uppsala och Vaksala socknar, Uppsala kommun. Nyby, Brillinge, Fyrislund m fl. 1991. Riksantikvarieämbetet, Byrån för arkeologiska undersökningar
- Frölund, P. 1995.* Boplatser i Danmark och Vaksala. Arkeologisk förundersökning. Raä 36 och 39 vid Kumla i Danmarks socken, Söderhällby, Raä 155 och Norrby i Vaksala socken, Uppsala kommun, Uppland. UV Uppsala Rapport 1995:41. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar.
- Frölund, P. 2005.* Gamla Uppsala – en bosättning från äldre järnålder vid Berget. Undersökningar för E4. Upplandsmuseet, Arkeologiska avdelningen, Rapport 2005:1.
- Frölund, P. & Larsson, L-I. 2002.* Skämsta – Bosättning och gravar i norra Uppland. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala Rapport 1997: 67.
- Fuglesang, S. 1989.* Viking and medieval amulets in Scandinavia. Fornvännen. Årgång 84.
- Gustafsson, M., Dutra Leivas, I., Mattson, Ö. & Olsson, R. 2006.* Kättsta – boplatser och gravar under 2000 år. Undersökning för E4. Rapport 2006:7. Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Upplandsmuseet.
- Göthberg, H. 2000.* Bebyggelse i förändring. Uppland från slutet av bronsålder till tidig medeltid. OPIA 25. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala Universitet. Uppsala.

- Göthberg, H.* 2007a. Kumla – bosättning och djurhållning under äldre järnålder. Arkeologisk undersökning, Fornlämning nr 169, Danmarks socken, Uppland. Upplandsmuseet rapport 2007:15, arkeologiska avdelningen. Uppsala.
- Göthberg, H.* 2007b. Mer än bara hus och gårdar. I: Hus och bebyggelse i Uppland. Delar av förhistoriska sammanhang. H. Göthberg (red). Volym 3. Arkeologi E4 Uppland. Studier. RAÄ UV-GAL, SAU, Upplandsmuseet. Uppsala.
- Göthberg, H., Qviström, L. & Åberg, K.* 2002. Arkeologi i Tiundaland. Undersökningar för E4 – Äldre järnålder vid Danmarksby. Raä 161, 153. Danmarks socken, Uppland. Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Upplandsmuseet.
- Göthberg, H., Kyhlberg, O. & Vinberg, A. (red)* 1995. Hus och gård i det förurbana samhället. Katalogdel. Rapport från ett sektorforskningsprojekt vid Riksantikvarieämbetet. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar, Skrifter nr 13, Stockholm.
- Hamilton, J. & Sieurin-Lönnqvist, S.* 1998. Boplats och gravfält vid Åslunda. Arlandabanan. Arkeologisk förundersökning och undersökning, Uppland, Odensala socken, Raä 11 och 402. Raä UV-mitt, Rapport 1998:14.
- Hennius, A.* 2006. Vaksala-Jälla, undersökningar för ny GC-väg. Upplandsmuseet, Rapport 2006:02. Uppsala.
- Hållans, A-M. & Svensson K.* 1999. Pollista – bo och bruka under 1200 år. Arkeologi på väg-E18. Kompletterande arkeologisk förundersökning och arkeologisk undersökning. Uppland, Övergrans socken, Pollista 2:6, RAÄ 228. Riksantikvarieämbetet. UV Mitt, Rapport 1998:110.
- Häringe Frisberg, K., Larsson, F. & Seiler, A.* 2007. Lövestaholm. Boplatslämningar från yngre bronsålder-folkvandringstid utmed Samnan. Väg E4, sträckan Uppsala-Mehedeby. Arkeologisk undersökning. RAÄ UV GAL, Rapport 2007:1.
- Lindeblad, K.* 1996. Borgs socken – förändringar i tid och rum 200 – 1200 e Kr. I: Slöinge och Borg – stormansgårdar i öst och väst. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 18. Linköping.
- Lindeblad, K. & Nielsen, A-L.* 1997. Kungens gods i Borg – om undersökningarna vid Borgs säteri. Arkeologisk slutundersökning, Borgs säteri 6702, RAÄ 276, Borgs socken, Norrköpings kommun, Östergötland. RAÄ, UV-Linköping Rapport 1997:12.
- Ljungkvist, J. (red).* 2000. I maktens närhet. Två boplatsundersökningar i Gamla Uppsala. Raä 285. Norra Gärdet Raä 547. Matsgården Gamla Uppsala socken Uppland. SAU skrifter 1. Uppsala.
- Näsström, B-M.* 2002. Blot. Tro och offer i den förkristna nord. Stockholm.
- Olsson, R.* 2007. Det rituella kontraktet. I: Att nå den andra sidan. Om begravning och ritual i Uppland. M. Notelid (red.). Arkeologi E4 Uppland – Studier. Volym 2. RAÄ UV-GAL, SAU, Upplandsmuseet. Uppsala.
- Price, N. S.* 1995. Pagan Amulets and Cult Objects. I: Excavations in the Black Earth 1990. Birka studies vol 2. Ambrosiani. B. & Clarke H. (red). Stockholm.
- Qviström, L.* 2002. Arkeologisk utredning, etapp II. Kvarteret Boktryckaren. Planerad nybyggnation. Årsta 64:1 och 11:233. Uppsala stad och kommun, Uppland. Rapport 2002:11. Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Upplandsmuseet.

- Roslund, M.* 2001. Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300. Vetenskaps societeten i Lund.
- Scheutz, M., Schütz, B. & Göthberg H.* 2004. Stenhagen - En inhägnad gård från romersk järnålder. Raä 100 Läby socken, Uppsala kommun, Uppland. Rapport 2004:01. Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Upplandsmuseet.
- Schütz, B. & Frölund, P.* 2007. Korta hus under äldre järnålder. I: Hus och bebyggelse i Uppland. Delar av förhistoriska sammanhang. H. Göthberg (red). Arkeologi E4 Uppland – Studier. Volym 3. RAÄ UV-GAL, SAU, Upplandsmuseet. Uppsala.
- Seiler, A.* 2003. Stångby – en liten boplats i Uppland. Väg E4. Arkeologisk undersökning. Uppland, Vaksala socken, Stångby 1:1, Raä 301. Dnr 423-3278-2000. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Bergslagen, Rapport 2001:6.
- Sigvallius, B.* 1997. Brandgravar med nitar och spikar. I: Till Gunborg. Arkeologiska samtal. Åkerlund, A., Bergh, S., Nordbladh, J. & Taffinder, J. (red). SAR Nr 33 1997. Stockholms universitet.
- Stilborg, O., Lindahl, A., Brorsson, T. & Gardelin, G.* 2002. Keramik i Sydsverige, en handbok för arkeologer, Red. Lindahl, A., Olausson, D. & Carlie, A. University of Lund, Institute of Archaeology, Report series, 81. Lund.
- Welinder, S. Pedersen, E-A. & Widgren, M.* 1998. Det svenska jordbrukets historia. Band I. Jordbrukets första femtusen år - 4000 f Kr - 1000 e Kr. Borås.
- Zachrisson, T.* 2004. Det heliga på Helgö och dess kosmiska referenser. I: Ordning mot kaos. Studier av nordisk förkristen kosmologi. A. Andrén, K. Jennbert, & C. Raudvere (red.). Vägar till Midgård 4. Lund.

Muntliga referenser

- Brorson, Torbjörn.* Keramiska Forskningslaboratoriet, Lunds Universitet.
- Hennius, Andreas,* Upplandsmuseet
- Kjellberg, Joakim.* Upplandsmuseet
- Sundström, Agneta.* SOFI, Institutet för språk och folkminnen